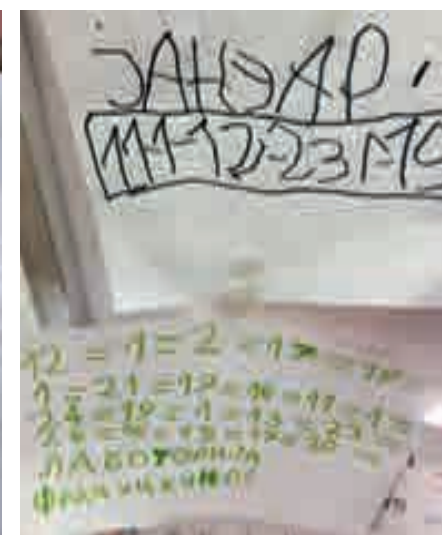

Интегрисани приступ
учењу кроз теме/пројекте
у складу са Основама
програма ПВО
«Године узлета»

Водич за развијање теме/пројекта са децом

Живка Крњаја
Драгана Павловић Бренеселовић

Живка Крњаја
Драгана Павловић Бренеселовић

ВОДИЧ ЗА РАЗВИЈАЊЕ ТЕМЕ/ПРОЈЕКТА СА ДЕЦОМ

Интегрисани приступ учењу кроз теме/пројекте у складу са Основама програма ПВО „Године узлета”

ВОДИЧ ЗА РАЗВИЈАЊЕ ТЕМЕ/ПРОЈЕКТА СА ДЕЦОМ

Интегрисани приступ учењу кроз теме/пројекте
у складу са Основама програма
ПВО „Године узлета”

Аутори:

Живка Крњаја
Драгана Павловић Бренеселовић

Издвач:

Министарство просвете, науке и технолошког развоја

Уредници едиције „Линије лета”

Живка Крњаја
Драгана Павловић Бренеселовић

Рецензенти:

проф. др Јасмина Клеменовић
Љињана Драгутиновић, мастер васпитач

Дизајн и прелом:

Пекограф д.о.о. Земун

Лектура и коректура:

Пекограф д.о.о. Земун

Штампа:

Пекограф д.о.о. Земун

Тираж:

10 600

ISBN-978-86-7452-082-6

Подршка деци и њиховим породицама током раног детињства у оквиру система институционалног предшколског васпитања и образовања, један је од стратешких приоритета Министарства просвете, науке и технолошког развоја. Оно чему тежимо је развој система у складу са потребама деце и породице. Развоју деце предшколског узраста, допринеће и реализација мера и активности из Стратегије развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године и Акционог плана.

Важан реформски импулс у делатности предшколског васпитања и образовања представља доношење нове програмске концепције „Године узлета” (Правилник о основама програма предшколског васпитања и образовања). Тај Правилник је урађен на основу пажљиво осмишљених механизма стручне подршке установама, што представља значајну новину и искорак у предшколском васпитању и образовању.

Кроз пројекат Министарства просвете, науке и технолошког развоја „Инклузивно предшколско васпитање и образовање”, који се реализује средствима из зајма Међународне банке за обнову и развој, у сарадњи са Институтом за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду и УНИЦЕФ-ом креиран је и реализује се Програм подршке увођењу нове програмске концепције.

Програмом подршке обезбеђује се реализација обука - непосредно и онлајн, менторска подршка установама, подршка кроз моделе хоризонталног учења запослених у предшколским установама, као и припрема стручних материјала за имплементацију нових Основа програма предшколског васпитања и образовања.

Овај Приручник припада серијалу приручника и водича под заједничким називом „Линије лета”, а који су припремљени на Институту за педагогију и андрагогију.

Серијал обухвата и:

- Водич за менторе - Менторска подршка предшколским установама у примени Основа програма предшколског васпитања и образовања - „Године узлета”;
- Водич за уређење простора у дечјем вртићу;
- Водич за развијање интегрисаног приступа учењу кроз теме/пројекте;
- Приручник о специфичностима стратегија васпитача у развијању програма у складу са узрастом деце.

Уверени смо да ће овај Водич, као и други водичи из серијала „Линије лета”, темељним приступом и конкретизацијом централних тема развијања програма васпитно-образовног рада са децом, представљати важан стручни ослонац за запослене у предшколским установама.

ПРВИ ПОТПРЕДСЕДНИК ВЛАДЕ И МИНИСТАР

Бранко Ружић

Водич за уређење простора у дечјем вртићу настао је на Институту за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду у оквиру пројекта „Инклузивно предшколско васпитање и образовање” који реализује Министарство просвете, науке и технолошког развоја Србије у сарадњи са Институтом за педагогију и андрагогију и УНИЦЕФ и уз подршку Светске банке.

Водич припада серијалу приручника „Линије лета”¹ који су припремљени на Институту за педагогију и андрагогију са циљем подршке примени Основа програма предшколског васпитања и образовања „Године узлета”.

Серијал „Линије лета” обухвата:

Водич за развијање теме/пројекта са децом

Водич за уређење простора у дечјем вртићу

Приручник за документовање

Водич за менторе - Менторска подршка предшколским установама у примени Основа програма предшколског васпитања и образовања „Године узлета”

Приручник о специфичностима стратегија васпитача у развијању програма у складу са узрастом деце

¹ Делез и Гатари називају „линијама лета” (*Lines of flight*) оно што се отвара као могућност. „Линије лета” су позитивна сила или енергија која у постојећем отвара другачији приступ и нове могућности за трансформацију устаљених навика и норми и испробавање другачијих начина поступања (Taguchi, 2010; 38). Истовремено, оне су путање које помажу да лет не крене насумично у било ком и у свим могућим правцима, чиме се ствара хаос, већ обезбеђују основу за стабилност односно фокус.

Садржај

Предговор	6
Водич кроз интегрисан приступ учењу	7
1 Интегрисан приступ учењу у Основама програма ПВО „Године узлета”	8
1.1. Деца уче интегрисано	8
1.2. Васпитач развија интегрисан приступ учењу	9
1.3. Интегрисан приступ учењу је уткан у контекст дечјег вртића	13
2 Интегрисан приступ учењу се развија кроз теме/пројекте	15
2.1. Тема/пројекат је учење кроз истраживање	15
2.2. Тема/пројекат је истраживање проблематике смислене деци	17
2.3. Тема/пројекат се развија кроз јединство доживљаја, мисли и акције	20
2.4. Кроз тему/пројекат игра и учење се развијају једно из другог	23
3 Како васпитач развија тему/пројекат са децом	28
3.1. Инспиришите истраживање: квалитетна физичка средина пре покретања теме/пројекта	28
3.2. Покрените истраживање: повод за покретање теме/пројекта	30
3.3. Усмерите истраживање: провокација за истраживање	34
3.4. Проширите истраживање: различити извори и места учења	37
3.5. Подстичите различите начине изражавања: истражити, изразити, комуницирати	43
3.6. Стварајте прилике за смислено учешће и сарадњу: заједница учења вршњака и одраслих	48
3.7. Интегрисано у сваком дану: повежите рутине, ритуале, игру и планиране ситуације учења	52
4 Примери тема/пројекта из праксе	55
Зашто да стално учим: то што знам то препознајем у пракси, све што не знам - не могу да видим!	55
4.1. Како да препознам добар пример за учење: преиспитај заснованост на принципима развијања програма	55
4.2. Учимо из добрих примера!	56
„На длану”	57
„Лавиринт”	63
„У круг, у круг”	69
„Тобоган”	76
„Путовања и летњи покрет”	82
„Наша кућица”	88
„Фотоапарат”	94
Литература	95

Предговор

Концепција Основа програма „Године узлета” нас упућује на интегрисан приступ учењу у програму којим се подржава добробит детета кроз односе и делање. Шта је потребно да бисмо направили промену у приступу учењу? Како изгледа интегрисано учење у децјем вртићу? Ова питања нас позивају да преиспитамо своју досадашњу праксу, знања и уверења која имамо о детету, учењу, вртићу, васпитачу и да их кроз праксу мењамо. Водич који је пред вама покушаће да вас проведе кроз „места” у пракси у којима можете пронаћи инспирацију, смерницу, препоруку или могуће решење.

Замислите да сте у вртићу који изгледа овако:

Улазите у вртић и видите децу која су заокупљена активностима, посвећена и уроњена у процес истраживања; децу која се питају зашто ствари изгледају тако, како функционишу и како могу другачије; децу која испробавају и експериментишу разноврсним полуструктурираним и неструктурираним материјалима. Видите како тече процес учења у којем је природна радозналост деце подржана и указује вам како и куда васпитачи усмеравају учење, а дечије претпоставке и идеје прихваћене су као прилика за истраживање; где је приказано како је знање динамично, заједнички конструисано и гради се из многих извора; где се информације истражују, анализирају и преговарају између деце, васпитача и других одраслих; где деца уче једни од других и заједно са другима. Видите васпитача који истражује, учи од деце и истражује са децом. Видите како се надограђују питања, доживљаји, размишљања, испробавање и акције, игра, различити начини симболичког изражавања. Видите децу како се играју, граде, експериментишу у вртићу и одлазе на разна места у локалном окружењу где их чекају стручњаци, уметници, који су позвани да се укључе и помогну у истраживању које су деца започела. Видите родитеље који учествују у истраживању не да би радили задатке које су им васпитачи задали, него због тога што су им предочили сврху заједничког учења са децом и што увиђају да је њиховој деци стало до тога што истражују и да воле да уче. То је интегрисано учење кроз теме/пројекте са децом у складу са Основама програма „Године узлета”!

Овај водич је намењен пре свега практичарима - васпитачима², стручним сарадницима и сарадницима у предшколским установама, али и директорима и руководиоцима, саветницима и учесницима у иницијалном образовању и стручном усавршавању васпитача и стручних сарадника. Настао је у намери да се објасни интегрисани приступ учењу којим се подржава интегрисано учење деце и дају смернице за примену интегрисаног приступа кроз развијање теме/пројекта са децом.

Захваљујемо васпитачима из децјег вртића „Земунски бисер”, ПУ „Др Сима Милошевић” из Земуна, децјег вртића „Младост” ПУ „Моје детињство” из Чачка и децјег вртића „Звончић” ПУ „Радосно детињство” из Новог Сада, који су допринели да оживимо слику праксе коју нам тумачи овај водич.

² Термин „васпитач” се односи на васпитаче, медицинске сетре-васпитаче и дефектологе-васпитаче

Водич кроз интегрисан приступ учењу

1

ОДРЕДИ ПУТ

Интегрисани приступ учењу у Основама програма ПВО „Године узлета”

Деца уче интегрисано
Васпитач развија интегрисани приступ учењу
Интегрисани приступ учењу је уткан у контекст дечјег вртића

Интегрисани приступ учењу се развија кроз теме/пројекте

Тема/пројекат је учење кроз истраживање
Тема/пројекат је истраживање проблематике смислене деци
Тема/пројекат се развија кроз јединство доживљаја, мисли и акције
Кроз тему/пројекат игра и учење се развијају једно из другог

2

ИСТРАЖИ ШТА ТЕ ЧЕКА НА ПУТУ

3

ЗАПОЧНИ ПУТОВАЊЕ

Како васпитач развија тему/пројекат са децом

Инспиришите истраживање: квалитетна физичка средина у вртићу пре покретања теме/пројекта
Покрените истраживање: повод за покретање теме/пројекта
Усмерите истраживање: провокација за истраживање
Проширите истраживање: различити извори и места учења
Подстичите различите начине изражавања: истражити, изразити, комуницирати
Стварајте прилике за смислено учешће и сарадњу: заједница учења вршњака и одраслих
Интегрисано у сваком дану: повежите ритуале, рутине, игру и планиране ситуације учења

Примери тема/пројеката из праксе

Како да препознам добар пример за учење:
преиспитај заснованост на принципима развијања програма

4

УЧИ ОД НАЈИСКУСНИЈИХ НА ПУТОВАЊУ

1

Интегрисан приступ учењу у Основама програма ПВО „Године узлета”

Да бисте развијали интегрисан приступ учењу у складу са Основама програма „Године узлета” неопходно је да разумете како деца уче и шта је интегрисан приступ учењу. Сва савремена истраживања су нам показала да деца уче целим својим бићем и да квалитет односа који граде са вршњацима и одраслима, као и квалитет искуства које стичу у свом окружењу, могу отежати или подстаћи њихов однос према учењу. Полазећи од тога, у Основама програма се учење схвата као социјални процес, обликован учешћем детета као целовитог бића и квалитетом интеракција које оно гради у непосредном окружењу у којем одраста. Због тога кажемо да дете учи интегрисано и да васпитач развија интегрисан приступ учењу којим подржава интегрисано учење.

1.1. Деца уче интегрисано

Деца уче истовремено свим чулима и целим телом, кроз игру и истраживање, ослањајући се на своја искуства, доживљаје и оно што практично испробавају у одређеној ситуацији и настојећи да свему дају смисао. То значи да деца не уче вербалним преношењем и усвајањем готових знања, нити индивидуалним конструисањем знања као појединци издвојени од свог непосредног животног окружења. Деца уче кроз своје њихово активно учешће у заједничким активностима и кроз односе које граде са вршњацима и одраслима. Деца у учењу не одвајају оно што уче од свог односа према томе шта уче, као ни од начина на који учествују у процесу учења, од оног што доживљавају у конкретној ситуацији и од искуства које имају, од могућности да разумеју сврху свог учешћа и да имају осећај властитог доприноса у учењу. За дете је учење целовит процес у којем се преплићу искуство, доживљаји, акције, подстицаји из окружења, учешће у игри и истраживању, а не учење појединачних садржаја и реализација издвојених активности према врсти (говорних, истраживачких, логичко-математичких,...).

Деца уче свим чулима и целим телом - Деца не могу да уче само слушањем и гледањем и примањем вербалних инструкција, без могућности да активно учествују у процесу учења. Мишљење и учење не догађају се само у глави. Деца уче кроз конкретно тактилно, аудитивно, визуално и кинестетичко искуство, замишљање и испробавање. Деца уче истовремено кроз све оно што раде својим телом, покретима, осећајима, кроз све оно што доживљавају и замишљају. Деца уче увек кроз јединство доживљаја, мисли и акције - то учење чини делатним. Деца уче целовито тако што истовремено обједињују чулна искуства, осећања, вољу, мишљење и оно што раде у конкретној ситуацији.

Деца уче кроз богата и разноврсна искуства у којима учествују и кроз непосредни доживљај. Деца уче тако што нова знања повезују са својим претходним знањима, јединственим искуствима и доживљајима. Деца уче кроз искуства а то значи из свега што се дешава и са чим се суочавају у вртићу и изван вртића. Деца уче кроз искуства која стичу активним експериментисањем различитим материјалима као и у заједничком учешћу са децом различитих узраста и одраслима у вртићу. Деца уче кроз разноврсна искуства која стичу на различитим местима у локалном окружењу и са другом децом и одраслима у локалној заједници са којима деле заједничке доживљаје, питања, иницијативе.

Деца уче кроз заједничко учешће. Деца су социјална бића, које се играју, живе и уче уз друге и са другима, воле да буду заједно са вршњацима и одраслима. Деца уче посматрајући шта други раде и имитирајући их. Уче ослањајући се на тумачење других када дају значење различитим искуствима која стичу. Деца уче тако што граде разумевање и смисао кроз заједничко учешће са родитељима, васпитачима, вршњацима, члановима локалне заједнице у ситуацијама у којима препознају сврху свог учешћа и свој допринос. Кроз заједничко учешће деца себе доживљавају као прихваћене чланове заједнице и уче да припадају заједници.

Деца уче кроз различите начине изражавања. Деца уче на различите начине. На различите начине стичу сазнања, на различите начине разумевају и тумаче своја сазнања, доживљаје и искуство. Деца на различите начине комуницирају са другима своје разумевање, тумачење. Различити начини изражавања (покрет, глас, звук, визуелни израз,...) су различити начини учења, разумевања, комуницирања идеја са другима, који омогућавају да свако дете покаже свој јединствени потенцијал. Истовремено, различитим начинима изражавања деца обогаћују процес учења.

Деца уче кроз допринос заједници којој припадају. Деца уче кроз начине на које доприносе учењу у заједничким активностима. Деца доприносе давањем предлога и идеја, стратегијама које предлажу за решавање неке ситуације, сарадњом са вршњацима и одраслима, пружањем помоћи и подршке другима у заједничком учешћу, подешавању другима у остваривању заједничке намере. Када уче кроз допринос деца се осећају успешним, прихваћеним и способним у учењу, осећају да оно што чине заједница прихвата као вредно и да је њихов појединачни допринос уграђен у групни допринос.

Деца уче кроз игру и истраживање. Деца су по својој природи истраживачи. Игра је природни начин односа детета према свету, природни начин учења и највиша форма истраживања. Деца увек повезују искуства у игри и изван игре. Кроз игру истражују стварност, експериментују оним што су видели и доживели у стварности и помоћу маште праве нове комбинације и стваралачки изнова проживљавају оно што су већ доживели. У игри уче да преговарају, преузимају иницијативу, прихватају различите идеје, развијају поверење. Кроз игру и истраживање уче да буду посвећени ономе чиме се баве и да истражују у променљивим ситуацијама, да испробавају идеје и развијају разноврсне интеракције кроз које ће реконструисати своје предлоге и приступати им на другачији начин.

1.2. Васпитач развија интегрисан приступ учењу

Васпитач у складу са Основама програма „Године узлета” развија интегрисан приступ учењу у циљу подршке добробити детета. Кроз развијање интегрисаног приступа учењу ви продубљујете повезаност деце са разумевањем са њиховим доживљајима, искуствима и акцијама, као целину повезану смислом, насупрот подучавању издвојених садржаја и преношењу готових знања.

Интегрисан приступ учењу се у Основама „Године узлета” схвата као приступ учењу који се заснива на повезаном искуству оног што дете чини и доживљава у ситуацијама које су му смислене и које повезује смисао.

Шта су деци смислене ситуације учења?

✓ јесу смислене ситуације у којима	✗ нису смислене ситуације у којима
експериментишу, испробавају, стварају	пасивно усвајају фактичка знања
ослањају се на своје претходно искуство и доживљаје и повезују са оним што раде	имају издвојену активност која се не доводи у везу или се повезује само са неким аспектима доживљаја и искуства деце релевантних за садржај који се обрађује
бирају између разноврсних и стално доступних материјала и средстава помоћу којих истражују	немају могућност избора или имају ограничен избор понуђених материјала за једнократну активност
користе различите начине симболичког изражавања да изразе различито разумевање, тумачење и различит начин комуникације својих идеја са другима	различити начини симболичког изражавања се свode само на додавање различитих начина представљања једног, истог, устаљеног разумевања и тумачења
учествују у заједничком раду са вршњацима у малој групи зато што са њима деле идеје за истраживање, одређене доживљаје и искуство, блиске односе, или им је близак начин на који група вршњака истражује и ствара неки продукт	учествују у малој групи коју формира васпитач једнократно ради израде постављеног задатка
уче кроз допринос, тако што својим учешћем доприносе у заједничким активностима вршњака и одраслих и њиховим узајамним односима разумевања, сарадње, пружања помоћи, преузимања одговорности	уче ради испуњавања очекивања одраслих и израде задатка
истражују кроз игру и оно што стварају у игри повезују са другим активностима и истраживањем изван игре	имају „слободну” игру без повезивања игре са другим активностима
осећају да су у сигурном окружењу у којем могу да се упусте у изазове, траже различита решења и испитују их	усмерени су на исправан или очекивани одговор
истражују у заједничким активностима са различитим учесницима који им помажу у њиховом истраживању и на различитим местима у и изван дечјег вртића	без учесника са стране или са учесницима који им нешто представљају по свом плану и замисли независно од оног чиме се деца баве

Шта значи развијати интегрисан приступ учењу кроз ситуације које повезује смисао?

✓ ситуације које повезује смисао	✗ ситуације које не повезује смисао
Повезујете искуства и сазнања која деца стичу у континуирану целину, тако што они проистичу једни из других на основу сврхе коју делите са децом (зашто ово радимо) и вредности које негујете у складу са Основама програма. Тако градите целину смислом повезаних искустава које су деца стекла и значења која су тим искуствима дали, са новим доживљајима, искуствима, акцијама и сазнањима. Континуитет искуства које дете стиче кроз све што му се дешава и кроз све што живи у вртићу	Спроводи се дидактички захват: корелација образовних садржаја кроз различита образовна подручја (на пример, читање деци приче па затим цртање детаља приче) или распоред врста активности према аспектима развоја деце (после логичко математичке активности су моторичке активности) као критеријум повезивања Реализују се издвојене појединачне активности; формално се испуњавају фазе пројекта; развијање програма препуштено је деци са аргументом „све је према интересовањима и жељама деце”
Континуитет који градите из ситуација које повезује смисао увек је јединствен, непоновљив - настаје као групни процес у којем учествују деца, ви и други одрасли, у вашем вртићу као јединственом контексту реалног програма	Користи се унапред написан, универзално примењив план, који је могуће преузети од других, или се властити преписује из претходних периода
Игра и планиране ситуације учења одвијају се истовремено у малим групама	Игра и учење се одвајају у издвојене временске интервале исте за целу групу
Континуирана целина се гради кроз учење као заједничко истраживање са децом и кроз ваш истраживачки приступ у развијању теме/пројекта и због тога се не може унапред предвидети и написати за дужи временски период	Целина коју је могуће осмислити унапред као годишњи или месечни план

Начини учешћа васпитача у развијању интегрисаног приступа учењу

Васпитач је организатор, планер, истраживач и учесник у развијању интегрисаног приступа учењу. Кад развијате интегрисан приступ учењу ви се стално крећете између истраживања, планирања, организовања и учешћа у заједничким активностима са децом и другим одраслима и критичког преиспитивања интегрисаног приступа учењу.

Организатор и планер

Ви стварате могућности за интегрисано учење - обезбеђујете деци да се играју и истражују на различитим местима у вртићу и у локалном окружењу; иницирате учешће различитих учесника који помажу деци у истраживању; тумачите родитељима интегрисан приступ учењу; разјашњавате родитељима начин на који уводите децу у свет симбола; подстичете родитеље да се укључе у истраживање са децом; проналазите и иницирате набавку различитих материјала и средстава за истраживање; организујете инспиративан простор за игру и истраживање; иницирате и организујете заједничке активности деце са вршњацима у вртићу.

Истраживач

са децом; различита средства, материјале и садржаје; стратегије и поступке којима ћете подстицати и проширивати искуства деце, доживљаје и сазнање; потенцијале различитих места у локалном окружењу на којима можете учити са децом и другим одраслима из локалне заједнице.

Ко-истраживач и учесник у учењу

Ви сте учесник у истраживању са децом и другим одраслима - својим учешћем у заједничким активностима ви моделујете деци истраживачки однос у учењу тако што сте ви упитани и заинтересовани да нешто истражите. Ви сте маштовити истраживач који даје идеје и истински се пита „како би још могло да се истражи...“, заједно са децом истражује и дели са децом инспиративне тренутке и радост заједничког открића. Ви показујете да сте заинтересовани истраживач и да сте спремни да уважава-те њихове идеје и предлоге и да их заједно испробавате. Ви сте учесник који усмерава процес истраживања и усмерава искуства деце учешћем у заједничким активностима са другим одраслима.

Рефлексивни практичар

Ви сте рефлексивни практичар - стално промишљате о начину на који развијате интегрисан приступ учењу, да бисте променили свој однос према учењу и да бисте на основу тога мењали своју праксу. За то вам је потребно стално преиспитивање, властито учење и континуирано учење са колегама, јер оно што знате то и видите у својој пракси. Да бисте више видели и боље уочавали потребно вам је преиспитивање властитих уверења које имате о детету, вртићу, свом професионалном деловању као и поверење у дететове потенцијале

и уверење да интегрисаним приступом учењу подржавате добробит детета. Многи истраживачи сма-трају ову промену уверења професионалаца од традиционалног приступа учењу ка уверењу о потен-цијалу интегрисаног приступа учења, као промену која је равна коперниканској револуцији, попут „по-мерања сунца са периферије у центар“.

Како подржавам добробит детета кроз развијање интегрисаног приступа учењу?

Сигурно се питате, а и други ће вас питати, шта је вама циљ у развијању интег-рисаног приступа учењу? Шта хоћете да постигнете? Развијањем интегрисаног при-ступа учењу ви остварујете дугорочне циљеве подршке добробити детета (персо-налне, делатне и социјалне) и конкретизујете их у свакодневном развијању реалног програма.

При томе је важно да познајете дугорочне циљеве подршке добробити детета дате у Осно-вама програма, да разумете њихову сврху и да знате како их конкретизујете кроз интегриса-ни приступ учењу.

Увек пођите од тога да је остваривање циљева датих у Основама програма усмерено на про-цес развијања базичних капацитета успешног људског функционисања као што су: развијање саморегулације, симболичког изражавања, одговорности, иницијативности, развијање пози-тивног социјалног и културног идентитета, моралних вредности, солидарности и др.

Специфична знања и умења која деца граде су средства којима подржавате развој ових ба-зичних компетенција, а нису сама себи циљ или постигнућа којима тежите. Кроз интегрисан приступ учењу не тежите да деца меморишу садржаје или овладавају појединачним вешти-нама по себи, него да се њима служе да би развијали способност успешног персоналног функ-ционисања и функционисања са другима у заједници, да би испољавали и јачали потенцијал за продуктиван властити и друштвени живот.

За децу програм не чине постављени програмски циљеви, већ програм чини оно што деца доживљавају у вртићу кроз односе које граде са вршњацима и одраслима.

Због тога се у интегрисаном приступу учењу, насупрот подучавању деце издвојеним вештинама и знањима, усмерава на квалитет односа који се успостављају и на начине учешћа деце односно делања које подржавају. Усмерава се на питања, како да користећи различите садржаје, материјале, средства, а кроз успостављене односе и игру и истраживање, као и кроз своје учешће, подстичем децу да развијају рану писменост, креативност, солидарност, праведност, социјалну и емоционалну компетентност.

Како подстичем развој диспозиција за учење кроз интегрисан приступ учењу?

Диспозиције за учење су устаљени обрасци понашања и мишљења којим се обликује карактеристичан начин на који градимо ново искуство односно учимо³. То је склоп поступака, мишљења и односа према учењу, којим се подупире отвореност и спремност за учење, као што су радозналост, сарадња, истрајност, одговорност.

Диспозиције за учење се развијају у интеракцији са окружењем, а то значи да квалитет односа који ви градите са децом и односи које подстичете међу децом, као и искуства која омогућавају деци да стичу, обликују њихов однос према учењу.

Кроз интегрисан приступ учењу подстичете развој диспозиција за учење тиме што:

- а) подстичете децу да истражују, да се упусте у ризик истраживања и да буду отворени да изразе идеје, претпоставке и да их проверавају и испробавају, да буду радознала;*
- б) усмеравају децу да раде заједно, при чему деца уче да се договарају, склапају пријатељства, чувају пријатеље и решавају сукобе и тиме „живе сарадњу“;*
- в) омогућавају деци да се посвете својим идејама и да их испробавају и изражавају кроз различите материјале и игру. Ви подстичете децу да развијају истрајност, која им омогућава да се фокусирају, одреде приоритете, задрже или преусмере пажњу, развијају саморегулацију, да налазе различите стратегије решавања проблема;*
- г) прихватате идеје и искуства деце, тако да се они осећају уважено као учесници у које имате поверења, тиме што подстичете њихову иницијативу за преузимање ризика у истраживању, подстичете их да деле моћ са другима, траже помоћ и помажу другима. Ви тиме омогућавају деци да развијају одговорност, да буду одговорни и деле одговорност са другима.*

1.3. Интегрисан приступ учењу је уткан у контекст дечјег вртића

Интегрисано учење је саставни део свакодневног живљења у вртићу и активног учешћа детета у заједници са вршњацима и одраслима. Дечји вртић схватамо као место заједничког живљења у коме се подршка учењу и развоју деце остварује кроз заједничко учешће деце и одраслих, као аутентичних људских односа и заједништва.

Дечји вртић је место где деца проводе значајан део времена, живе и стичу важна животна искуства. То за интегрисан приступ учењу значи:

- 1) у вртићу се учи кроз живот који се у вртићу одвија
- 2) цео вртић је место заједничког живљења и место интегрисаног учења деце и због тога је потребно обезбедити деци доступно и квалитетно окружење као целину у дечјем вртићу
- 3) сви учесници у вртићу и квалитет њихових односа утичу на квалитет искуства које деца стичу у вртићу и одређују начине на који деца учествују у вртићкој заједници и сарађују са вршњацима у вртићу или са другим одраслима, уз прихватање сваке врсте различитости и узајамно уважавање.

³ Carr, 2012

Интегрисан приступ учењу развија се када васпитачи и стручни сарадници континуирано настоје да обезбеде целину услова у дечјем вртићу. Интегрисан приступ учењу није могуће развијати одвојено од живота у вртићу, због тога није могуће интегрисано учење делити према издвојеним образовним подручјима или врстама активности. Интегрисани приступ учењу није могуће развијати кроз појединачну иницијативу само неких васпитача, он захтева промену културе вртића а то је немогуће без заједничког учешћа свих запослених. Интегрисан приступ учењу због тога захтева колективну промену праксе у дечјем вртићу, а то је могуће само кроз сарадњу са колегама.

Да бисте градили вртић као место развијања интегрисаног приступа учењу потребно вам је континуирано заједничко договарање и заједничке акције промене у којима једни другима помажете, допуњујете идеје, спроводите акције и преиспитујете усклађеност приступа учењу са Основама програма. На тај начин развијате вртић и као место демократске, инклузивне и рефлексивне праксе и заједницу учења са колегама.

Да ли прихватање различитости и демократска пракса значи да је сада све дозвољено?!

Сигурно сте се суочили са дилемом како поступити у одређеној ситуацији, да ли се све прихвата и да ли увек морамо обезбедити континуитет са породичним искуством? Не! Посебно када је у питању заштита здравља деце као и заштита деце од кича и шунда. Ви сте као васпитач у васпитно-образовној установи одговорни за негововање вредности и заштиту деце од квази-вредности. При томе је важно, да то родитељима предложите унапред!

Представите родитељима шта ћете у вртићу радити у развијању реалног програма, упознајте их са вредностима које негујете у вртићу у складу са Основама програма (заједништво, стваралаштво, истраживање,..) и учините их видљивим. Представите им правила којих ћете се сви придржавати у вртићу, а која из тих вредности проистичу. Једно од правила је свакако да ће се у васпитно-образовној установи дете штитити од било које врсте кича, непримереног поступања, шунда (на пример, неће се слушати кич музика, чак и ако то дете слуша у породици). То је смисао и функција васпитања и образовања - да негујемо и градимо вредности које ће деца живети „сада и овде“ у вртићкој заједници, а које ће касније наставити да негују у широј заједници као њени активни учесници.

2

Интегрисан приступ учењу се развија кроз теме/пројекте

2.1. Тема/пројекат је учење кроз истраживање

Тема/пројекат је истраживање

Тема/пројекат се у различитим програмима различито схвата и одређује. У Основама програма „Године узлета” одређује се као продубљено истраживање проблематике смислене и инспиративне деци за истраживање. Да бисте развијали тему/пројекат са децом као истраживање потребно је да знате шта карактерише учење кроз истраживање, да се усмерите на истраживање са децом и да ви истражујете. Трајање теме/пројекта зависиће од тога колико сте ви спремни да истражујете и од начина на који подстичете децу на истраживање. Ако сте ви истраживач то

ће бити и деца у вашој групи! Суштина истраживања није само у томе да одговорите на постављена питања деце, него да деци омогућите да осете задовољство у заједничком истраживању и да буду истраживачи.

Преиспитајте да ли се тема/пројекат који развијате са децом заснива на учењу кроз истраживање:

- ✓ **Процес развијања пројекта је динамичан**, није унапред у потпуности испланиран, нити га можете реализовати као техничку процедуру или методичку обраду издвојених садржаја
- ✓ **Започиње идејом, наставља се испробавањем и комбиновањем**. То је маштовит и стваралачки процес у ком се спирално проширују идеје, акције, машта, доживљаји, а није лабораторијски модел истраживања са скупом унапред постављених процедура и хипотеза које се морају провести и доказати.
- ✓ **Саставни део чини трагање, неочекивана открића и отварање нових путева истраживања**, што увек доноси авантуру, узбуђење, усхићеност, задовољство, испуњеност и нова сазнања за децу и за вас, насупрот устаљених и стереотипних начина рада и решења.
- ✓ **Сврха истраживања је да деца развијају истраживачки и стваралачки приступ учењу** - да заједно истражују и сазнају о свету у којем живе тако што откривају и разумевају постојеће веза и односе и креирају нове, насупрот меморисању готових знања.
- ✓ **Усмерени сте на долажење до идеја и комбиновање идеја, на промишљање, расуђивање**, а не на тражење једног тачног одговора. Кроз истраживање деца уче да има много начина на које могу сагледати и тумачити свет.
- ✓ **Омогућите деци да се суочавају са непредвиђеним околностима, да изразе изненађење, запитаност**. Обезбедите им поверење и сигурност, одсуство страха од грешке, а тиме што се ви стално питате и стварате могућности за истраживање, моделујете истраживачки однос у учењу.

- ✓ **Кроз истраживање се долази до нових сазнања и проналазе заједничка креативна аутентична решења.** Аутентичност и креативност сваког решења или продукта који осмислите са децом у истраживању је у томе што су они неодвојиви од оригиналности и креативности процеса истраживања кроз који су та решења настала, наспрам репродуковања активности и познатих решења.
- ✓ **Обезбеђујете разноврсне изворе сазнања и разноврсне прилике за истраживање** којима подржавате стицање различитих искустава, омогућавате деци да износе различито тумачење доживљаја, различито разумевање и да их изражавају на различите симболичке начине.
- ✓ **Обезбеђујете велики избор разноврсних материјала** који децу подстичу да испробавају, разрађују идеје, да комбинују материјале и да кроз материјале представљају своје идеје
- ✓ **У истраживању увек остану нерешена нека питања или настану нова,** што заузврат служи као повод за даље истраживање односно као повод за нову тему/пројекат.
- ✓ **Омогућавате и подстичете децу да се договарају са другима, заједно планирају и раде заједно,** преузимају иницијативу, да уоче свој допринос и поштују допринос сваког учесника у истраживању.

Укинуте су методике у вртићу?!

У разјашњењу ове дилеме важно је да разумемо значење „методика” - то је педагошка дисциплина која се бави проучавањем метода васпитно-образовног рада у једном наставном предмету или једном васпитно-образовном подручју (нпр. методика развоја говора, музичког, ликовног,...) и због тога се као педагошка дисциплина увек граничи са другим наукама и научним дисциплинама из којих црпи појмовна значења и садржаје. Методика је предмет у студијским програмима образовања васпитача, а не предмет у дејем вртићу.

У складу са Основама програма, настојте да своја методичка знања ставите у функцију развијања интегрисаног приступа учењу и подстакнете учење кроз истраживање.

Јел` се овим укида физичко?!

Напротив, Основама програма се истиче да деца уче целим телом и да је важно подржати потребу детета за кретањем и покретом. Гимнастичке вежбе могу бити свакодневни ритуал, или рутину у вашој групи, или вођена игра. У Основама програма „Године узлета” наводе се три типа игре. Сва три типа игре су дата као једнако важна и истакнута је разлика вашег учешћа у отвореној, проширеној и вођеној игри. Вратите се тексту Основа и изнова прочитајте шта се препоручује када је у питању подршка васпитача!

Нема радних листова?! Па онда нема више графомоторике у вртићу!

А нису дозвољене ни пернице?!

Развијање ране писмености није исто што и описмењавање. Радни листови нису синоним за симболично изражавање и развијање писмености, напротив, често су синоним за описмењавање и ванконтекстуално увежбавање елемената слова. Исто тако графомоторичке способности не стичу се само вежбањем писања слова него на много других начина и то још од јасног узраста. Основе програма истичу важност симболичког изражавања од раног узраста, али у ситуацијама њиховог смисленог коришћења, када дете има прилику да користећи их разуме њихову сврху коришћења у људској култури. Важно је да деца разумеју сврху симболичког изражавања - као средства представљања и комуникације и могуће намене - да напишу поруку, да забележе план шта ће радити, да направе графикон, шеме, скице, напишу подсетник, запишу цифрама податке који су им потребни да би нешто конструисали. За то могу користити различите подлоге и средства (папире, таблу, постере...) а могу да имају и свој нотес или свеску и своју перницу.

2.2. Тема/пројекат је истраживање проблематике смислене деци

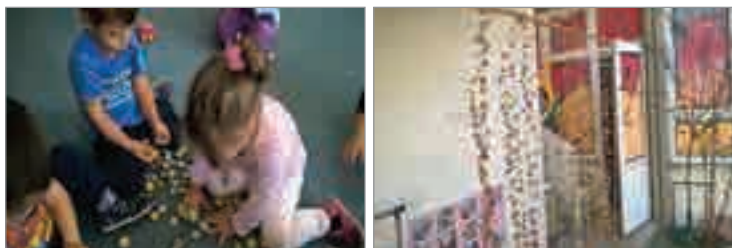
Деца су по својој природи истраживачи и трагају за смислом. У теми/пројекту деца су коистраживачи са вршњацима, васпитачима и другим одраслима. Заинтересованост деце за истраживање одређене тематике зависи од узраста деце али и од целокупног окружења у вртићу које их подстиче на истраживање.

Како да препознате такве ситуације и како да их подржите

Шта је смислено деци се разликује с обзиром на узраст деце

Децу различитих узраста заинтересују различите ствари и они користе различите начине да своје доживљаје и идеје изразе и да их комуницирају са другима. Да би деца истраживала и да бисте уочили шта децу заокупља, нарочито децу млађих узраста, потребни су им стално доступни, разноврсни полуструктурирани и неструктурирани материјали, могућност избора и ви као посвећени учесник који запажа и који је пријемчив за њихове идеје и прихвата њихову иницијативу.

То је нарочито важно за децу млађих узраста, која још увек не вербализују своје идеје и предлоге, него их изражавају кроз материјале, кроз покрет и практичну манипулацију. Фотографије из пројекта „Шта то звечи“, који су са децом развијале медицинске сестре-васпитачи Данијела Јанковић и Дајана Веселиновић, илуструју истраживање чулних сензација као истраживање смислено деци јасленог узраста. У овом пројекту деца су истраживала звук који настаје померањем различитих предмета и материјала и како се звук мења променом њиховог положаја у простору.

Пример из пројекта „Поруке“, који је развијала са децом васпитач Славица Малешев Бороја, илуструје како симболички језик деца доживљавају као смислен начин комуникације са вршњацима и тиме инспиративан деци за истраживање:

Уназад, извесно време, по соби су почеле да круже неке сличице, цедуљице које су деца давала једни другима и неке су завршавале на мом столу. На питање: „Шта је ово, чије је“, Петар је рекао: „То сам ја написао за Дејану али не знам где да јој оставим.“

Деца показују шта је њима смислено кроз посвећеност и виши ниво учешћа

Деца показују да је њима нешто смислено за истраживање када су над нечим запитана, или када нешто у простору или у окружењу вртића изазове код њих доживљај зачудности, усхићење, заокупља њихову пажњу, или када им је стало да нешто направе или изведу. Деца томе приступају са жаром, пажњом и посвећеношћу која траје дужи него што ми можемо претпоставити и у томе осећају задовољство.

То их покреће да се више ангажују, да испробавају различите начине решавања проблема, да траже више информација и више промишљају о начинима коришћења материјала и средстава помоћу којих истражују.

На пример, деца су предана кад се играју скривања и воле ту игру, због тога стално истражују нова места где се могу скривати. Фотографије из пројекта „Кућица скривалица” илуструју како су деца заједно са васпитачима Драганом Вујичић и Наташом Седларовић истраживала од чега све могу да направе кућицу за скривање, кроз развијање идеја, испробавање претпоставки и различитих материјала.

Истраживање су наставили повезивањем са вршњацима из вртића и обиласком других група у вртићу, разговарали су са децом, слушали њихове идеје и савете за прављење кућице, разгледали и фотографисали modele кућица које они имају у вртићу и играли се у њиховим кућицама.

Васпитач је кључни учесник који надограђује иницијативу деце и родитеља

Када уочите иницијативу детета, или заједничку иницијативу детета и родитеља, настојте да одговорите на тај подстицај и усмерите истраживање ка проблематици коју дете види као смислену. То је израз партнерства и тиме показујете да иницијативу детета, или детета и родитеља, прихватате на истом нивоу као вашу и да уважавате њихов допринос истраживању. Тада је потребно да пронађете везу, да

процените примереност проблематике детету предшколског узраста, да повежете њихову идеју с претходним искуством и сазнањима које имају деца у вашој групи (јер ништа у учењу не почиње од нуле!).

Пример из пројекта „Шта могу са каменом”, који су развијали са децом васпитачи Наташа Милојевић и Зорица Комарица, илуструје подршку идеји детета:

„... хтео је да изренда камен, да га претвори у магични прах и помеша са водом, што је нашу групу одвело у лабораторију основне школе где смо истраживали из којих се елемената састоји камен, како се уситњава камен и како га киселина може растворити”.

У пројекту „Видим те - не видим те“, медицинске сестре-васпитачи Јасна Орел и Марија Јовановић, су започеле пројекат на основу игре коју су иницирали родитељ и дете из њихове групе:

„Почетна идеја за наш пројекат потекла је од Тијаниног тате. Приликом доласка у нашу собу у вртићу, Тијана и њен тата би куцали на врата, а онда би се сакривали иза врата и на разна места у ходнику. Ми бисмо их тражили и коментарисали да нема никога, а кад их пронађемо деца би се радовала и понављали би „Видимо вас!“. Допало се то и другој деци па су почели да се сакривају са својим родитељима по ходнику вртића“.

Да ли то значи да више нема приредби ???!

Ако се у „Годинама узлета“ промовише учење смислено деци, истраживање, заједништво, партнерство са породицом, онда није у складу са концепцијом Основа да деца увежбавају једну „тачку за наступ“ да би приредили дочек неким одраслима, или да би се таквим наступом представили родитељима. Ви настојите, у складу са Основама програма, да се деца осећају уважено и прихваћено као компетентни учесници и да уче кроз допринос. Деци је то такође јако важно. Омогућите им да осете да доприносе заједници којој припадају, а не да су ту да би испунила задатак или очекивање да треба да се покажу пред одраслима и да их забаве.

Заједно са колегама из вртића осмислите различите начине како можете деци омогућити да афирмишу своје потенцијале, да уживају у чаролијама, како да оно што воле, оно чему се радују и што уче у вртићу представе својим породицама и другима у локалном окружењу. Деци је, као и нама, важно да деле тренутке заједничког уживања, радости, празничних чаролија. Сигурно ћете славити са децом њихове рођендане, Нову годину..., али је суштина у томе да то чините кроз животно-практичне ситуације на начин којим уважавате свако дете и градите заједницу која учи, забавља се, дели радост, а не да бисте то инструментализовали и претворили у израду униформних честитки, готових украса, увежбавање наступа, костимирање за једнократну употребу које при томе тражи улагање средстава од стране родитеља.

Само пустиш децу да раде шта желе, циљ је да деца буду срећна!

Фокусирање на проблематику смислену деци није исто што и препуштање деци да раде само оно што она желе. Постављени циљ програма као подршке добробити детета не заснива се на хедонистичком схватању добробити као задовољавања тренутних жеља и прохтева, нити задовољства и уживања као циља по себи, већ се добробит разуме као остваривање људског потенцијала за развојем, учењем и успешним функционисањем. То значи да кроз тему/пројекат дете има могућности да развија самоконтролу, самосталност и позитивни идентитет, да активно учествује и истражује и да буде прихваћено, да прихвата и доприноси вршњачкој и вртићкој заједници којој припада. Деца не могу сама да развијају тему/пројекат, она то могу само кроз односе и начине учешћа које ви планирате и обликујете. Ваше планирање и учешће је кључно у развијању теме/пројекта. Ви планирате и стварате услове да деца изразе заинтересованост. Пођите од иницијативе деце и њима смислене тематике а ваше стручно умење је да њихову заинтересованост за нешто развијате у истраживање и обликујете у целину коју повезује смисао.

Како то да све треба да буде смислено деци, да ли се у животу нешто и мора?!

Када успемо да пронађемо смисао у ономе што радимо то не доживљавамо као морање. Учење које деца виде као смислено је ефективно, јер деца учењу приступају са великом мотивацијом и концентрацијом, фокусирањем на оно чиме се баве, проналазе нове стратегије решавања проблема. Деца граде знање тако што претходно сазнање повезују са новим и трансформишу га. Ви сте кључни учесник који осмишљава ситуације којима подстичете децу да истражују. Деца ће истраживати ако им ви омогућите услове, децу ће заинтересовати све што им ви учините доступним. Запитајте се, шта деца покушавају да истраже и како ја са њима да поделим то искуство? Ви почните да истражујете изворе сазнања, планирајте како да им обезбедите различита места за истраживање, материјале и како ћете својим учешћем моделовати истраживачки однос. То што мислите да се мора и да је важно у учењу преведите у питања, у чему је смисао и сврха тог што треба да научимо и у чему дете налази смисао? Смисао и сврху тражите изнад фактичких знања, јер су она средство да остварите сврху.

2.3. Тема/пројекат се развија кроз јединство доживљаја, мисли и акције

Да бисте подстицали учешће деце у теми/пројекту потребно је да разумете како се одвија процес учења. Као што смо навели на почетку, учење не настаје само у глави, одвојено од тела и осећања, од оног што доживљавамо и радимо. Све што настаје у чулном искуству и кроз доживљај уграђено је у слике које замишљамо. На основу слика дајемо значење ономе што учимо и добијамо нове идеје, које се комбинују, састављају и изнова прерађују кроз чулна искуства, емоције и акције. То је целовитост учења кроз јединство доживљаја, мисли и акције. Целовитост учења детета у вртићу називамо делањем. Делање се увек остварује кроз активно чињење и кроз односе и заједничко учешће са вршњацима и одраслима.

Зашто је важно делање и како да подржавате учење делањем

Активан и комплекснији однос према стварности

Када омогућите деци да уче кроз јединство доживљаја, замишљања и акције, односно кроз делање, деца граде комплекснији однос према стварности, него када само меморишу информације.

Да бисте деци омогућили да уче кроз јединство мисли и акције неопходно је да им обезбедите „непосредне ослоњаче“ у физичком окружењу. Ти „непосредни ослоњачи“ су стално доступни разноврсни материјали и сталне могућности које ви обезбеђујете деци да експериментишу разноврсним материјалима. Када су део инспиративног окружења и осећају се сигурно да се упусте у истраживање, деца долазе до различитих идеја и испроба-

вају их на различитим материјалима и предметима. При томе, деца не само да потврђују устаљено значење које се придаје тим предметима или материјалима, него им дају и ново значење. На пример, картонска кутија постаје за децу аутомобил којим они управљају. Тада фокус више није на физичком објекту (на кутији) већ на значењу које су му дали (то је сада ауто!). У тој ситуацији деца не само да мењају устаљено значење предмета и своје поступање, него дају ново значење целој ситуацији учења (постају возачи и путници). То је комплекснији процес разумевања стварности који деца граде кроз замишљање и акцију, у односу на пуко меморисање и репродукцију знања. На пример, у пројекту „Планете“, деца су са васпитачима Бранком Танасковић и Верицом Смолковић планирали како да направе ракету, затим су заједно правили ракету, припремали и правили опрему за астронауте, свако је био астронаут који је бирао на коју планету путује, а кад се би се вратио са путовања свако је причао на којој планети је био, какав је био лет, шта је видео,... и на основу документованих прича су правили књигу-путопис „Лет ракетом“.

Повезивање значења стварног и замишљеног

Делање интегрише рационално и замишљено, научно и уметничко. Овде је кључна узајамна веза између стварног и замишљеног света! Та веза се остварује кроз „непосредне ослободите“ у физичкој средини али и кроз доживљаје и искуство које деца стичу у стварном свету. Кључно је да у теми/пројекту обезбедите деци прилике за доживљаје у реалном свету и богата реална искуства. Аутентична, непосредна, разноврсна искуства која деца стичу су основ учења! Тек ослањајући се на богата реална искуства, деца могу да одступају од оног што је непосредно дато и могу да успостављају другачији однос према стварности - да имају богатство различитих идеја, да повезују и истражују односе између ствари, појава, људи и стварају нове и необичне везе, да све што им је познато сагледају и истраже на нов, оригинални начин. У подршци делању детета прихватате однос стварности и замишљања као узајамни, тако да они допуњавају једно друго и дају значење једно другом. Тиме спречавате да учење буде деконтекстуализовано, одвојено од оног што дете доживљава, као и да се учење своди на когнитивни процес меморисања и репродуковања информација.

Фотографије из пројекта „Сенке“, који су развијали са децом васпитачи Ана Вујатовић, Лидија Латифић и Наташа Жвеглић, илуструју узајамни однос аутентичног искуства и замишљања - праве „портрете сенки“ играјући се сенкама на дворишту и додају им детаље од природних материјала; праве град сенки који мења изглед у различито доба дана; развијају сценарио игре на основу сенки фигура које праве рукама; пројектују град на светлећој коцки.

Делање се остварује кроз делатне размене са другима

Ви подржавате учење делањем тако што омогућавате детету делатне размене са вршњацима и одраслима кроз заједничко учешће. Делатне размене подстичете када стварате прилике за заједнички доживљај, подстичете децу да се договарају, надограђују предлоге других и да стварају заједничке продукте. Када обезбедите прилике да стварају нешто заједно, да истражују у окружењу са различитим учесницима из заједнице, деца себе доживе као прихваћене учеснике у заједници и остварене истраживаче. Тада им стварате прилику да уочавају различите врсте повезаности и односа у свету око себе, да о њима промишљају, да их поново успостављају и мењају кроз замишљање и испробавање кроз акцију.

Делатне размене илуструју и претходна два примера као и фотографије из пројекта „Скровиште“ који су развијале са децом медицинске сестре-васпитачи Јасна Орељ и Марија Јовановић. Фотографије приказују делатне размене деце јаслене групе са децом из вртића и другим одраслима. Деца су са васпитачима правила скровиште у соби, заједно са другим одраслима из вртића су правили од врбових садница скровиште у дворишту које су свакодневно заливали, а заједно са старијом децом и другим васпитачима у вртићу правили су скровиште на тераси од пластичних чепова.

Васпитач као маштовити учесник, да ли треба да се костимирам и глумим??!

У развијању интегрисаног приступа учењу истичемо да је васпитач маштовити учесник. Али, шта то значи? Да ли тражимо од васпитача да се костимира, маскира, облачи традиционалну ношњу, изводи перформанс и представе за децу? Не! Ви као маштовити учесник стварате могућности да деца замишљају, маштају и да то повезују са оним што раде. За то није довољно да имате једну једнократну активност коју ћете сматрати креативном, а након тога се усмерити на репродукцију са децом тог садржаја који сте „обрадили“. Реч је о промени начина на који разумемо стваралачки, истраживачки однос у учењу. Замишљање, развијање оригиналних идеја је социјални процес који помаже деци да граде богатији и комплекснији однос према стварности. То значи, да што је окружење детета богатије разноврсним материјалима и квалитетним односима, што је разноврсније оно што називамо „реалност у децем вртићу“ богатије ће бити идеје деце, више ће замишљати „шта све може бити“ и разноврснији ће бити начини на које приступају истраживању. Истраживачки и стваралачки однос у учењу директно зависи од богатства и разноликости претходног искуства, јер ово искуство пружа „материјал“ из којег настаје стваралачки и истраживачки потенцијал. Важно је да разумете и прихватите да се замишљање и стваралаштво не гради кроз једнократну активност деце или ваше једнократно ангажовање, него кроз целокупно искуство које омогућаваате детету у вртићу.

Да ли подстичем делање када репродукујем догађаје или традиционалне обичаје?

У неким темама/пројектима наилазите на примере да васпитачи репродукују одређени догађај или традиционални обичај са децом, на пример свадбу, црквени обичај, или ручни рад,... Најважније што треба да знате је да понављање, опонашање неког догађаја или обичаја није истраживање, него понављање и да због тога не може бити тема/пројекат. У својим коментарима васпитачи кажу да су деца уживала. Али, да ли су васпитачи довољно промислили у чему су деца тачно уживала?

Запитајте се, да ли је то можда због тога што је дошао неко са стране у вртић, а ретко вам долазе други учесници из породице или локалне заједнице? Или је због тога што су васпитачи посветили деци посебну пажњу и омогућили им да имају важну улогу у некој ситуацији, какву обично немају у свакодневним активностима? Или је због тога што су деца и одрасли нешто заједно организовали и деца имала иницијативу? Све то могу да буду разлози зашто се таква ситуација допала деци. Често се покаже да су деца уживала, у ствари, у преузимању иницијативе, блиским односима са васпитачем, пријатним ситуацијама забаве а не у понављању самог догађаја или обичаја. И обавезно свом преиспитивању додајте и питање да ли као васпитач у теми/пројекту са децом приступате одређеном обичају или догађају само на један начин, типичан за једну културу, или сте одређени обичај схватили као повод и могућност да се са децом упустите у истраживање различитих култура и тако обогатите процес учења! Када полазите од тога да тема/пројекат представља истраживање, онда не можете остати на репродуковању једног догађаја или традиционалног обичаја! Ви као маштовити учесник у теми/пројекту подстичете децу да проширују искуство кроз истраживање, питате се какав смисао тај традиционални обичај или догађај може имати за децу, шта би деца у вези тога могли да истраже, шта да доживе, шта хоћете да деца из тога сазнају и које културне, етичке и естетске вредности да граде.

Када се запитате шта хоћете да истражите са децом у вези неког традиционалног обичаја или догађаја, на пример церемоније свадбе, открићете да бисте се морали упустити у истраживање сложене културно/историјске, социолошке, етнолошке, филозофске проблематике, која није примерена деци предшколског узраста.

2.4. Кроз тему/пројекат игра и учење се развијају једно из другог

**Игра је
детету контекст
смисленог
учења**

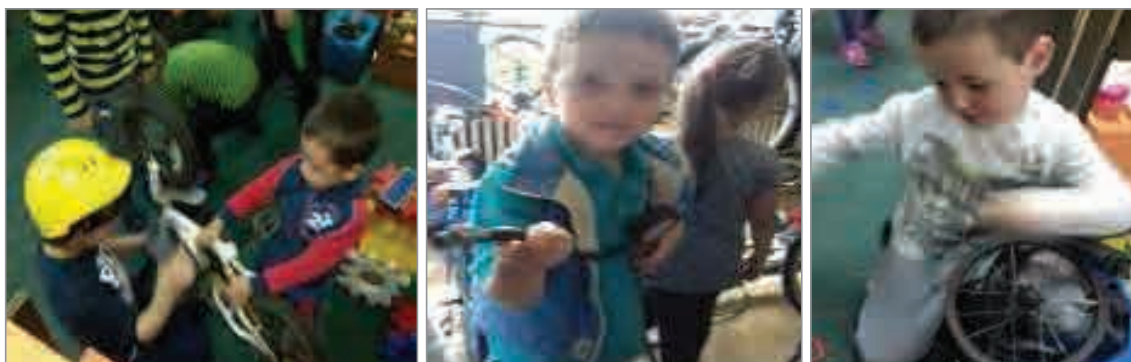
Игра је детету начин на који приступа свету и највиша форма истраживања. Игра је детету простор самопотврђивања и испитивања својих граница и моћи, осећања испуњености, остварености и посвећености.

Да бисте повезали игру и учење потребно је да превазиђете схватање да су игра и учење строго одвојени или супротстављени. Често наводимо да су карактеристике истраживања посвећено посматрање и уочавање промена, постављање питања, предвиђање, тумачење и размена идеја, планирање, замишљање, стављање познатог у другачији контекст. Све то

деца практикују у игри. Игра омогућава деци да истраже научне законитости и да се са тим законитостима искуствено суоче, да користе на смислен начин различите начине симболичког изражавања.

Пример из пројекта „Бицикл” који су развијале са децом васпитачи Гордана Сјеничић и Ана Теофиловић, илуструје игру као деци смислен контекст учења:

„... Донели смо стари дечји бицикл и почели да правимо радионицу за бицикле. Почело је затим скидање точкова, гума и осталих делова. Почела је поправка бицикла. Договорали смо се и стално планирали шта још да донесемо и додамо у радионицу. Дуго се играју, сами истражују, баве се оним што могу применити када им буде потребно (дубање гума, затезање ланца...)”.

Подржите континуитет искуства „у” и „изван” игре

У теми/пројекту игра и учење нису одвојени ни тематски, нити у односу на материјале и средства које деца користе, нити засебним временским интервалима током дана, што омогућава да деца уче истраживањем „унутар игровног плана” и „изван игровног плана”. То значи да ви подржавате искуства „у игри” и искуства „изван игре”, као континуитет искуства. То је препознавање делања (јединства мисли, акције и доживљаја) као динамичког процеса који се стално креће „ка, од и између” стварности и замишљања.

Пример из пројекта „Шта могу са каменом”, илуструје смислено повезивање игре и других ситуација учења у пројекту:

„...Играли смо игру бацање камена са рамена, мерили смо метром колико је ко бацио камен, правили смо графикон да би могли да упоређујемо ко је даље бацио камен...”.

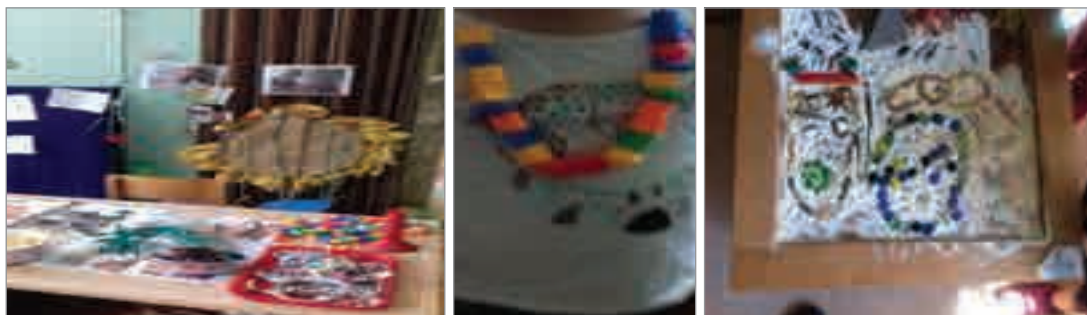
Како игру и тему/пројекат да повезујем у пракси?

Омогућите деци да у игри прошире намену материјала које користите у теми/пројекту и да им дају нова симболичка значења. Обезбедите деци да су им што више материјали, средства, које користите у теми/пројекту стално доступни, јер тиме омогућаваате деци да у отвореној и

проширеној игри праве различите варијације и користе их на симболички начин, уз проширење репертоара њихових намена и значења. Унесите више неструктурираних и мултифункционалних материјала и истовремено смањите количину готових играчака са фиксном функцијом.

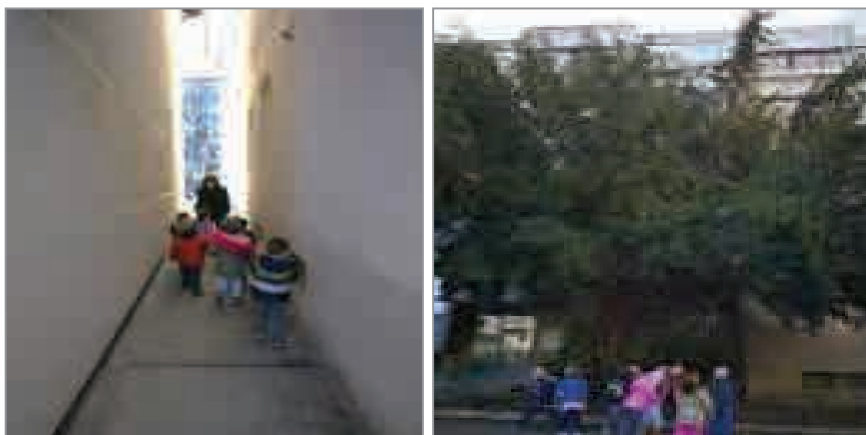
Фотографије из пројекта „Африка”, који су са децом развијали васпитачи Ана Вујатовић, Лидија Латифић и Наташа Жвеглић, илуструју на које начине су деца у отвореној игри играла рестловима који су у развијању пројекта припремљени за прављење заједничког мобајла.

Обезбедите у оквиру теме/пројекта прилике за стицање аутентичног искуства у реалности које ће деци бити основ да развијају игру. Деца креирају у игри разна сценарија, замишљени план. За креирање замишљеног плана потребно им је аутентично богато реално искуство. Ви

подржите игру обезбеђивањем аутентичног искуства деци у реалности. Настојте да идете са децом на различита места у окружењу где ћете истраживати. У аутентичном окружењу деца ће имати више могућности да уоче различите улоге и радње повезане са тим улогама, да употребљавају средства која се тамо користе, да сретну друге људе који тамо раде. Тако деца на основу доживљеног у стварности могу проширити сценарио игре.

Фотографије из пројекта „Скровиште“ илуструју како су деца са васпитачима тражила скривита места у окружењу вртића, што је допринело њиховој игри у соби.

Играјте се заједно са децом и моделујте деци игровни приступ. Учествојете у отвореној и проширеној игри, покрените вођену игру и моделујте игровни приступ изван игре. Преузимање различитих улога, давање предлога за проширење игре, односно ваше учешће у игри, значајно је и за игру по себи као и за проширивање идеја у теми/пројекту. Ово захтева ваше активније укључивање и као саиграча, који се игра са децом и као организатора и учесника у обезбеђивању прилика за реална искуства која су извор нових идеја. Три типа игре о којима се говори у Основама програма ви повезујете са темом/пројектом, али и играте се са децом и заједно учите нове игре које не морају увек бити повезане са истраживањем које развијате у оквиру теме/пројекта.

Различити типови игре су у Основама постављени као једнако важни и не даје се предност једној врсти игре над другом. У различитим типовима игре ради се о вашем учешћу на квалитативно различит начин. Сва три типа игре могу бити повезана са темом/пројектом кроз целовито искуство која деца стичу у игри и ван игре. Будите осетљиви на то што деца покушавају да смисле у тренутку игре, ослоните се на компетентност деце у игри, јер деца умеју да осмисле игру и креативно користе окружење за игру и будите спремни да се укључите као саиграч који ће допринети да се игра прошири.

Активности у теми/пројекту заснивајте на игровном обрасцу. У Основама програма истиче се да дете учи у ситуацијама и активностима које се заснивају на игровном обрасцу. То значи да ћете планиране ситуације учења у теми/пројекту и друге животно практичне ситуације заснивати на отворености за нове идеје, могућности избора, динамичности, добровољности, запитаности, на подстицању деце да преузимају иницијативу, подстицању изналажења креативних решења, преиспитивању, на преговарању и неговању посвећености. Запитајте се за планиране ситуације учења у теми/пројекту, да ли су осмишљене према игровном обрасцу. Када заснивате планиране ситуације учења у теми/пројекту на игровном обрасцу ви развијате континуитет у подршци стваралачком потенцијалу и изван игре и у игри.

Фотографије из пројекта „Тобоган“ који су развијали са децом васпитачи Бојана Павловић, Бојана Кузмановић и Јелена Момчиловић, илуструју везу између игре и ситуација учења заснованих на договарању, експериментисању, креативности и динамичности.

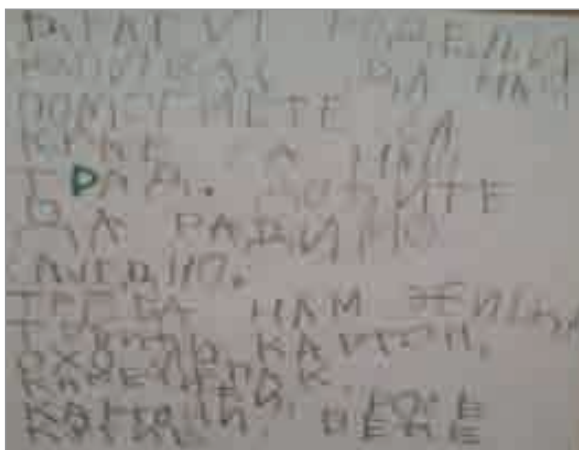
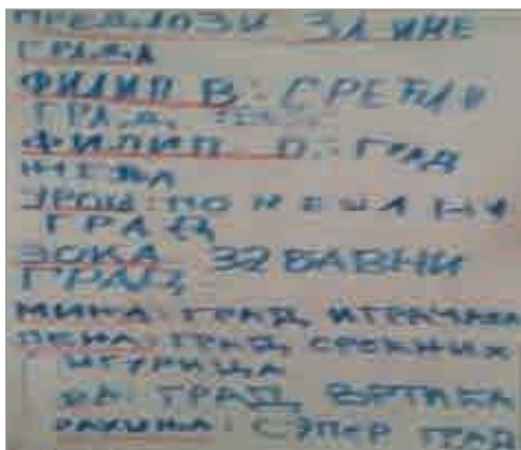

 Подстичите децу да планирају шта им је потребно за наставак игре. Пружите помоћ старијој деци да се договарају и заједно планирају шта им је потребно за игру. Заједничко планирање које обухвата договор шта би још могло да се укључи у игру и шта је деци потребно истиче се као одлика високо развијене игре. Разговарајте са децом о конкретним детаљима и будућем сценарију игре, укључујући реквизите који би им могли затребати или могућности укључивања неког од вршњака и одраслих са новом улогом. На овај начин деца уче да планирају заједничке акције и да се договарају. Поделите са децом ваше запажање које имате на основу посматрања и коментаришите своје поступке у игри када сте се играли са децом, предлажите као саиграч питајући се „Шта би могло бити ако бисмо ...?” Стално истражујете начине којима бисте деци омогућили да преузму активну улогу и улогу у игри. Учите заједно са децом различите игре. Подстичите децу да креирају сценарије игре и упућујте их на интеракције са другима који могу унети варијације у сценарио игре.

На пример, игра деце је била повод за пројекат „Срећноград“ који су развијали са децом васпитачи Биљана Кнежев и Снежана Лубинић :

„Деца су почела да доносе мале фигурице које зову „чикице“, да размењују дупликате и да се играју њима. „Чикице“ су један дан били ватрогасци, други дан лекари, затим учитељи, хероји који чине добра дела... Колегиница и ја смо одлучиле да подржимо њихову игру тако да са децом направимо један велики град у ком би све фигурице могле бити и у ком се деца могу играти. Деца су прихватила наш предлог и почели смо да правимо планове...“.

Игра мора бити увек повезана са пројектом!?!?

Не увек и не стално! Постоје игре које деца воле да понављају, посебно игре на отвореном. Деца ће се играти тих игара и ви заједно са децом. Деца ће се у току дана играти игре која наизглед нема везе са темом/пројектом и то је очекивано, потребно деци и природно. Немогуће је да све током дана буде повезано са темом/пројектом. Међутим, ви се као посвећени посматрач игре или равноправни саиграч увек можете питати како неку ситуацију игре или детаљ из игре повезати са искуством у теми/пројекту.

Важно је да игра и тема/пројекат не буду временски одвојени интервали који су често неповезани. Игра и тема/пројекат не смеју бити у потпуности раздвојени, јер тиме нећете обезбедити континуитет искуства, а деци ћете слати поруку да су игра и учење одвојени. Неки васпитачи и даље разликују време за учење и време за игру и не виде суштинску везу између њих. То значи да се они и даље боре с питањем како се игра повезује са разумевањем научних појмова или са садржајем за учење и како то васпитач може да повезује а да не наруши основна својства игре.

У интегрисању игре и теме/пројекта најважније је да обезбедите континуитет искуства у игри и ван игре. Континуитет искуства не своди се на „натезање“ да свака игра има истоветан садржај и тематику која се тиче теме/пројекта. То је немогуће и контрадикторно живљењу детета у вртићу. Континуитет искуства ћете обезбедити првенствено тиме што ћете омогућити деци да у игри и истраживању у теми/пројекту користе иста средства, материјале, продукте, као и просторе у вртићу и у локалном окружењу. То значи да ће деци средства, материјали и продукти бити доступни и да их нећете склањати и „спрематити“, кад завршите нпр. неку планирану ситуацију учења, или пак кад завршите са игром. На пример, континуитет искуства подржавате када омогућавате деци да се играју производима које су конструисали у некој заједничкој активности, или када су вам градски парк, или руб шуме места где експериментисте, али и где се играју.

Друго, проверите за друге активности које организујете са децом да ли сте их осмислили према игровном обрасцу.

Све у вртићу је игра! Игра је важна, да ли то значи да се деца само играју??!

Игра јесте важна и суштина је да као васпитачи разумете њен значај, пре свега у односу на развијање комплекснијег односа детета према старности коју игра подупије. Прво, стално преиспитујте да ли разумете схватање игре у Основама програма, питајте се да ли сте успели да појасните родитељима значај игре, да ли континуирано обезбеђујете материјале којима стварате услове за играње, да ли деци шаљете поруку да је вама њихова игра важна и да сте спремни да се у игру укључите. Планирајте, омогућите и иницирајте различите типове игре, у Основама се говори о различитим типовима игре и сви су једнако важни у реалном програму (отворена, проширена, вођена игра).

Како васпитач развија тему/пројекат са децом

3.1. Инспиришите истраживање: квалитетна физичка средина пре покретања теме/пројекта

Простор одражава принципе развијања реалног програма и „материјализује“ начин на који ви схватате интегрисано учење - од начина на који структурирате простор, опреме, материјала и средстава, као и од тога шта је изложено у простору (видети Водич за уређење простора у дечјем вртићу). Када говоримо о интегрисаном учењу онда је физичка средина важна у односу на своје физичко, социјално и симболичко значење, због тога што је учење уткано у целину оног што дете доживљава и чиме је окружено у дечјем вртићу. Ако тему/пројекат разумемо као истраживање, онда је за истраживање потребна инспиративна средина која подстиче децу да истражују.

Да би деца истраживала потребна им је физичка средина која је:

- **Инспиративна.** То је физичка средина у којој деца имају велики избор њима доступних неструктурираних и полуструктурираних материјала. У интеракцији са материјалима које имају у простору у вртићу, можемо рећи да се дешава узајамна трансформација у којој деца и материјали утичу једни на друго. Средства и материјали утичу на активности које ће деца иницирати и обликују их тиме што усмеравају одређену врсту активности (шта се може с тим радити), тематику којом ће се дете бавити и замишљати (шта може да настане и да се креира) и шта је потребно имати и знати у вези материјала (правила у коришћењу материјала и средстава,...). То су „активне снаге“ материјала којима они обликују и усмеравају процес истраживања. Због тога је важно да знате да оно што имате у соби и у вртићу утиче на однос деце према истраживању и васпитава их. Када су материјали разноврснији и што отворенијег типа, као што су полуструктурирани и неструктурирани материјали, деца имају више могућности да их комбинују и рекомбинују, да их повезују на другачије начине и да тако граде ново значење.

„Отвореност“ материјала, што је карактеристика полуструктурираних и неструктурираних материјала, омогућава да дете гради разноврсније интеракције и открива више значења у истом материјалу, чиме се подстиче стваралачки однос у учењу. Инспиративна средина је она која садржи елементе зачудности, која буди у деци осећање упитаности и усхићености и шаље поруку да је вртић место открића, маште и радости експериментисања.

- **Подржава заједничко учење.** Простор је структуриран тако да омогућава ситуације учења у мањим групама, интензивну размену, преговарање и сарадњу међу децом која се групишу на основу потреба проистеклих из онога чиме се баве, а не на основу механичке поделе на мање групе. Такође, то значи опремање и коришћење заједничких простора као места сусрета и размене деце из различитих група.

- **Обезбеђује сигурност и предвидљивост.** Да би деца истраживала морају се осећати сигурно у простору, он мора бити познат и предвидљив кроз јасно структурирање простора на мање целине према материјалима и средствима која су доступна деци. Овакав простор омогућава деци самосталност, иницијативу и избор и истовремено усклађеност са важећим поретком ствари и односе узајамног уважавања.
- **Пружа континуитет и видљивост доприноса.** Да би деца истраживала потребно је да је у простору видљив процес истраживања у који су укључени и да простор шаље поруку да се истраживање сматра важним и вредним за групу и вртић.

Током трајања теме/пројекта ви стално додајете неструктуриране и полуструктуриране материјале, различите предмете, средства, који омогућавају да размене између деце буду дуже и разноврсније, да бисте омогућили деци да продубљују истраживање. При томе не заборавите да простор на отвореном и простор у вртићу чине целину, да простор на отвореном и унутар вртића допуњују једно друго и да су подједнако важна места која користите за истраживање.

Кишобрани, мобајли - све су рекли да мора због зачудности?!

Не прихватајте да нешто постављате у простору ако у томе не видите ништа друго изузев да испуните захтев „тако се мора“. Запитајте се какву поруку шаље простор о томе шта је важно у вртићу, чему се поклања посебна пажња и чему тежимо у васпитању? Када градите заједничке просторе као простор који позива децу на истраживање, деца ће се осећати сигурније, са више поверења ће се упуштати у истраживање, радо ће се задржавати у том простору и укључивати чланове своје породице у истраживање и игру.

На тај начин ви шаљете поруку да цените истраживање, али и да омогућавате деци и одраслима да схвате вредност истраживања и да доприносећи идејама у истраживању, почињу да цене себе као истраживаче. Зачудност је доживљај изненађења изазван нечим лепим, пријатним што вас истовремено чини усхићеним и подстиче вас да то истражите. Пробајте да нађете шта би имало највише смисла да поставите од инсталација, различитих светлосних извора, уметничких продуката, необичних предмета,... што би код деце подстакло такав доживљај.

Кишобрани, мобајли - све су рекли да мора због зачудности?!

Ограничења да излазите напоље или да се играте у дворишту долазе и од очекивања родитеља да дете не запрља одећу, или замерки које вам могу упутити да сте стално играте напољу а да ништа не учите у вртићу!

Обезбедите две важне ствари: 1. упознајте родитеље како схватате учење и да се учење не одвија само седењем за столом или у радној соби; упознајте их са значајем игре и преплићањем игре и учења; појасните им зашто је важно да дете има различита сензорна искуства (да нешто додирне, копа рупу у дворишту,...) 2. тражите да одећа у којој деца долазе у вртић буде она која омогућава детету да истражује; тражите да дете има резервну одећу и увек обезбедите да деца заштите одећу и обућу када експериментирате, радите са бојама, земљом,...Учите децу да им је потребна заштита за одећу и обућу и мислите ви увек о томе да им обезбедите заштиту од наједноставнијих и најјефтинијих материјала (најлон кесе, најлон навлаке за обућу, старе мајице или кошуље из породице...).

3.2. Покрените истраживање: повод за покретање теме/пројекта

Повод за истраживање у теми/пројекту може потицати од деце и њихове заинтересованости да истраже нешто што их занима или их посебно радује, загонетно им је, или их заокупља и тематика је којој се враћају, или је нова игра, или неки проблем који желе да реше.

Да бисте уочили повод за истраживање будите:

заинтересовани и посвећени настојању да запазите шта децу привлачи, чиме се баве у узајамној интеракцији, шта и чиме се играју, које материјале истражују, које доживљаје и искуства доносе у вртић, чему су посебно посвећени, шта траже да се понавља. Размишљајте о томе и питајте се „Шта покушавају да истраже“?

запитани, те уместо да размишљате: „Шта желим да научим децу о томе“, поставите себи питање: „Како могу да позовем децу да заједно истражујемо и поделимо своје идеје/размишљања?“;

промишљени и маштовити у изналажењу могућности шта би све могао бити „поглед одозго“. Када водите процес истраживања у теми/пројекту то значи да стално учите шта значи радити са различитостима, сложености и кретањем идеја у различитим правцима и како од идеја које су наизглед различите можете да правите нове синтезе које повезује смисао и које ви уобличавате у истраживање. Суштина професионалног приступа васпитача у развијању теме/пројекта је прелазак на „виши ниво разумевања“, који карактерише разумевање значења на основу ког повезујете иницијативу деце, њихове доживљаје, идеје и предлоге у проблематику коју ви постављате као оквир истраживања. Трагањем за значењем надилазите тривијалности и поједностављивање и не остајате на репродуковању знања или догађаја, него се упуштате са децом у истраживање.

- **Повод за тему/пројекат може да потиче из заинтересованости деце да истраже свет око себе**

Чулне сензације и границе сопственог тела - деца истражују и уче о сопственом телу, али такође уче сопственим телима и кроз сва чула. Деца истражују могућности и границе свог тела и мноштво различитих својстава материјалног света који их окружује. Деца уче кроз покрет о сопственом телу, о томе шта могу својим телом и како њихово тело „функционише“ и истовремено уче о различитим односима у материјалном свету. На пример, док се љуљају на љуљашкама практикују законе кретања, док се провлаче кроз „тунел“ уче о односима унутра-напољу као и о односима величина. Деца кроз покрет и различите чулне сензације које испробавају, на пример плескање длановима, шапутање, уче о важним односима као што су овде, тамо, свуда, сада, после, пре, касније, раније, тихо, гласно. Покретом деца истражују шта све могу и то може бити повод да проширите не само начине кретања него и друга искуства у оквиру теме/пројекта. Повод за пројекат „Провуци“ била је игра провлачења кроз обруче а повод за пројекат „Видим те, не видим те“ било је скривање као омиљена игра деце у јасленој групи.

Деца су заинтересована да решавају дилеме повезане са физичким појавама. Деца су запитана на пример, где нестаје сунце кад дође ноћ, заинтересована су да истраже светлост и сенке, звук, наелектрисање, гравитацију, силе привлачења. Повод за пројекат „Сенке“ било је испробавање идеја „како можеш да побегнеш од своје сенке“.

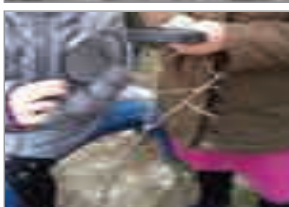
Децу заокупљује истраживање реверзибилности различитих супстанци и материјала - деца уживају да истражују шта могу са одређеним материјалима или рестловима - истражују својства и употребу дрвета, метала, папира, пластике, материјала различитих текстура. Деца воле да истражују својства камена, шкољки, песка, материјале различитих текстура који се могу уочавати уз помоћ микроскопа или лупе, или су заинтересовани да истражују стапање боја, линија, или промену агрегатног стања неких супстанци и узроке промена облика, текстуре, боје, величине, кроз процесе мешања, замрзавања, растварања. На пример, повод за пројекат „Папир” је било мноштво прикупљене новинске хартије коју су деца рециклирала и тако изнова израђивали себи подлоге за сликање.

У пројекту "Летњи камп" деца су се играла водом, истраживали су могућности преливања воде и смишљали и испробавали комбинације преливања, распршивања и пресипања воде у различитим посудама и помоћу различитих прскалица.

Деца су заинтересована да истраже природне феномене које примећују око себе. Истражите са децом повезаности и учите их да уочавају односе, као што су однос између промена у окружењу и околини, или временски обрасци. компостирање, метеоролошка станица у вртићу, ветрокази, развијање биљке из семенке, или истражите одакле долази киша. На пример, у пројекту „Види снег!” повод за истраживање је потекао од грудвања и бојења снега за шарене грудве, а повод за пројекат „Метеоролошка станица” било је ишчекивање да се појаве листови на садници коју су посадили у дворишту у току зиме.

- **Игра или иницијатива родитеља и искуства деце из породице могу бити повод за истраживање у теми/пројекту**

Доживљаји и искуства из породице. Деца уче из оног што доживљавају у породици и повезивање искуства може бити више смислено деци за истраживање и повећати учешће родитеља у теми/пројекту. На пример, повод за пројекат „Бицикл” је био долазак дечака из групе бициклом у вртић. Он је управо научио да вози бицикл без помоћних точкова и почео је да довози бицикл у вртић, што је заинтересовало другу децу.

На пример, у пројекту „Мој љубимац”, повод је био што је једно дете у групи свако јутро долазило у вртић са баком и у пратњи свог кућног љубимца.

Предмети које деца доносе у вртић а који изазивају зачудност. На пример, у пројекту „Потпури” васпитачица је рекла сваком детету у групи да донесу у вртић неки свој омиљени предмет, нешто што је њима важно или што им је драга успомена коју желе да представе другој деци у групи, како би се боље међусобно упознали и повезали на почетку године. Једна девојчица је донела врећицу коју је купила са својом баком, а на врећици је писало „Потпури”. Деца у групи су се питали шта је то и шта значи та реч, што је покренуло истраживање шта све може бити „мешавина”.

- **Повод за тему/пројекат може да проистиче из ваше иницијативе**

Инспирације за истраживање које ви постављате у простору вртића. Ваша иницијатива и ваша процена да можете подстаћи децу на истраживање неким унетим предметом или материјалом. На пример, повод за пројекат „Тобоган” је поступак васпитачица када су при опремању собе полуструктурираним материјалима унеле старе цеви од усисивача и причврстиле их на странице ормара. Деца су кроз цеви пуштала разне ситне предмете и за цеви су говорили „тобоган за кликере”.

Искуства и материјали које делите са децом. Васпитачица је затражила од деце да донесу нешто што су понели са собом са места где су били током лета, а она је донела различито камење и шкољке са плаже. Деца су причала приче о томе где су били, шта су радили, с ким су проводили време, како су дошли до предмета који су понели и тако је спајањем прича и предмета започео пројекат „Мозаик”.

Мобајл на којем су представљени мотиви свакодневног живота људи у Африци био је повод за пројекат „Африка”. Деца су добила мобајл на поклон и питали су се шта представља, а истраживање су започели одласком са васпитачима у Музеј афричке уметности са намером да потраже одговоре.

- **Збивања у вртићу и догађаји у локалној заједници могу бити повод за истраживање у теми/пројекту**

Збивања у вртићу - Различити догађаји у вртићу или неочекиване ситуације, на пример нестанак електричне енергије је био повод за истраживање одакле нам долази расвета. На пример у пројекту „Шта могу са каменом” повод за истраживање су били грађевински радови у вртићу.

Проширите истраживање и омогућите деци да се повезују са различитим људима из локалне заједнице и развијају осећање припадања заједници. Догађаји у локалној заједници могу бити повод за разумевање културе/култура локалног окружења. Различите грађевине у окружењу привлаче пажњу деци и могу бити повод да истражујете грађевине као што су кућа, мост, ... а у вези с тим и њихово симболичко значење као што је на пример „ослонац”, које ћете даље проширивати. Опремање простора у вртићу био је повод за пројекат „Шарена врата” који су васпитачи Драгица Петрић и Јованка Гвозденовић овако описале: „У наш вртић стигао је нови намештај. Неколико дана отварали смо кутије, уносили намештај у нашу собу и разговарали где би шта могли да разместимо у соби...”.

Поводи за тему/пројекат су свуда око нас, нема потребе да бескрајно чекате да се нешто „велико” деси, да бисте покренули тему/пројекат! Потребно је да будете осетљиви за тренутак да „запазите искру”, која се свакодневно јави у вашој групи и која децу интересује да истражују.

Шта да радим кад не могу да нађем повод за тему/пројекат?!

Некад се деси да васпитач нема идеју шта би могла да буде нова тема/пројекат.

Пробајте овако: 1. изведите децу у обилазак у окружењу, пратите шта запажају, о чему разговарају; 2. одведите децу у друге групе, пратите шта су тамо запазили, око чега се окупљају, над чим су зачуђени; 3. вратите се претходној теми/пројекту и поново погледајте на чему сте могли још да се задржите и то вратите; 4. разговарајте са колегама у вртићу чиме сте се до сада бавили, можда вам укажу на могућност коју нисте уочили; 5. слушајте колеге у вртићу чиме се они баве са децом и шта истражују, можда дођете до тога да можете сарађивати и кренути од неке инспирације коју они имају.

Рекли сте, дете учи оно што живи?

Кад кажемо да дете учи оно што живи то се односи на целовитост искуства које се детету омогућава да стиче кроз учешће у заједници вршњака и одраслих у вртићу. Дете учи из живота у вртићу и изван вртића. Кад кажемо да дете учи оно што живи, то није „дидактички захват“, претварања оног што се дешава у дететовом окружењу у образовни садржај помоћу ког се дете подучава. Дете учи оно што живи кроз целовитост искуства насупрот фрагментарности садржаја и активности, кроз неговање смислености наспрам функционалности, кроз подршку разумевању насупрот запамћивању, неговањем непосредности доживљаја, задовољства, усхићења у учењу насупрот испуњавању задатака.

Да ли тема/пројекат може да буде другарство, емоције,?

Можете се запитати, да ли тема може да буде на пример другарство или љубав, јер то делује као смислено деци - да имају друга у вртићу, да граде пријатељство, да воле чланове своје породице, да воле своје љубимце, играчке.... То јесте тако, међутим, децу не можете подучавати другарству, сарадњи, заједничком раду, љубави, ако деца то не живе у вртићу, ако им ви не стварате ситуације у којима ће они то доживљавати и практиковати. Начелно учити децу кроз разне садржаје и издвојене активности (на пример радионице) „о“ другарству или емоцијама и „шта то значи“ неће никада дати очекиване ефекте. На пример, тешко ћете успети да допринесете самопоштовању детета ако самопоштовање радите само кроз радионице о самопоштовању, као издвојене активности, а све друге активности мимо радионица оставите непромењене и засноване на подређености детета односима моћи. Омогућите деци да изразе емоције шта год да раде, да сарађују у свему што раде и тако развијају другарство, омогућите им време да граде пријатељства. Тада кажемо да другарство, емоције..., нису теме по себи за методичку обраду, него контекст у којем дете живи и учи то што живи.

А шта ако дете не занима тема/пројекат или га занима нешто друго??!

Шта са дететом за које видим да га не интересује оно што истражујемо у теми/пројекту или га привлачи нешто друго?

Прво, обезбедите велики избор различитих материјала и могућности за истраживање. Затим, настојте да схватите шта дете покушава да истражи и размислите да ли и на који начин се то може повезати са темом/пројектом. Не треба да настојте „по сваку цену“ све да повежете али ставите у однос то чиме се дете бави и очекивања у односу на истраживање које сте започели. Деца су по природи радознала и истраживачи и привлачи их истраживање, због тога ће разумети ваша очекивања и прихватиће их када им обезбедите разноврсне материјале и учествујете са њима у истраживању.

Друго, важно питање је питање тензичности између појединца и групе - питање да ли су индивидуалне жеље важније од групе је питање карактеристично за оне који на однос појединца и групе гледају црно-бело. У Основама програма „Године узлета“ заједница и развијање заједништва је вредност, што значи да се потребе појединца и потребе групе не посматрају као одвојене, већ као међузависне и интерактивне.

Дете се схвата као учесник и део заједнице вршњака и одраслих. Градити однос припадања и прихватања је однос потребан сваком људском бићу из ког проистиче очекивање да деца и одрасли поштују и учествују у грађењу заједничког пројекта. На дете се не гледа као на индивидуу која конструише знање сама за себе, него као на јединствену личност која је активни учесник у заједници. Негује се и васпитава узајамна повезаност у заједницу вршњака у вртићу, заједницу вршњака и одраслих у вртићу, у блиском окружењу изван вртића до шире заједнице у којој деца одрастају, тако да деца имају осећање да припадају заједници и да их заједница прихвата као своје вредне чланове.

Када имате велики избор разноврсних материјала, пуно могућности за истраживање, када омогућите деци да се укључе тамо где виде сврху свог учешћа и ви се укључите као истраживач, ова дилема ће бити отклоњена.

Све може да се повеже, па према томе све иде у ширину!

Колико траје један пројекат, то је често питање васпитача. Две недеље, два месеца, три године или једну годину?

Пројекат ће трајати онолико колико ви као васпитач будете истраживали, будете имали идеја, уносили нове инспиративне материјале, укључивали друге у истраживање са децом или када више немате идеја. Трајање једног пројекта директно зависи од тога колико ви истражујете проблематику и колико ви настојите да откријете што више извора, да осмислите што више прилика за истраживање, колико ви настојите да градите своја сазнања у вези проблематике. Ако ви површно приступите некој проблематици, само на основу оног што сте до тада знали, нећете имати идеја да продубљујете истраживање.

Ви најбоље уочавате да ли се деца и даље баве том проблематиком или их окупира нешто што се у међувремену догодило. Важно је да не журите, да деца имају времена да се посвете одређеној проблематици и да развију идеје.

3.3. Усмерите истраживање: провокација за истраживање

За почетак теме/пројекта је важно да уочите повод који инспирише децу и на основу повода да осмислите провокацију. Провокација (латински *provocare* - изазов) је уношење нечег новог (материјала, предмета, слика/фотографија, конструкција у простору, приказаног догађаја,...), који „позива“ децу и подстиче их на акцију и истраживање.

Провокација је увек одговор на уочену заинтересованост за истраживање. Провокација увек проистиче из пажљивог „слушања“ деце, њихове упитаности и оног што деца налазе као смислено да истражују. Провокација због тога увек повезује, као „одговор“ васпитача на одређени доживљај деце, њихово претходно искуство, на неки догађај у ком су учествовали или су се за њега заинтересовали и подстиче их да трагају и продубљују своје размишљање.

Припремање провокације као „одговора“ увек подразумева истраживање васпитача да би „одговор“ био јасан позив у којим се правцима све може истраживати. Ви сте кључни учесник који тумачи и усмерава истраживање и води процес учења, тако што проширујете искуства и продубљујете истраживање.

Када се деца за нешто заинтересују, то може бити јасно изречено или показано другој деци и вама, и тада то одмах допире до деце и позива их на учешће. Међутим, понекад те поруке и позиви нису тако јасни, понекад су само у наговештају, чак су и детету које их иницира још увек недовољно јасни, тако да их морате ви уобличити и појаснити и понудити као могућности за истраживање. У Ређо педагогији то представљају метафором „бацања лопте“. То је као кад вам дете баци лопту. Дакле, ви узимате идеју или уочену иницијативу, као „лопту коју вам деца баце и ви је ухватите“. Ваше је професионално умење да „ову лопту вратите деци“ јасније и још јасније, тако да сви разумеју значење и смисао „додавања лоптом“. Прихватите идеју а затим вратите деци и поновите је на јаснији начин. То је улога провокације као одговора на уочену заинтересованост.

„Провоцирати“ значи усмерено подстаћи децу на акцију, на истраживање. Осмислите је тако да проширује или продубљује дечје јединствене идеје, ангажује и активира размишљање деце. Дакле, омогућите јасну поруку кроз провокацију и обезбедите време да идеје настају. Укључите се и покушајте да разумете размишљање деце.

Провокација је осмишљени подстицај који васпитач поставља у простору и то могу бити различите конструкције у простору, материјали, предмети, фотографије, слике, текстови, мапе,...

На пример, у пројекту „Наша кућица на дрвету“, васпитач Гордана Сјеничић је учила да деца воле да се пењу на дрво у дворишту, да седе на гранама и носе играчке са собом да се играју на дрвету. Одлучила је да подржи децу да наставе да се играју на овом омиљеном месту и предложила да направе кућицу на дрвету. Као провокацију понудила је фотографије и материјале који могу подстаћи децу да смишљају различита решења за кућицу на дрвету. Од материјала је припремила шупље блокове, пањеве, ролне од чврстог картона, дрво, метар, фотографије кућа на дрвету, енциклопедије са отвореном страном са кућама на дрвету, провидни папир, маказе, оловке.

У пројекту „Камуфлажа“ васпитачи Бојана Кузмановић и Бојана Павловић су подржале као повод за пројекат дечју игру камуфлирања у којој су се деца играла скривајући се иза платна за сенке и облачењем различитих костима. Као провокацију за истраживање поставиле су играчке/моделе разних животиња и велику картонску кутију, са картонским котурима, вуницом, тракама различитих текстура, у којој су деца могла да „закамуфлирају“ изабрану играчку; припремиле су енциклопедију о камуфлажи и додале неколико различитих великих марама за скривалице тако да су деца могла да се играју и направе увек различиту скривалицу као своју камуфлажу.

Шта ако деца не реагују на провокацију за истраживање?

Дешава се да осмислите провокацију за истраживање али да деца не реагују на њу. Тада се сетите метафоре „враћања лопте“. Немојте склонити провокацију и започети нешто сасвим друго, јер сте добили поруку од деце да је потребно да им се јасније пошаље порука. Размислите шта би то све могло бити и додајте уз већ постављену провокацију и, сачекајте да деца развију идеје. Ви најбоље познајете децу у вашој групи, њихову заинтересованост за одређену проблематику и најпозванији сте да усмерите истраживање у одређеном правцу. Ви као професионалац знате да процените шта је деци смислена тематика истраживања. Провокације подржавају децу у продубљењу бављењу њиховим идејама, али их би поставите као јасне поруке за правац истраживања.

Да ли имам једну или више провокација за истраживање у теми/пројекту?

Провокацију за истраживање не посматрамо као један издвојен физички предмет: Провокацију, као ваш одговор на изражену заинтересованост деце, којим ви покушавате да учините јаснијим идеје за истраживање, увек настаје из више различитих медија (фотографије, предмети, мапе, отворене странице енциклопедија о тој тематици,...), или започето формирање нове просторне целине или нових материјала. Провокацију уносите да бисте усмерили истраживање тематике за коју сте уочили да је смислена и инспиративна деци за истраживање, све што будете уносили током развијања теме/пројекта служи да проширите истраживање.

Коме и чему служе фазе у развијању пројекта?

Интегрисано учење у теми/пројекту не чине процедуре него свеукупно искуство, начин размишљања, испробавања претпоставки, експериментисања, доживљаји и разумевања значења кроз заједничко учешће. Ви стално подстичете децу да доприносе својим идејама, да буду истраживачи и при томе им ви моделујете истраживачки однос. У том случају истраживање не можете водити као неупитну механичку процедуру. Фазе у теми/пројекту су фазе које вама служе да се оријентишете у вођењу процеса учења да бисте истраживање повезивали у смислену целину, а не служе да оне диктирају или управљају процесом истраживања, нити да према фазама пожурујете или заустављате децу у истраживању. Истраживање у теми/пројекту треба да схватите као могућност пружену сваком детету „да се учењем развија однос зачудности, који би трајао током целог живота, као непогрешив противотров за досаду... Ако хоћемо да дете задржи своју урођену упитаност, потребна му је бар једна одрасла особа са којом то може поделити, откривајући поново с њим радост, узбуђење и мистерију света у коме живимо (Rachel Carson, „The Sense of Wonder“).

Да ли тему/пројекат могу унапред у потпуности да осмислим? Да ли унапред знам колико ћу имати пројеката са децом?

Не, тема/пројекат су израђајући и не можете унапред знати шта ће проистећи из истраживања, интеракција деце, деце и одраслих, деце и материјала. Програм који је усмерен на грађење односа и развој диспозиција за учење не може бити унапред прописан. Васпитач стално током развијања теме/пројекта истражује изворе сопственог сазнања, припрема материјале и обогаћује средину за истраживање. Васпитач није реализатор теме/пројекта, него упитани, маштовити учесник који истражује заједно са децом. Учење у теми/пројекту је према Основама усмерено на истраживање и грађење односа. Истраживање и интеракције подразумевају ангажовање у неизвесности - никада не можете унапред у потпуности знати шта ће да проистекне. Због тога ни једна тема/пројекат није у потпуности одређена унапред. То не значи да је у потпуности спонтан и да се развија без планирања.

Да ли имам један или више пројеката у групи?

У оквиру једног пројекта ви повезујете различита искуства деце. Потребно је да „проширимо“ опсег тематике за коју уочавамо да су деца заинтересована, да проширимо опсег разумевања и тумачења појмова, догађаја, ситуација и да их сагледамо на различите начине. То значи да назив и проблематика теме/пројекта није оно што уочимо на „прву лопту“, него оно што „промислимо, проширимо, повежемо на деци смислен и оригиналан начин“. Готово да не постоји појава, предмет, ситуација, игра, материјал, који се не може повезати са активностима деце у теми/пројекту и омогућити им да оно што знају или оно што раде истраже на нов начин или испробају у другачијим околностима. То што није свако искуство које вам дете исприча или покаже истовремено и повод за тему/пројекат, указује да је потребно да добро промислите шта деца настоје да истраже и шта је деци смислено као и шта је примерено вредностима на којима васпитавамо, да бисте избегли банализацију као што су на пример, клише, претерана очигледност, сензационализам.

3.4. Проширите истраживање: различити извори и места учења

Истраживање које започињете са децом у теми/пројекту проширујете вашим сопственим истраживањем различитих извора и места учења везано за тематику којом се бавите у теми/пројекту и различитим начинима вашег учешћа у заједничком истраживању са децом. Тиме омогућавате континуитет, развојност и „нит“ истраживања, наспрам реализације једнократних активности везано за тематику којом се бавите у теми/пројекту.

„Три, два, један - акција!“

Пример како се континуирано проширује истраживање у теми/пројекту и како тече развојност у истраживању илуструје пројекат „Три, два, један - акција!“, који су са децом развили васпитачи Гордана Сјеничић и Ана Теофиловић.

У њиховој соби је из претходног пројекта остао направљени фото студио као место за игру и истраживање фотографије. Заинтересованост деце за филм „Ратови звезда“ и играње улога из тог филма, васпитачи су проширивали уношењем једне камере, фотографија камера, могућностима да деца снимају фотоапаратом, телефоном. Уместо писма родитељима за укључивање у пројекат, деца и васпитачи направили су видео снимак у ком су деца позвала родитеље да им помогну да сазнају што више о томе како се снима филм и како могу да сниме свој филм. Снимак су поделили са родитељима преко заједничке вибер групе. Постојећи фото студио су допунили, проширили и направили филмски студио којем су дали назив. Затим су претраживали енциклопедије и интернет тражећи информације о справама којима се снимао покрет и откривали како оне раде. Почели су са пројекцијама старих филмова, гледали су филм „Улазак воза у станицу“, прве црно беле филмове, неме филмове,...

Разговарали су какав филм би они могли да сниме и одлучили да започну пробна снимања. Снимали су своја кратка четири филма, гледали их, дискутовали шта је нејасано, шта није успело (јер се снимак „дрмао“), на шта обратити пажњу, шта је све потребно пре снимања урадити. Ишли су у студио код професионалног сниматеља по савете како да снимају кадрове, како да подесе камеру. Наставили су да праве предлоге за сценарија и направили су у својој соби календар снимања који су видели код професионалних сниматеља, на који су уписивали шта би и када снимали. Код куће су деца и родитељи почели да снимају кратке филмове које су делили на вибер групи, а у вртићу су их деца гледала у биоскопским пројекцијама. Записивали су, цртали сценарија и када су урадили три сценарија поново су снимили филмове али одређених жанрова (документарни, љубавни и комедију) и анализирали шта је у њима потребно поправити.

Са родитељима су гласали који филмски жанр највише воле и правили су графиконе омиљених жанрова.

Ишли су у телевизијску станицу да упознају како се снимају вести, да би снимили вести из свог вртића, интервјуисали су децу и одрасле и снимали вести које су пуштали пре биоскопске пројекције. На основу свега што су сазнали, направили су упутство за снимање филма. Заједнички су направили сценарио, прикупљали реквизите, увежбавали улоге, ишли на места која су бирали за снимање да би проценили простор пре снимања и снимали су свој филм. На крају су у свом филмском студију радили монтажу, бирали сцене, ређали их.

На биоскопску пројекцију су позвали родитеље и децу из вртића. За публику су спремили филмске новости, мапу где су снимали филм и упутство за снимање филма, као и свој заједнички снимљени филм.

Да бисте проширивали, континуирано развијали истраживање неопходни су вам различити и многобројни извори учења, јер ви сте један од извора учења али не једини! То што нисте једини извор учења у смислу носиоца садржаја и информација то не значи да своју улогу негирате, него да је реконструисате као истраживач и коистраживач са децом.

Искуства која деца стичу у вртићу и локалној заједници

Пођите од претходног искуства деце као извора учења. Непосредно искуство је истовремено и извор и инспирација и резултат процеса истраживања. Деца имају претходна искуства од којих полазе у учењу. Претходном искуству дете је дало одређено значење и то значење ће повезивати са новим искуством у процесу учења. Претходно искуство обликује и будуће искуство на основу значења које је дете претходно изградило. Кроз ново непосредно искуство дете може потврдити или променити раније изграђено значење. Учење укључује сталну размену, испреплетаност, између непосредног искуства деце и њихових мисли,

доживљаја и акција, тако да се кроз процес учења и значење као и само искуство стално трансформишу. Ова динамична веза између искуства, проверавања претпоставки кроз акцију и новог истраживања је неограничена. Деца стално формулишу и преформулишу идеје и теорије са сваким новим искуством. Разноврсна, богата и аутентична искуства деца стичу истражујући на различитим местима у локалном окружењу као што су, музеји, паркови, културни центри, школе, истраживачки центри, произвођачке радње,...

Фотографије илуструју како су се пројекту „Мозаик“ васпитачи Ана Вујатовић и Лидија Латифић у истраживању и изради мозаика са децом, ослониле на искуство које су деца стекла посетом Музеју науке и технике.

Вршњаци

Омогућите деци да својим вршњацима буду извор учења. Вршњаци у групи и у вртићу су извор учења. Они то чине повезивањем својих схватања и разменом идеја. Деца препознају и другу децу као „изворе стручности” а не само одрасле. Вршњаци су много успешнији у томе да тумаче појмове, објашњавају, показују, демонстрирају како се нешто ради, због тога што то чине на начин који је прихватљивији деци и што су успешнији од одраслих у грађењу узајамних блиских односа. При томе деца уче да се брину о вршњацима са којима уче и да преузимају иницијативу у вођењу процеса учења.

Фотографије илуструју како је у пројекту „Мој љубимац” који су развијали са децом васпитачи Бранка Танасковић и Верица Смолковић, дечак из групе представио свог папагаја, а деца су му постављала питања (*да ли прича, колико има година, шта једе, како спава...*).

Штампани и видео материјали

Користите различите штампане и видео материјале као изворе учења. Сливнице, енциклопедије, периодична штампа за децу, карте, мапе, шеме, постери, плакати, брошуре, водичи и други штампани материјали су вредни извори учења. То су извори учења који морају стално бити доступни деци, они подстичу децу да постављају безброј питања, доприносе да деца упознају и користе симболички језик упознају различите културе и подстичу машту. Видео материјали су потребни деци толико колико им помажу у истраживању и повезани су са тематиком којом се деца баве. Они не могу заменити непосредно

искуство или искуство које деле деца са вршњацима али могу бити извор садржаја којима ће се подупирати истраживање тематике и омогућити деци да тематику коју истражују сагледају на другачији начин.

Васпитач је извор учења

Ослоните се на ваше лично и стручно знање и умење. Ваше лично искуство и знање, нешто што сте ви истражили и о чему се ви питате доприноси да подстакнете децу и моделујете истраживачки однос. Ви сте коистраживач са децом у теми/пројекту а не неко ко директно подучава. Као извор учења ви сте упитани учесник, питајте се, покажите деци шта сте ви открили као подстицај да се они запитају и да детаљније истраже предлог који дајете. Питајте се „наглас”, тумачите појмове и моделујте процес размишљања (шта примећујете; шта би се могло догодити ако ...због чега се ово појавило; како можемо покушати, шта можемо учинити

да сазнамо, где можемо да одемо,...). Будите коистраживач и позивајте на истраживање (хајде да сазнамо, хајде да пробамо,...) и настојте да посредујете и омогућите да деца чују идеје једни других. Када ви вербализујете, поновите или парафразирате оно што деца кажу или изведу а без процењивања тачности њихових предлога, то подстиче децу на размишљање. Када ви моделујете истраживачки однос деца ће се осећати спремнијим да прихвате неизвесност и упусте се у истраживање.

Фотографије илуструју како су васпитачи у различитим пројектима са децом истраживали различите садржаје, средства и материјале. На пример, у пројекту „Шта могу са каменом” васпитач истражује камене грађевине и фигуре. У пројекту „Бицикл”, васпитач истражује изворе у којима су представљене првобитне конструкције и изглед бицикла, у пројекту „Камуфлажа” васпитач истражује изворе о различитим начинима камуфлаже животиња и људи и прави збирку фотографија на паноу, у пројекту „Лавиринт” и „Кров” васпитачи истражују и уносе различите материјале који подстичу децу да уче кроз сензорни доживљај и покрет.

Фотографије из пројекта „Сенке” илуструју учешће васпитача као истраживача у заједничком истраживању са децом.

Родитељи и други одрасли

Омогућите родитељима и другим одраслима да буду извор учења. Родитељи и други одрасли у вртићу и у локалној заједници могу својим искуством, знањем, стручношћу допринети истраживању, али ви ћете обезбедити ситуације у којима ће њихова знања и стручност на смислен начин допринети истраживању којим се деца баве. Родитељи ће препознати ситуације у којима могу допринети својим искуством и знањем када их дете подстакне да поделе заједничко искуство, питања, догађаје, збивања у којима су заједнички учествовали. При томе је важно да уважите посебност, иницијативу и допринос сваке породице кроз избор начина учешћа.

Фотографије из пројекта „Мозаик” показују да се мама једног дечака укључила тако што је деци показала фотографије и испричала о мозаику у Гаудијевом парку у граду Барселони у којем је она живела. Тако је подстакла децу да истражују више о Гаудију и праве свој „Гаудијев градић”. Друге две фотографије из пројекта „Извиђачи симбола” показују како је путовање једног родитеља детета из групе подстакло децу да заједно истражују симболе различитих култура.

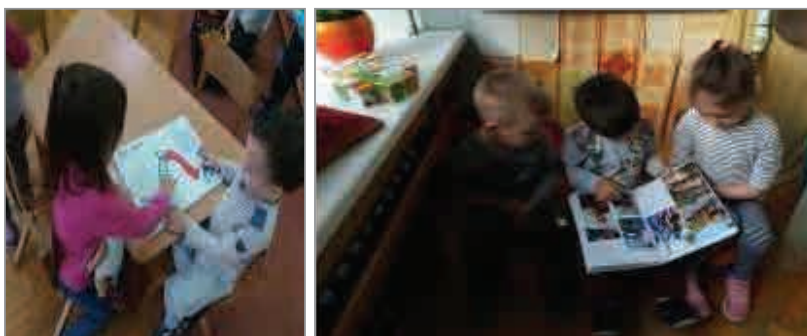
Стручњаци различитих профила и уметници ће инспирисати децу и допринети да деца прошире истраживање, али ви сте ти који треба да планирате и промислите о томе када и зашто ћете их позвати да се укључе у истраживање заједно са децом.

Продукти који настају у истраживању

Педагошка документација је извор учења. Продукти који настају у истраживању и које стварате са децом кроз документовање процеса истраживања су извори учења. У истраживању ви са децом креирате различите мапе, правите заједничку свеску забелешки из породице када „пројекат иде кући“, правите албуме, флајере, збирке. Деца се тим изворима враћају, јер воле да се врате неком доживљају или нечему што су направили заједно са члановима породице, или са децом у вртићу, али су то истовремено вредни извори из којих деца сазнају, упознају се са искуствима других и светом око себе.

На пример, у пројекту „Тобоган“ васпитачи су направили свеску „Пројекат иде кући“:

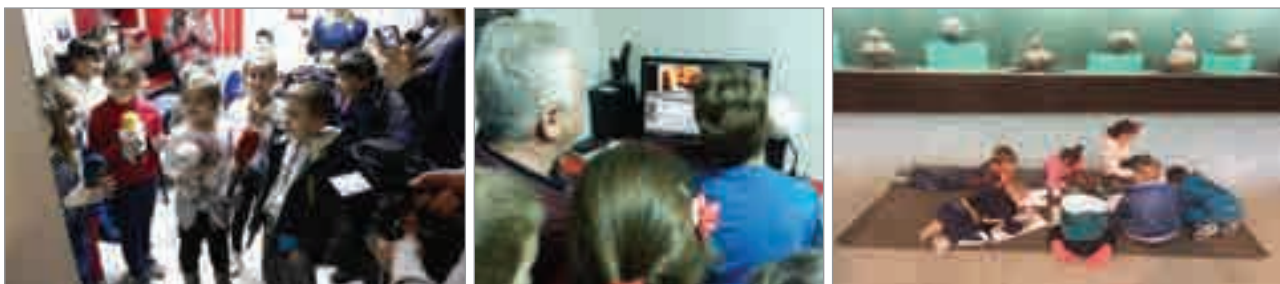
„Свеска кружи међу родитељима и децом и они могу да запишу неко њихово искуство, или нацртају, или налепе све што сматрају да би било важно да сазнамо и истражимо везано за тобоган“.

Локално окружење је место учења

Истраживање се проширује на различитим местима у локалном окружењу. За интегрисано учење важи правило да је „цео свет учионица“. Истраживање на различитим местима није једноставни обилазак тих места и упознавање са тим местима. Ви омогућавате деци да истражују тако што планирано одлазите на одређена места (простори на отвореном, институције, установе). Учесници који тамо раде, могу да допринесу истраживању којим се деца баве у теми/пројекту. Истраживање на различитим местима у локалном окружењу обезбеђује доживљај деци који је употпуњен сликама, звуцима, поступцима учесника које деца на тим местима

срећу, што подстиче децу да развијају идеје и омогућава им да их испробавају у таквом аутентичном окружењу. Истраживање на различитим местима у локалном окружењу помаже деци да себе доживе као прихваћене учеснике у заједници и омогућава деци да уче да припадају заједници. Фотографије представљају како су у пројекту „Три, два, један, акција“, деца у локалној радио станици истраживали монтажу видео снимака. У пројекту „Африка“ фотографијом је документовано како су деца у Музеју афричке уметности са кустосом музеја истраживала значење мотива представљених на мобајлу који су добили на поклон у вртићу.

Фотографије и процесни пано из пројекта „Срећноград“ илуструју како су деца у локалном окружењу обилазили пројектне бирое, разгледали макета насеља и на градилиштима се консултовали са архитектама и грађевинским радницима, да би испланирали и направили град за игру у њиховој соби.

Фотографија из пројекта „Шта могу са каменом“ илуструје како су деца истраживала са археологом на различитим локалитетима у свом месту, у пројекту „Потпури“ показано је како су деца истраживала литературу у градској библиотеци, као и у продавници здраве хране, а фотографија из пројекта „Тесто“ илуструје како су деца истраживала са агрономом на пољу пшенице и у оближњем силосу. Фотографија из пројекта „Школирања“ илуструје како деца са учитељем и старијом децом у основној школи уче да користе школску библиотеку као место доступне литературе за истраживање.

Наведени примери показују да деца на различитим местима у локалном окружењу истражују и уче да траже одговоре и предлоге који им помажу у истраживању. Када планирате истраживање на различитим местима у окружењу увек се усмерите на оно што имате у свом окружењу, а засигурно имате основну школу, библиотеку, зграду локалне управе, одређени простор на отвореном (баште, паркове, шуме, спортске терене, поља засејана разним биљем, обалу реке,...) или неку занатску радњу. Истраживањем у основној школи, у различитим просторима школе и са наставницима и ученицима у школи ви омогућавате да деца упознају школу и њене учеснике, да се осете да су добродошли и да их у школи прихватају као истраживаче.

Шта значи да сам извор учења ?

У складу са Основама програма не прави се унапред годишњи или месечни тематски план. Исто тако, развијати тему/пројекат не значи препустити деци да спонтано истражују шта желе. Ви сте кључни учесник са децом, планер и организатор, који помаже деци да се постави оквир истраживања. То значи да ви пуно истражујете, да ви континуирано преиспитујете сопствено познавање и разумевање појмова из различитих области сазнања и да своје сазнање стално надограђујете. На пример, у пројекту „Мрављи град“ васпитачице су истраживале и упознале се са животом ових инсеката да би са децом усмериле и прошириле истраживање, или у пројекту „Три, два, један, акција“, васпитачице су морале да истраже и да се упознају са начином припремања и снимања филма, како би подстакле децу да снимају кратке филмове.

Шта значи да помогнем деци да повезују своје искуство!

Деца често започињу истраживања у игри и другим ситуацијама без ваше формалне најаве „сада ћемо нешто радити“, или „сада ћемо нешто учити“. Важно је да будете свесни тих тренутака као извора искуства и да будете спремни да подстакнете децу да повезују своје искуство, да се ослањају на своје искуство и преформулишу своје идеје, да запажају како то друга деца или одрасли раде на другачији начин и у другим приликама. На пример, током пројекта „Пака“ деца су истраживала како се поздрављају људи различитих земаља подстакнути жељом да науче како да кажу „здрaво“ девојчици из Грузије, која је била њихова другарица у групи. Истражили су у пројекту, правили велики глобус а зид своје собе су прекрили великом мапом света и записивали начине поздрављања људи из различитих земаља и бирали своје поздраве као ритуал при доласку и одласку из вртића.

Зашто је банално кад баш „симпатично“ звучи и изгледа? Нађите аргументацију да превазиђете баналност!

Некада су васпитачи више усмерени у теми/пројекту на то како да нешто изгледа и како звучи, него што се питају шта ту деца истражују и како уче да воле да истражују. Банално је све што је дословно опонашање, имитирање, све што је буквално поновљено, јер је мање вредно, лишено стваралачког односа и смисла. Банално у теми/пројекту може бити писање „сладуњавих“ рима или писања песмица на одређену тему у којима васпитач инсистира да и деца учествују, а у којима је тешко наћи смисао, јер је поента само у томе да се речи римују. Баналност је потребно превазилазити из неколико разлога: омаловажава дете, јер одражава слику о детету као „малом бићу“ којем приличи овакав однос; омаловажава учење као истраживачки процес; подводи тематику којој се може приступити стваралачки под неадекватан садржај; омаловажава васпитача као професионалца који недовољно разуме како учи дете предшколског узраста; омаловажава васпитача као интелектуалца и мудрог практичара. Банално у теми/пројекту може бити и прављење реквизита који су себи циљ, а којима се скреће фокус са истраживања. На пример, прављење кухињских капа по моделу, да би се репродуковала улога кувар и симболичка игра која ће остати иста као и пре тога, помериће акценат на мање важну ствар а неће допринети продубљивању истраживања, у овом случају, како се припрема храна. Искуство ћете обогатити могућностима за истраживање а тиме и игру, а не стављањем капе и опонашањем уобичајеног модела, што су деца и пре тога радила.

3.5. Подстичите различите начине изражавања: истражити, изразити, комуницирати

Да бисте подстицали различите начине изражавања неопходно је разумети шта значе и зашто су важни у интегрисаном учењу. Различити начини изражавања нису просто додавање различитих израза једног истог начина разумевања и тумачења, него су различито разумевање, тумачење и комуницирање. Различити начини изражавања показују шта дете види, мисли и осећа и како даје смисао својим искуствима. Метафором „стотину језика“ из Ређо педагогије наглашава се мноштво начина изражавања и њихова подједнака важност у учењу.

Различитост разумевања и тумачења

Када подстичете различите начине изражавања ви подстичете различито разумевање и тумачење. Деца уче на различите начине, начини сазнања су различити. Деца различито разумеју и дају различита значења тематици коју истражују. Деца користе различите начине да своје тумачење комуницирају и поделе са другима.

То није просто додавање различитих израза на исто тумачење, или репродукција једног доживљаја на различите начине.

Ако на пример, причате причу о висибаци као веснику пролећа, па сви цртају исти весник пролећа и певају песмицу о истом том веснику пролећа, то је додавање различитих израза на исто разумевање појма „весник пролећа”. Различити начини изражавања су различито разумевање, на пример, шта је за децу све знак, весник да долази пролеће и како они тај весник виде и доживљавају. Ради се о различитом разумевању и значењу које деца придају доживљају, различитим идејама и на различите начине та значења размењују са другима кроз употребу симбола као што су знак, покрет, гест, модел, слика, звук. Различите начине изражавања као што су покрет, знак, звук, слика, модел, глас, деца користе у складу са узрастом, у складу са начином изражавања који је њима лично својствен, али и у складу са подстицајима које ви омогућавате.

На пример, у пројекту „Мозаик” васпитачи су могли да оставе децу на једнозначном схватању појма „мозаик” понављањем истог значења - слика или орнамент од приближно једнаких коцкица керамике, или стакла или камена. Ликовни радови деце од ових материјала били би додавање израза кроз различите материјале на исто значење и разумевање шта значи мозаик. Деца при томе најчешће испуњавају правилно изрезаним или исцепканим колажним папиром, или зрневљем, или каменчићима, задати шаблон или модел. Уместо да додају ликовне изразе кроз разне материјале на исти шаблон, васпитачи су подстакли децу да заједно истраже „шта све може да буде мозаик” и тако су омогућиле различите начине тумачења значења и комуницирање тог значења са другима.

„Мозаик су деца тумачила и представљала као: „поново склопљене поломљене ствари тако да су опет нове (ЦД, играчке); путоказ на зиду; завесу на прозору обојену фарбама какве имаш да су преостале; цвет од много малих цетова на светлећем столу; камени дворца за играчке; уклопање са онима са којима си у групи, кретање сенке у једном дану.”

Обогаћивање процеса учења

Када подстичете различите начине изражавања ви подстичете децу да продубљују значење.

Сваки начин изражавања (говор, записивање, глума, цртање, скицирање, покрет, моделовање, конструисање, комбиновање звукова...) је посебан начин истраживања. То доприноси да се један исти појам сагледа и тумачи другачије и да се на основу различитог тумачења продубљује његово значење. То је значајно и као могућност која је пружена детету и као могућност обogaћивања процеса учења. Процес учења се обogaћује тиме што се подстиче: 1) различито сагледавање једне исте појаве, ствари, појма или догађаја; 2) богатство и сложеност комуни-

кације који настају из коришћења различитих начина изражавања; 3) истовремена интеракција различитих идеја и значења наспрам понављања једног истог значења; 4) отварају се нове идеје за проширивање истраживања. Кроз сарадњу учење се продубљује и проширује - не само за дете, већ и за целу групу.

Фотографије из пројекта „Извиђачи симбола“ који су развијали са децом васпитачи Снежана Лубинић и Биљана Кнежев, илуструју како се обогађује процес учења изражавањем кроз различите форме, медије и материјале.

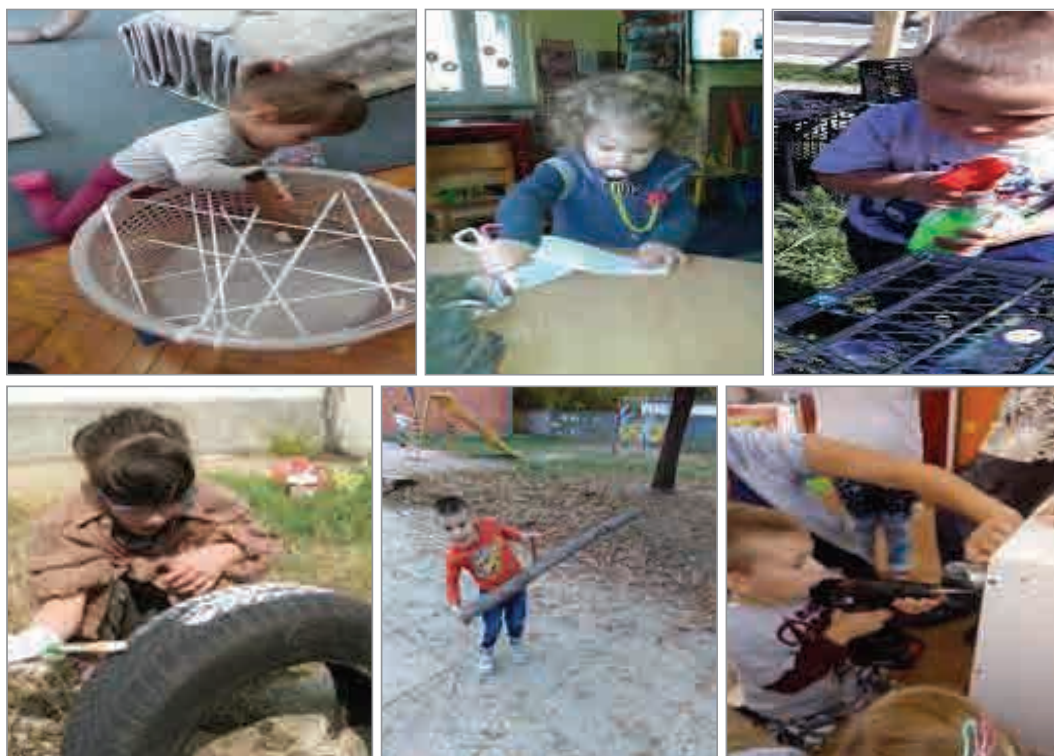

Учење кроз допринос

Када подстичете различите начине изражавања ви подстичете децу да уче кроз допринос. Различити начини изражавања су добар контекст за подршку добробити детета јер дете осећа да својом идејом, доприноси групи или заједници и да то није само одговор на задатак, него да ствара нешто аутентично и другачије. Различити начини изражавања истичу као подједнако вредне све начине на које деца могу изразити, истражити и повезати своје мисли, доживљаје и машту. Комуникација различитих идеја изражених кроз симболичке језике подстиче сарадњу међу децом и

охрабрује их да прихватају идеје других, да се враћају и ревидирају своје идеје. Различити начини изражавања подупиру децу да јачају своје моћи, да доживљавају себе као компетентне истраживаче и да тако доприносе учењу у заједници којој припадају. То значи да није суштина у томе да настојите да имате што већу заступљеност различитих начина изражавања по себи, него да подстичете различито разумевање и сагледавање ствари које има свако дете. Тада ћете омогућити детету да доживи учење као свој допринос.

Фотографије из пројекта „Лавиринт“, „То није заправо“, „Шарена врата“, „Прича о путовањима“, „Књига“, илуструју задовољство деце и њихову посвећеност, када су подржани у својој самосталности и када васпитачи омогуће деци да изразе своје потенцијале.

**Васпитач уводи
децу у свет
симбола**

Деца ће користити различите начине изражавања када им ви обезбедите услове. Ви планирате и осмишљавате ситуације у којима ћете подстицати децу да користе различите симболичке језике. Симболичке језике - цртање, вајање, драмске игре, писање, сликање, скицирање, мапирање, деца ће користити у ситуацијама у којима виде смисао и сврху да их користе. Ви их охрабрујете и подстичете тако што им прво обезбеђујете квалитетну физичку средину - простор, потребан материјал и средства. То подразумева да су деци стално доступни различити материјали и средства

за истраживање и изражавање. Ви моделујете деци различите начине изражавања као различите начине разумевања и комуницирања. Вашим учешћем у заједничким активностима са децом подстичете децу на различито изражавање. Ви омогућавате и инспиришете децу да користе нове симболе у ситуацијама у којима деца уочавају њихову сврху (да представе како су нешто разумели, да представе процес како су нешто урадили или истражили, да сачувају и упоређују податке, да означе места, да сачувају идеје као подсетник, да направе план, да забележе и тако издвоје нешто што им је важно,...). На пример, разумевање сврхе ране писмености - није да научите дете да чита и пише слова, или да пише елементе слова и да тако вежба и развија графомоторику, него је сврха да дете разуме чему служи писани језик и да учи да симболички језик користи на смислен начин. Фокус није на томе да деца овладају „вештином писања“, него да уочавају писани језик у свом окружењу, разумеју зашто је важан и користе се писаним језиком и различитим врстама писмености као праксом у људској култури: да изразе свој доживљај, своје разумевање, да протумаче свој поглед и схватање и да то комуницирају са другима.

Пример из пројекта „Потпури“ који је развијала са са децом васпитач Нада Каприш, илуструје различито разумевање и изражавање појма „мешавина“:

смеша плодова из природе

*супстанца која настаје одређеним
хемијским процесима*

*мешавина малих честица
које не видимо*

*материја коју видимо а настаје стапањем
и променом агрегатног стања природним
путем или физичким стапањем*

*нови патент који настаје
повезивањем жица*

комбинација слова и цифара

Фотографије из пројекта „Хватачи снови“ васпитача Наде Каприш, илуструју развијање ране писмености деце у ситуацијама у којима је одређена врста писмености деци смислен израз њихових доживљаја, искустава, планова и сазнања.

Да се деца различито изражавају, па зар нисмо то одувек радили ???

Овде се ради о промени начина на који разумемо шта значи „начин изражавања“. Ако различите начине изражавања схватимо само као додавање другачијих израза истог начина тумачења који је најчешће једини начин, или другачији израз једног истог очекиваног и пожељног одговора онда можемо рећи да то радимо. Насупрот претходном, разумети и подстицати различите начине изражавања значи разумети да деца не уче на исти начин, да имају различито искуство и различите личне потенцијале на које се ослањају, да различито разумевају и размишљају и да имају различит однос према истим догађајима, садржајима, појавама.

„...Дете има стотину језика али краду му их деведесет девет. Школа и култура одвајају му главу од тела. Говоре му да мисли без руку, да чини без главе, да слуша и не говори, да схвата без радости, да воли и да се диви само за Ускрс и за Божић..“

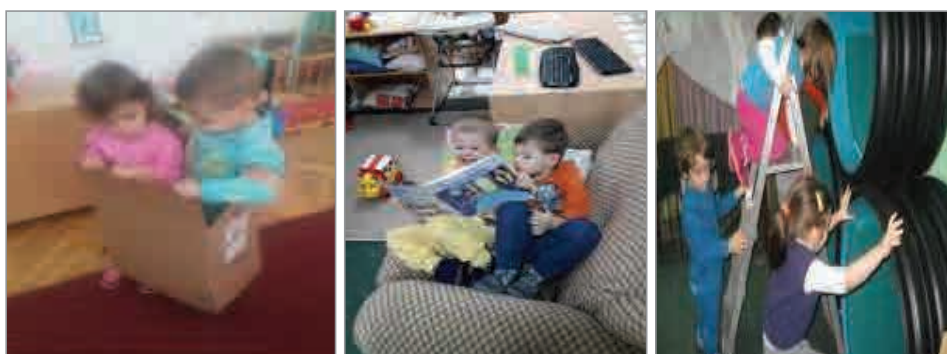
(Malaguzzi, L., „Stotinu jezika dece“).

3.6. Стварајте прилике за смислено учешће и сарадњу: заједница учења вршњака и одраслих

Када омогућавате деци да заједно истражују са млађом или старијом децом у вртићу ви подстичете да они деле намере, схватања и сврху свог учешћа.

Просторна и временска организација

Вршњачка заједница се гради вашом осмишљеном подршком. Вршњачка заједница се неће развити сама од себе, она се развија када ви стварате могућности да деца раде заједно и истражују. Ви стварате могућности најпре просторном структуром. Просторне целине треба да омогућавају деци да буду и да раде заједно и да имају довољно материјала, што их подстиче на размену идеја, заједничко разумевање. Грађење заједнице подстичите обезбеђивањем могућности да деца из вртића проводе време заједно, да упознају једни друге, да се играју заједно и развијају одговорност да брину једни о другима.

Омогућите старијој и млађој деци у вртићу да узајамно пружају и прихватају помоћ и док истражују и кад се забављају и одмарају. Тиме их подстичете да развијају заједништво и доприносе добробити вршњачке заједнице.

Виши ниво учешћа

Подржавајте заједничко учешће као виши ново учешћа сваког детета.

Када заједно истражују деца подстичу једни друге да артикулишу своје идеје, да их заједно разраде и покажу, да објашњавају и тумаче. Њихово искуство је тада много богатије, него када чине индивидуално. Када подстичете и омогућавате деци да раде заједно ви их учите да пажљиво слушају једни друге и доприносе заједничкој активности, тако их учите да се заједница гради кроз односе прихватања, припадања, узајамног уважавања и помоћи. Свако дете има свој начин разумевања, када ви помажете деци да се узајамно разумеју и да сарађују, ви тиме подижете учешће сваког детета на виши ниво у заједничкој активности, него што је индивидуална активност.

Различитост учешћа и сознања

Подстичите заједничке активности и стварање заједничких продуката.

Када подстичете међу децом различитих узраста у вртићу односе узајамног слушања, дељења, сарадње, ви градите вршњачку заједницу као контекст за размену идеја. При томе деца једни другима помажу да обликују своје мисли и да из размене настају нове. Тиме се деци њихова почетна идеја враћа „обогаћена“ доприносом вршњака. Заједнички продукти који настају у вртићу одражавају да ви негујете заједништво као вредност.

Млађа деца могу да уче кроз учествујуће посматрање „уроњени“ у заједничку активност са старијом децом, што им омогућава да уче како да учествују не само у конкретној активности, него и да „памте“ моделе учешћа старијих. У вршњачкој заједници деца не обогаћују само своје сазнање новим и другачијим мишљењима других, него развијају пријатељства и припадање заједници и уче да брину једни о другима.

Учешће родитеља у заједници учења

У укључивању родитеља стварајте ситуације за њихово смислено учешће. У развијању теме/пројекта најпре омогућите деци доживљај који ће бити подстицај за истраживање и који ће деца поделити са родитељима. Након тога представите родитељима шта сте започели са децом да истражујете и омогућите им различите начине учешћа, уместо задавања задатка свим родитељима. Позовите родитеље да вам помогну у прикупљању материјала, да помогну при изласку групе из вртића у локално окружење, да учествују у заједничким активностима са децом, да поделе

са децом своје доживљаје или искуство везано за истраживање у теми/пројекту. Они својим учешћем могу да помогну деци да потпуније истраже проблематику којом се баве у теми/пројекту и да прошире своје истраживање. У укључивању родитеља поштујте посебност сваке породице узимајући у обзир њихове обавезе и начине учешћа које бирају да доприносе истраживању са децом.

У пројекту „Три, два, један - акција!”, васпитачи и деца су позвали родитеље да се укључе у пројекат тако што су направили видео запис о својим намерама да истраже како се снима филм и како они могу да сниме филм, који су послали на вибер групу родитеља.

Фотографије илуструју како је у пројекту „Бицикл”, тата дечака који је први довезао бицикл без помоћних точкова у вртић, помагао је деци да науче да возе бицикл, док је слављење пројекта „Бицикл” чинила бициклистичка тура са родитељима.

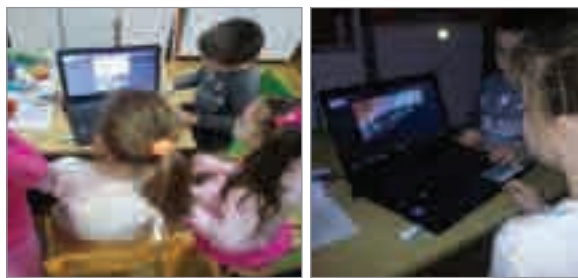

У пројекту „Африка” васпитачи су понудили родитељима и деци заједничку свеску у коју су они записивали или цртали или оно што они су доживели, прочитали, или што сматрају да би помогло деци у истраживању. Свеска пројекта је допринела континуитету искуства у вртићу и породици везано за тему/пројекат и омогућила је видљивост учешћа породице у истраживању којим се деца баве у вртићу.

„На разна питања одговоре смо тражили и у породици. Родитељи и деца су код куће истраживали оно што је њих највише занимало у различитим културама Африке, трагали за одговорима на питања која су постављала њихова деца и правили смо заједничку свеску о Африци, а потом смо једни другима у вртићу представљали сазнања.”

Фотографије из пројекта „Светлећа соба”, који су са децом развијали васпитачи Јованка Гвозденовић и Драгица Петрић, илуструје повезаност активности у вртићу и код куће. Родитељи су са својим дететом фотографисали различите ситуације преламања светлости и постављали на вибер групу за родитеље. Деца су у вртићу те фотографије разгледала преко рачунара.

Фотографије илуструју како су породицама омогућени различити начини учешћа у теми/пројекту. У пројекту „Наше двориште” деда једне девојчице заједно са децом из групе и њиховим родитељима поставио је „стазу здравља” у вртићу. У пројекту „Шарена врата” једна мама је помагала деци у тапа-цирању колица за лутке. У пројекту „Провуци се”, једна мама је са децом правила кутију за провлачење и скривање играчака, а у пројекту „Хватачи снова” један тата помогао је доношењем рибарске мреже и опреме.

У наведеним примерима се види да родитељима нису задавани задаци, нити им је препуштен професионални посао васпитача, него им је понуђено да допринесу заједници учења на начин који је њима прихватљив и у којем они виде сврху свог учешћа. Задавање задатака родитељима и њихово ангажовање само да би испунили ваше очекивање и „урадили задатак”, није начин да градите заједницу учења и чак може изазвати отпор код родитеља. Родитељи виде своје учешће као смислено када их њихово дете изненади неким новим сазнањем и доживљајем из вртића, када им код куће са усхићењем и запитаносту дете прича и показује оно што ради и доживљава у вртићу, када дете повезује оно што доживљава и сазнаје у вртићу са искуством које дели са члановима породице.

Учесници изван вртића

Укључите учеснике из локалне заједнице са циљем да помогну деци у истраживању којим се деца баве. Стручњаци или заинтересовани учесници се укључују да би помогли деци у истраживању које су деца започела у теми/пројекту а не да би они представили деци своје занимање или свој хоби одвојено од оног чиме се деца баве. Њихово укључивање је стручна помоћ кроз предлоге, савете, заједничко конструисање или заједничке акције са децом, да ви наставите да се бавите истраживањем, а није једнократни догађај гостовања.

Фотографије илуструју како је у пројекту „Сенке” наставница географије из оближње основне школе помагала деци да направе сунчани сат. У пројекту „Извиђачи симбола” извиђачи су помагали деци да направе и поставе извиђачке знаке у дворишту вртића. У пројекту „Шта могу са каменом” Маја, која је клесар, помагала је деци да обликују камен.

Наведени примери показују да су се на планирани позив васпитача различити учесници укључивали као коистраживачи са децом, тако да својим учешћем допринесу да се продуби истраживање којим се деца баве у теми/пројекту. Кроз њихово учешће се истовремено и афирмише реални програм који развијате у вртићу и развија заједница учења.

Други одрасли у вртићу

Укључите друге одрасле у вртићу као учеснике у заједници учења. Други васпитачи и други запослени у вртићу, као на пример, столари, домари, кувари, помоћно особље, стручни сарадници и сарадници, важни су учесници заједнице учења коју градите. Прво, они су важни, јер да бисте градили заједницу учења сви учесници у децем вртићу морају делити заједничко разумевање заједнице учења и делити одговорност за њен развој. Друго, они могу доприносити у заједничком истраживању са децом на аутентичан начин и „обогаћити“ процес учења, због чега их деца прихватају

као инспиративне и важне учеснике не само у теми/пројекту, него у заједничком живљењу у вртићу. Фотографије илуструју како су запослени у кухињи вртића помагали деци у пројекту „Тесто“, како су запослени у техничкој служби помагали деци у пројекту „Шарена врата“ и „Гумено игралиште“ и како је сервиска помагала деци у јаслама да организују сафари у пројекту „У друштву са зебром и жирафом“.

Како заједнички рад кад деца хоће да пређу у другу групу деце?!

Учешће у заједничким активностима и заједнички рад деце није исто што и рад у малим групама деце које ви формирате да би урадили задатак који им поставите. Уколико ви поделите групе и одредите задатак и групу у којој ће дете учествовати могуће је да ће дете убрзо тражити да изађе из групе и пређе у другу. То може бити из различитих разлога, а ви ћете бити у дилеми да ли дозволити, јер ће онда то радити сва деца и јер ће пажња бити краткотрајна.

Дете ће учествовати у заједничкој активности са вршњацима и одраслима када препознају сврху свог учешћа, када дели исте намере у учењу са другим учесницима и када осећа да доприноси својим учешћем. Тада су деца спремна да се договарају, да се посвете заједничком решавању или чак и конфронтирању идеја и спремни су да их заједно испробавају. Због тога најпре размислите о овим критеријумима од којих деца полазе кад се укључују у заједнички рад и омогућите избор у истовременим различитим активностима.

Својим учешћем у групи помогите да се деца разумеју и подстичите их да заједно развијају идеје и надограђују активности.

3.7. Интегрисано у сваком дану: повежите рутине, ритуале, игру и планиране ситуације учења

Интегрисано учење у дану је синергија простора, времена, односа и учешћа

Учење може имати много праваца, његови токови могу бити различити, деца повезују значења која дају њиховим искуства у различитим ситуацијама, у игри, ритуалима, рутинама, планираним ситуацијама учења, у неочекиваним ситуацијама у вртићу.

То значи да ви морате бити свесни да простор, материјали које сте унели, време, врсте интеракције између деце и одраслих чине синергију која обликује истраживање којим се бавите са децом. Истраживање у теми/пројекту током једног дана у вртићу није хронолошки редослед временски издвојених активности. Ритам дана је синергија простора, односа, времена и учешћа. Ритам дана не може бити увек исти, унапред фиксно прописан и једнообразан, јер свака ситуација може бити вредна пажње као ситуација истраживања.

Када размишљате о томе како ће тећи један дан у којем кроз интегрисано учење повезујете рутине, ритуале, игру, планиране ситуације учења мислите о:

- различитим просторима у којима можете истраживати током дана (где све - унутра, напољу)
- времену које ће деца провести у различитим просторима
- заједничким активностима са децом у које ћете се ви укључити, како ћете учествовати укључивању друге деце у вртићу и одраслих који могу допринети у истраживању, размени идеја, заједничкој игри
- истраживању и стварању које деци омогућавају постојећи материјали које су им понуђени (чему деца могу да се посвете, да ли и како им сте им омогућили да наставе започето, како могу да повежу игру и истраживање у пројекту)
- уношењу новог материјала и средстава за започето истраживање
- времену потребном за целу групу и за животно-практичне активности (да се договара, разговара, слуша, једе, одмара се, да се препричавају доживљаји, ..).

Интегрисано учење у теми/пројекту се не одвија само кроз планирану ситуацију учења. Планирана ситуација учења није исто што и усмерена активност, јер се не реализује независно од игре, не реализује се увек у истом унапред одређеном временском интервалу, не реализује се тако што ви водите а деца слушају ваше излагање или гледају демонстрацију експеримента коју ви изводите. Али, то не значи да ви не треба да иницирате и не реализујете планиране ситуације учења. Планирајте, организујте и подржавајте заједничко истраживање са децом у планираним ситуацијама учења онако како су препоручене Основама програма.

Разлика између усмерене активности и истраживања у теми /пројекту:

Акценат на	Акценат на процесу	Акценат на продукту
Заједничко учешће	Повезивање, размена и преговарање проистекло из дељења сврхе, заједничке намере, смисленог бављења	Формалана подела на мале групе
Учешће васпитача	Коистраживач	Онај који подучава, помаже кад треба и директно усмерава
Различити начини изражавања	Као начин истраживања, разумевања, доживљаја и експресије	Сведено на когнитивни план и вербализацију
Повод и инспирација за активност	Непосредни доживљај и аутентично искуство које повезује смисао	Ванконтекстно планиран образовни садржај
Развојни ток активности	Проистекао из упитаности и потребе даљег истраживања, а не из плана васпитача према прописаном садржају	Проистекао из намере васпитача да обради одређени садржај и заступи одређене облике рада
Учење	Процес преиспитивања и трагања за значењима	Усвајање унапред дефинисаних садржаја
Могућност избора	Могућност избора између више различитих активности, ситуација и учесника, материјала (како, са чиме, са киме) а не унапред прописивање шта и како ће се радити	Ограничен избор у ограниченом оквиру врсте активности, учесника, материјала

Све стално мора бити повезано темом/пројектом???

Не стално и по сваку цену! Пођите од слике у вртићу као места живљења и од тога да тема/пројекат није дидактички садржај који обрађујете. Такође, присетите се сопственог искуства кад нешто истражујете. Радо бирате тренутке кад се одвојите од истраживања, тражите начин да се одморите и забавите, уживате у нечем што је другачије. Ти неформални тренуци некада могу бити већи извор инспирације за истраживање него кад планирано и интензивно мислите о истраживању. Дакле, деци је потребна игра на отвореном, пријатни тренуци разговора док обедују, тренуци кад се шале, забављају, или ритуали које негујете као симболички израз, а све је ово важно јер развијате припадање и заједништво. Ваше је да размишљате како можете децу да научите ритуал који би могао да им омогући искуство везано за истраживање, како можете да повежете неку ситуацију објектовања са оним што истражујете, али само тако да те ситуације повезује смисао. На пример, у пројекту „Африка“ као рутину васпитачице су увеле вежбе јоге „афричке животиње“, које су деци постале омиљене. У истом пројекту васпитачице су научиле децу афричку игру „Манкала“ која је постала омиљена игра васпитача и деце.

Примери тема/пројекта из праксе

Зашто да стално учим: то што знам то препознајем у пракси, оно што не знам - не могу ни да видим!

Примери из праксе нам служе да из њих учимо. Примери из праксе нам помажу да видимо да је промена праксе могућа. Ако је могућа у неким вртићима - могућа је у сваком! Не на исти начин и не тако што ћемо копирати и понављати нечије туђе пројекте, него тако што ћемо се запитати над њима и осмислити од чега да почнемо у сопственој пракси. Да бисте започели промену потребно је да се вратите разумевању Основа програма „Године узлета”, да читате литературу на којој се „Године узлета” заснивају, да то континуирано преиспитујете у сопственој пракси и тако мењате праксу. Зашто је то потребно? Много практичних сазнања, много умења изградите радећи у пракси, али за промену приступа пракси то није довољно. Потребно је да практична знања интегрисамо са теоријским знањима, као и са познавањем и разумевањем поставки одређене програмске оријентације. Јер, оно што не знате не можете ни видети у конкретној ситуацији у вртићу, ма колико био добар пример!

4.1. Како да препознам добар пример за учење: преиспитај заснованост на принципима развијања програма

***Интегрисан
приступ учењу се
гради на
принципима
развијања
реалног програма***

Када трагате за добрим примером теме/пројекта, који ће вас подстаћи да учите и да развијате тему /пројекат у складу са Основама, вратите се на принципе развијања реалног програма дате у Основама и преиспитајте њихову заступљеност у датим примерима. То може бити један од начина да следите добар пример, али и да преиспитујете теме/ пројекте које ви развијате са децом. Интегрисан приступ учењу се гради на принципима развијања реалног програма наведених у Основама програма а не на задатој процедури учења и прописаном распореду активности и садржаја.

Принципи развијања реалног програма	Шта уочавате у развијању теме/пројекта
усмереност на односе	• ситуације у којима се деца договарају, раде заједно, помажу једни другима, слушају једни друге и надограђују идеје и предлоге • ситуације учешћа васпитача који заједно истражује са децом, уважава и надограђује истраживање потекло од деце, усклађује се предлозима деце у игри

животност	• ситуације заједничког учења деце и одраслих које су проистекле из искуства које они деле, или заједничких потреба, иницијатива, или догађаја и збивања у групи и заједници у којима заједнички учествују
интегрисаност	• ситуације у којима деца уче кроз јединство доживљаја, мисли и акције - подстакнути доживљајем и непосредним искуством деца испробавају, проверавају своје претпоставке, експериментишу и на тај начин продубљују своје разумевање и начине како их размењују са другима
аутентичност	• ситуације у којима се подржава културна и лична различитост деце и њихових породица и уважава интегритет сваког детета као и социјална и културна особеност заједнице из које дете долази
ангажованост	• ситуације у којима је омогућено деци да изразе своје умеће, да изразе иницијативу и преузму одговорност • ситуације у којима деца користе различите начине симболичког изражавања подстакнути истраживањем и богатим избором различитих материјала
партнерство	• ситуације истраживања покренутог на основу иницијативе из породице детета, уважавање предлога потеклих из породица деце, учешће различитих учесника из локалног окружења који доприносе у истраживању којим се деца баве

4.2. Учимо из добрих примера!

Из богате збирке тема/пројеката које су развили и даље развијају васпитачи са децом а који могу бити примери из којих учимо издвојили смо неколико тема/пројеката на основу следећих критеријума:

примери из којих учимо како се развија тема/пројекти са децом у јасленим групама

пример из којег учимо како се развија тема/пројекат са децом узраста 4-5 година

пример теме/пројекта из ког учимо како се може током зимских и летњих месеци, када је мањи број деце у вртићу, развијати са децом један заједнички пројекат и тако јачати вртићка заједница

примери теме/ пројекта са децом у години пред полазак у школу и истовремено пример како из претходног пројекта васпитач открива повод за нови пројекат

„На длану”

Дечји вртић „Земунски бисер” ПУ „Др Сима Милошевић” Земун
Медицинске сестре-васпитачи: Јасна Орељ, Марија Јовановић и Наташа Лакић
Васпитно-образовна група: јаслена 18-36 месеци

Пројекат „На длану” реализовали смо са децом у периоду од 26.11. 2018. до 13.2. 2019. година. По-сматрајући децу током игре у соби и на отвореном простору у вртићу уочили смо да деца траже ситне предмете, да их стављају на длан и да нам показују шта су пронашли. То нам је дало идеју и био повод да покренемо пројекат „На длану”.

Као провокацију за истраживање од картона смо исекли велике дланове и ставили их на средину собе. Деца су прво своје дланове стављала на дланове од картона, затим смо им понудили фломастере, дрвене боје, оловке, да цртају по њима.

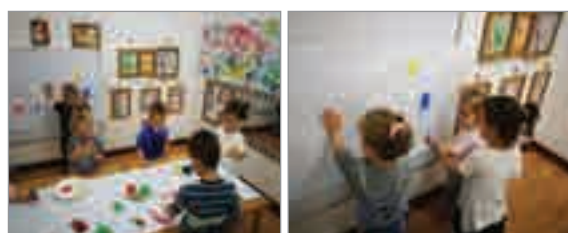

Ови велики дланови су нам постали место заједничког окупљања. Упоредили смо величину дечјег, нашег и длана од картона, затим шта то не може да стане на наш длан а може на велики длан. Деспот: „Вук из приче може ту да стане”, Петар: „Авион, велики авион”, Мила: „Ја и Ђика можемо да станемо и да скачемо овако”. Деца су доносила разне материјале и стављала на дланове од картона упоређујући шта све може да стане на њихов длан а шта на велики длан.

Тих дана је напољу пао први снег изашли смо да ухватимо пахуље на наш длан. Прво смо изашли на терасу, а затим у двориште. Хватали смо пахуље на длану и отискивали дланове у снегу. Деца су се радовала кад су видели пахуљу на длану, говорили су „Ево је, брзо отишла је”. Када смо отискивали дланове у снегу деца су говорила, „Хладно је”.

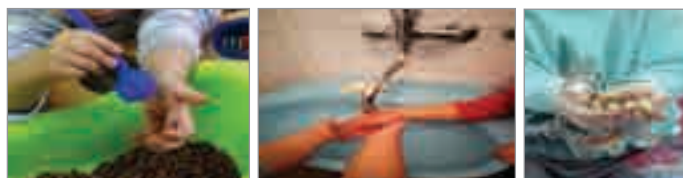
Понудили смо деци темпере и заједно отискивали дланове на белој и црној подлози. Пошто су темпере доступне деци могли су да се враћају и свакодневно да отискују дланове у зависности од њихове заинтересованости.

Деца су експериментисала како да им отисци дланова буду исте боје са другом или другарицом, како могу да промене боју отиска. Онда смо променили боју подлоге и правили велику слику „мој длан уз твој длан“. Деца су бирала уз кога ће и где на подлози да отисну дланове. Мила је рекла: „Ово ми је занимљиво, ја ћу да намажем целу руку“.

Отиске смо изложили у заједнички простор, заједно са фотографијама како је слика са отисцима настајала, како би били доступни деци и родитељима. Наставили смо да заједно са децом проналазимо у соби различите материјале које можемо да ставимо на длан, упоређивали смо величину дечјих патика која може да стане на длан, разна зрневља, колико воде може да стане у нечији длан. Испробавали смо како перо може да се одува са длана, како може нежно да се спусти са длана а како макароне и разна зрневље могу другачије да се спусте са длана.

Приликом доласка деце у вртић а пре уласка собу практиковали смо поздрав дланом о длан, како са децом тако и са родитељима и то нам је постао јутарњи ритуал.

Питали смо родитеље да нам донесу рукавице које њихова деца не користе или су распарене, ставили смо их у једну корпу и на тај начин провоцирали децу да их облаче и тако смо настојали да их осамостаљујемо у облачењу и скидању рукавица. Деца су радо стављала разне рукавице, комбиновали боје рукавица, стављали рукавице једни другима и тако се играли.

Током дана приликом окупљања код деце смо стварали доживљај и играли смо се тако што смо их подстицали да зажмуре и испруже дланове, а ми смо их голицили, додиривали стављали разне предмете на длан. Затим су деца почела самоиницијативно да се играју ове игре једни са другима.

Затим смо отишли у групу наших другара из вртића који ће следеће године поћи у школу да нам они помогну да истражимо шта још можемо да ставимо на длан. Они се баве мешавином и имају праву малу лабораторију. Код њих смо пронашли разне сушене биљке, па су нам открили тајну када се те биљке ставе на длан и протрљају отпуштају мирисне ноте и тако смо их ми мирисали на нашем длану. Деца су мирисала разне састојке и коментарисали шта их голица на длану, шта је меко, шта боде од биљака.

Од свих материјала који су били на дечијем длану одлучили смо да направимо сензорну таблу са длановима за нашу собу. Пошто се деци и из других група када су долазили у нашу собу допала сензорна табла одлучили смо да сензорне дланове ставимо и у заједнички простор, тако су се играла деца из вртића и родитељи.

Софија се свакодневно са мамом при одласку из вртића прво задржавала код дланова додиривала их заједно са мамом а тек онда одлазила кући.

Кругове који су били део претходног пројекта смо реструктурирали и на њих заједно са децом залепили разне материјале (зрневље, кесе, макароне, рукавице) које смо стављали на длан па су настали сензорни кругови којима смо такође настојали да подстакнемо сензорни доживљај код деце приликом додиривања кругова длановима.

Дошло је време новогодишњих празника, направили смо нашу јелку. У балоне смо ставили разне материјале брашно, со, шећер, каменчиће, зрневље, куглице и они су нам били украси. Деца су могла да их стављају и скидају са јелке да длановима истражују и опипавају материјале у балонима. У соби смо направили и мобајл од кеса које смо напунили материјалима различите структуре, који су деца длановима додиривали и на тај начин истраживали шта се налази унутар кеса од материјала.

У простору за визуелне уметности смо користили прскалице, показали смо деци како уз помоћ њих могу да настају отисци дланова без боје а онда смо изложили наш заједнички рад.

Експериментисање на длану смо наставили разним активностима за светлећим столом, пресипање паленте длановима, сипање на дланове, шарање, цртање... Показали смо деци како могу да сакрију длан испод светлећег стола, а онда померањем материјала на столу откривају део по део длана.

Јутарњи ритуал поздрава длан о длан и игре длановима у холу вртића родитеље је још више укључио у пројекат па су нам давали идеје. Одлучили смо да направимо свеску „На длану”, коју ће деца носити кући и заједно са родитељима учествовати у давању идеја, предлога и истраживати о томе шта можемо са дланом и на длану.

Лука је деци показивао шта је радио са мамом и татом код куће и како је уз помоћ светлости на зиду правио различите сенке. Тако да смо и ми уз помоћ пројектора стварали разне облике и сенке на зиду.

Деспот је правио сенке длановима и прстима и понављао: „Ово су нека чудовишта и вук”. Дарија је са мамом и браћом од брашна месила тесто и заједно стварали „Свет на длану”, а мама нам је послала слике поред тога што их је залепила у свеску. Па смо и ми у вртићу остављали наше дланове у тесту. Прво смо деци понудили брашно да се играју а затим смо правили тесто и онда смо остављали отисак длана у тесту.

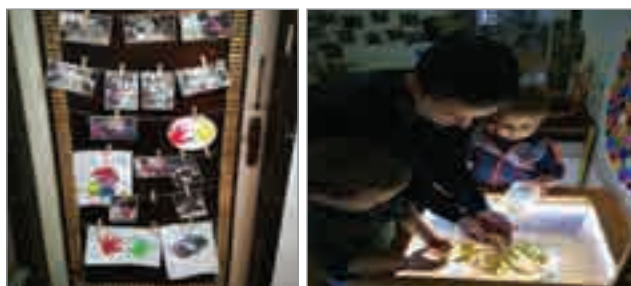
Отиске у тесту смо оставили да се осуше, затим су их деца бојила. Место су пронашли у соби па су се деца на различит њима својствен начин играли њима. На интернету смо пронашли како се снимке како се длановима обликује глина па смо понудили деци глину да је својим длановима омекшају и праве различите ствари пратећи како оне изгледају одоздо кад се праве над фолијом огледалом.

За истраживање смо понудили куглице које расту када се потопе у воду и започели да проверавамо да ли би и када оне могле да се ставе на длан, па смо пратили и упоређивали колико куглица можеш да ставиш на длан пре него што буду у води а колико кад расту у води. Ирина је говорила: „Ово је мекано и мокро”, а Лука : „стално се помера не могу да га ухватим”.

Врата од наше собе су постала интерактивни панел - родитељи и деца су могли и на овај начин да прате ток пројекта. Тако је Деспот показивао на фотографијама мами шта је радио па смо је позвали у собу да се игра. Деспот је показивао мами све оно са чим воли да се игра у вртићу и шта је правлио.

Софија у току дана често проводи време у простору за визуелне уметности и црта, показали смо јој како може и дланове да оцртава. Друга деца су се прикључила па су и они оцртавали своје дланове. Фотографисали смо дечје дланове и фотографије смо залепили у простор скривалице у нашој соби. То је подстицало децу да проналазе фотографије, спајају и погађају чији је који длан.

Затим смо набавили већи најлон и у најлон сипали темперу и понудили деци да длановима померају темперу која се налазила унутар најлона и пратили смо како нам се приближавају боје померањем наших дланова.

То нам је дало идеју да направимо кутију за дланове. Прво смо кутију облепили белом хартијом а онда на кутију отискивали дланове. Петар се чудио кад је отиснуо длан и понављао је „Види има три длана”. Кад је кутија била готова игра погађања “На длану” је почела.

Тапшањем производимо звук, затим ударањем длановима о бубањ такође настају разни звукови па смо одлучили да направимо бубњеве од конзерви и најлона и тако смо се играли бубњарских звукова. Да би продужили игру звукова помоћу дланова узели смо пластичне чепове и залепили на наруквице које смо направили. Деца су те наруквице навлачили на дланове и ударањем длана о длан производили звук.

На крају пројекта смо заједно са децом од разних предмета који су били на њиховим длановима направили заједнички мобајл који смо поставили у холу вртића. Позвали смо другаре из старије јаслене групе да нам се придруже и допуне мобајл неким предметима са својих дланова.

Запажања васпитача: Током пројекта настојале смо да што више подстакнемо чулне доживљаје деце. Било нам је важно да уважимо идеје из породице и да испробавамо у вртићу идеје које смо од породица добијали, што је родитеље још више подстакло да се укључе. Виделе смо да смо подстакли децу да се самостално играју све оно што смо им показале или што смо покренуле у експериментисању. Схватиле смо да много тога у пројекту зависи од нас и наших идеја, што нам је битна порука за наредне пројекте.

„Лавиринт“

Дечји вртић „Земунски бисер“ ПУ „Др Сима Милошевић“ Земун
Медицинске сестре-васпитачи: Данијела Јанковић и Дајана Веселиновић
Васпитно-образовна група: јаслена 24-36 месеци

Након нашег пројекта „Провуци“ приметили смо да су деца и даље заинтересована за провлачење, савладавање препрека и истраживање док се провлаче кроз тунел од обручева који је био у соби. Како би подржале и прошириле њихову игру покренуле смо пројекат „Лавиринт“ који смо развијале са децом у периоду 6.05- 27. 06.2018. До назива овог пројекта дошле смо претражујући изворе сазнања и дошле смо до тога да „лабиринт“ означава оно што је нејасно, сложено, сплет мисли, осећања и на крају се јавља задовољство које долази након открића решења или излаза из лавиринта. Сви ови појмови су нас подсетили на то како деца уче и покренули смо пројекат „Лавиринт“.

Као провокацију смо направили лавиринт од пластелина и поставили на сто поред ког смо ставили малу лопту. Када су деца улазила у собу и видела лавиринт на столу различито су се односила према њему. Александар је пришао и само га посматрао, Саша је узела лоптицу коју је померала руком унутар лавиринта, Огњен је прстима додиривао пластелин и пратио промене његовог облика, Давид је ставио лоптицу и почео да дува и тако је помера, деца су му се придружила он је рекао „Ово сам радио кући са братом Луком“. Пластелин је био свакодневно доступан деци па су могли да мењају и да праве свој лавиринт.

Деца су доводила родитеље у собу и заједно су правили свој лавиринт од пластелина а затим су померали лоптицу кроз лавиринт. То је подстакло родитеље да нам се прикључе у истраживању.

Тијанина мама нам је послала снимке са youtube различитих лавиринта, како изгледају, како се креће кроз њих. Пустили смо их деци и заједно гледали.

Наш вртић је изграђен попут кружног лавиринта. Заједно са децом смо кренули у шетњу кроз лавиринт нашег вртића. Док смо пролазили ходницима у њима је било доста изазова, проналазили смо инсталације у вртићу које захтевају промишљање како неку препреку да савладамо, на пример у виду провлачења канапа, спуштања лоптице низ тобогане различитих висина, нагиба. Посматрали смо кроз прозор како наш ходник изгледа са висине, где се налази наша соба у приземљу у односу на то где се ми тренутно налазимо.

Боравили смо и у другим групама. Старија деца су нам показивала шта све може да буде лавиринт у њиховим просторима у соби и ван собе, што је и нама давало идеју шта можемо од материјала да понудимо деци. У заједничкој игри од конструктора на врху скривалице од картонске кутије Лука (5г) и Огњен (3г) су започели ређање конструктора како би направили стазу за аутомобиле и у једном тренутку Лука је рекао па ово личи на лавиринт. Укључили смо се у њихову игру као помоћници у изградњи лавиринта додајући им још конструктора. Како се ово допало и другој деци из наше групе кутију смо понели у нашу собу. Правили смо лавиринт на зиду од фолија од чоколаде које смо скупљали и стално смо додавали нове делове лавиринта. Ту су се деца окупљала и једни другима показивали који део су они додали у лавиринт.

Игра возња аутомобила кроз лавиринт се настављала свакодневно и већи број деце се укључивао у игру. Како би деци обезбедили довољно простора понудили смо им беле папире А4 формата селотејп траку и заједно смо на тепиху правили лавиринт. Поред тога што су деца возила аутомобиле, ходали смо пратећи путању лавиринта затим смо на путању постављали различите препреке које су деца савладала тако што су их прескакала, провлачила се, мимоилазили се. Изглед и путању лавиринта смо мењали јер су папири могли да се померају и комбинују.

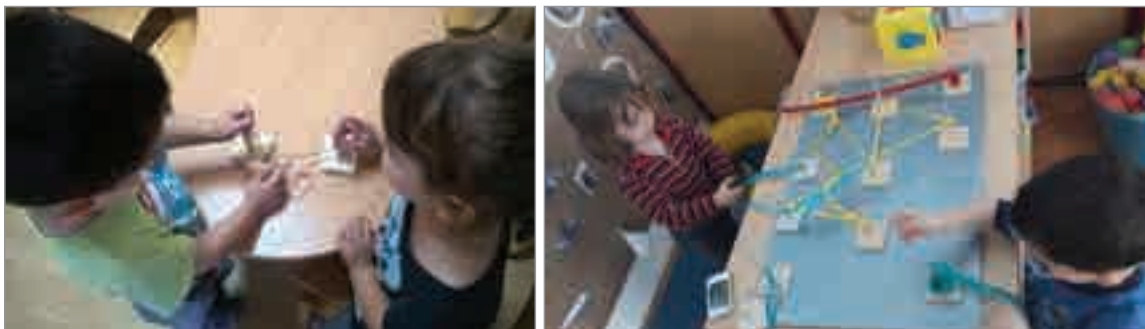
На тераси која се налази у склопу наше собе са децом заједно смо уз помоћ канапа правили лавиринт.

Траке коју су нам остале од лавиринта који смо правили на тераси, ставили смо у простор са рестлови-ма. Ана је узела корпу која има отворе по ободима и почела да провлачи траке. То је и нама дало идеју да заједно са децом провучемо траке направимо мрежу унутар које су деца убацивала лоптице, друге материјале и на различите начине долазила до њих.

Материјали који су деци стално доступни у оквиру просторних целина позивају децу да их истражују, користе, комбинују. Тако су деца печате из визуелне просторне целине у својој игри користила тако што су на њих мотала конач. Посматрајући њихову игру схватили смо да су своје искуство које су стекли у прављењу лавиринта од канапа и трака на тераси пренели и у своју игру и помогли смо им да поставимо лавиринт за кончиће.

Од картонских туба смо направили конструкцију за заједнички простор. Уколико дете погоди прави отвор кроз који ће да убаца кликер, кликер ће се котрљати и појавиће се у доњем делу конструкције, уколико отвор није прави кликер се неће појавити. Реакције деце су биле различите од изненађења до разочарења кад виде да нема кликера. Деца су користила различите стратегије како би дошла до решења како да се кликер појави. Ова конструкција је била занимљива не само нашој деци већ и деци из целог вртића и родитељима.

Како су родитељи видели различите лавиринте које правимо и како им деца говоре шта раде, Ленина мама је донела лавиринт од лево коцкица. Трагајући за идејама на интернету смо нашли разне предлоге идеја како можемо сами да направимо лавиринте од материјала које имамо у соби.

Практиковали смо ритуал при доласку у вртић или при одласку из вртића. На поду смо уз помоћ трака у боји направили различите путање. При уласку у собу или одласку деца су пратила путању од врата или до врата често заједно са родитељима.

Поред тераса, са децом боравимо и у дворишту. Приликом изласка у двориште понели смо траке и заједно смо тражили простор где би могли да направимо лавиринт сличан као што имамо на тераси. Пронашли смо место између два дрвета око којих смо направили наш лавиринт а онда смо се играли провлачења.

Играјући се у дворишту Јела и Сара су скупљале каменчиће и ређале их, бројале, упоређивале који је већи мањи. Каменчиће су носиле у џеповима и на длановима. Деца су у дворишту скупљали каменчиће и качили их у соби. Ређали су каменчиће по поду и говорили су, „види лавиринт“. Допало им се да поређају каменчиће, онда скупе и опет изнова. Бело платно смо поставили на под и тако омогућили деци да на њему стварају, стазе, путање, лавиринте. Тако смо сваки дан мењали лавиринт од каменчића, скупљали каменчиће и додавали у лавиринт.

Од реквизита за вежбање смо заједно са децом склапали конструкцију на коју смо затим поставиле платно које су деца темперама и прскалицама бојила. Лавиринт који је настао деци је поред тога што су пролазила кроз њега пружао могућност да се осаме јер када уђу у њега друга деца их не виде.

За крај пројекта смо направили још један лавиринт али у дворишту вртића од пластичних гајбица у његовој изради нам је помогла техничка служба. Играли смо се у лавиринту, брзог пролажења кроз лавиринт и скривања.

Деца су се радовала што су учествовала у прављењу лавиринта и показивали су свима да је то њихов лавиринт. На крају пројекта смо позвали децу из вртића да се играју са нама у нашим лавиринтима у дворишту, на тераси и у соби.

Запажања васпитача: Кроз пројекат смо планирале што више ситуација за чулна искуства и кретање. Схватиле смо да је суштина у честој промени активности са пуно различитих материјала и ситуација у којима деца могу материјале да комбинују и поново састављају. То нам је дало динамику у учењу и подстакло је и нас и родитеље на истраживање заједно са децом.

„У круг, у круг“

Дечји вртић „Земунски бисер“ ПУ „Др Сима Милошевић“ Земун
Медицинске сестре-васпитачи: Јасна Орељ, Наташа Лакић и Марија Јовановић
Васпитно-образовна група: јаслена 24-36 месеци

Пројекат „У круг, у круг“ реализовали смо са децом у периоду од 15.05. до 10.07. 2017.године. Током игре на отвореном простору у вртићу деца су често одлазила у део дворишта где је терен са исцртаним круговима по којима су ходала, скакутала пратећи линију круга, затим су деца покушавала да котрљају гуме које су такође биле у дворишту. Фигуре из просторне целине за симболичку игру деца су ређала у круг, а од материјала који се налазио у просторној целини за конструисање дечаки су правили авион. Јован је рекао „Ово се врти у круг“ и показивао нам како се круг на авиону врти. То нам је дало идеју и био повод да покренемо овај пројекат са децом.

Као провокацију припремили смо у дворишту обручеве, кругове различитих димензија. Позвали смо децу да заједно истражујемо и посматрамо сенке које кругови остављају на бетону. Уочавамо да приближавањем односно удаљавањем круга од бетона настају кругови различите величине што је код деце изазивало упитаност па су деца сама то испробавала. Правили смо стазу од обручева, па су деца скакала из круга у круг.

У непосредном окружењу вртића налази се радионица за поправку бицикла „Цицко“. Отишли смо заједно са децом у посету. У Цицковој радионици смо видели различите кругове, округле рамове на које се ставља гума, разгледали смо шта се све налази у радионици. У алату смо пронашли справе које имају механизме који се врте у круг испробавали смо их. Цицко је деци показао како могу да покрену точак како би се кретао у круг, па су деца самостално покушавала да покрену точак.

На поклон смо добили округли рам за точак од бицикле. Страхиња је круг који смо добили на поклон све време носио до вртића. Када је видео поклопац од водоводне инсталације на бетону спустио је круг ушао у њега и рекао „Исти су”.

По повратку у вртић одлучили смо да се са децом вратимо путем који је мало дужи у односу на онај којим смо дошли до Цицка. Овај пут је водио до децјег парка у ком су се налазили мобилијари на који-ма су деца могла да се врте у круг, љуљају на љуљашци која је била у облику круга.

Рам који смо добили поставили смо у собу како би био подсетник деци на посету радионици. Пошто рам на ободу има отворе деца су провлачила пертле, убацивала лоптице па је био и кош. Рам је мењао је функцију у зависности чега су се деца играла.

Истражујући изворе сазнања на интернету смо пронашли слику из музеја Савремене уметности која нам је била инспирација да направимо нашу слику. Припремили смо деци црну подлогу кругове и полукругове различитих димензија од рол папира, темперу. Деца су отискивала различитим бојама кругове, упоређивали смо чији је круг већи, мањи, које је боје отиснут круг, покушавали смо да спојимо полукругове у круг. Деца су имала прилике да се свакодневно враћају и наставе отискивање кругова јер смо направили више подлога које су биле у простору за визуелне уметности.

Од кругова смо направили пано на који смо заједно са децом стављали фотографије из пројекта, као и дечје цртеже. Поред тога што су деца говорила родитељима чиме се баве у вртићу, родитељи су и путем процесних паноа имали прилике да виде на који начин истражујемо заједно са децом и имали су могућност да дају своје предлоге, идеје за даље развијање пројекта.

Тако је Анина мама једно јутро донела дрвени музички инструмент у облику круга. Звук на овом инструменту настаје тако што се праве кружни покрети дрвеном палицом по унутрашњим зидовима инструмента. Деца су се први пут сусрела са оваквим начином свирања неког инструмента па су били јако заинтересовани, испробавали смо како се звук мења у зависности којом брзином правимо кружне покрете.

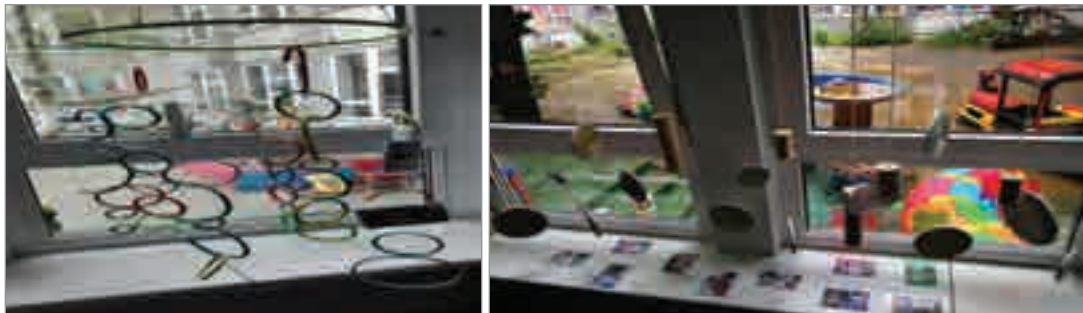
Инструмент смо морали да вратимо Аниној мами. Деца су стално питала где је инструмент . Позвали смо нашег столара Стеву да га питамо да ли може да нам направи сличан. Након неколико дана Стева је донео велику конструкцију инструмента коју смо поставили на нашу терасу.

Колегиница нам је показала како можемо од новинског папира да направио различите кругове. Направили смо пуне кругове, полукругове, кругове којима недостаје неки део. Понудили смо их деци и заједно са њима правили различите комбинације.

Марио: „Направио сам поклон за супермена”. Ана Т: „Ово је вртешка као она у парку код моје куће”. Јован: „Ово може да се врти као нунчаке”. (показује како се врти) Настали су мобајли од кругова али тако да су сви кругови мобилни и свако може да направи своју комбинацију кругова. Пошто се мобајли налазе у заједничком простору деца из других група као и родитељи са децом могу да праве своје комбинације.

Кругови су се налазили у простору и деца су могла да наставе игру комбинујући их са другим материјалима који су се налазили у соби тако је настала и ова слика. Страхинја је пластични чеп ставио у круг и показивао другој деци која су исто покушала. У једном тренутку смо имали доста кругова унутар којих су се налазили чепови. Понудили смо деци картон у облику круга на који смо заједно лепили чепове.

Како би кругови имали своје место у соби, од великих картонских туби смо направили сталак на који су деца могла да нижу кругове по боји или неком другом редоследу. Са сталка су могли да узимају кругове и комбинују их са другим материјалима. Пошто на велики сталак нису могли да се нанижу мали кругови направили смо и мали сталак за мале кругове.

У близини нашег вртића се налази фудбалски стадион „Земун” решили смо да идемо у посету како би видели велики круг који се налази на фудбалском терену. На заједничком састанку колегинице из старије вртичке групе су нам рекле да су и оне планирале да иду. Договорили смо се да идемо заједно, позвали смо родитеље да нам се прикључе. Понели смо обручеве, ластиш. Старија деца су објашњавала млађој колико је пута већи круг на фудбалском терену у односу на круг који је на терену у нашем вртићу. Аника(4,5 г) „Мене су заболеле ноге кад идем по овом кругу”. Покушавали смо да направимо круг величине као што је на терену растегли смо ластиш али нисмо успели, затим смо покушавали да направимо круг држећи се за руке Никола (5 г) је рекао „Сва деца из вртића треба следећи пут да дођу са нама”.

По повратку у собу Јања је фломастерима цртала по табли кругове. Када смо је питали, шта си то нацртала, одговорила је „То је велики круг као на стадиону, а ово сам ја и Аника, Јован и сутра ћемо опет да идемо”. Ова ситуација за Јању је била јако важна јер је доживљај који је стекла из посете стадиону из својих мисли учинила видљив свима. Ова ситуација је и за нас битна јер нам говори колико је важно да деци стварамо доживљаје, аутентичне ситуације и прилике у којима ће они учествовати и видети смисао и како их представљају на начин који је нама био неочекиван.

Заједно са децом смо истраживали, комбиновали рестлове из различитих просторних целина не само у соби већ и у другим просторима у вртићу и ван вртића на тераси, атријуму, дворишту и конструисали кругове. У неким ситуацијама смо били само посматрачи, некада смо се укључивали у њихову игру како би је подржали и проширили, додавали смо још инспиративног материјала, обезбеђивале смо простор где су деца своје конструкције могла да одложе и да им се враћају у току дана.

На поклон смо добили једну рекламну таблу од које смо у дворишту направили панел за игру. Деца су се играла провлачећи разне предмете, испробавали су односе величина, испробавали су шта све могу да виде кроз који круг.

Светлећи сто увек нуди безброј могућности за игру и истраживање. Понудили смо деци каменчиће у боји који када се ставе на светлећи сто дају додатни одсјај. Цртали смо кругове по различитим текстурама, па смо и на тај начин код деце стварали различите тактилне осећаје док испробавају цртање кругова.

Миличини родитељи су нам донели сунђерасте „грисине за пливање”, понудили смо их деци. Деца су се провлачила кроз њих, низала су их, вртела.

Дошли смо на идеју да стари сталак реструктурирамо и направимо нови. томе су нам помогли мајстори. Настао је сталак са круговима кроз које су деца могла да убацују лопте, тубе, посматрају кроз кругове, провлаче се испод њега.

На крају пројекта смо упутили позив родитељима да једно поподне дођу у вртић и да им заједно са децом представимо шта смо радили у току пројекта.

Запажање васпитача :

Током развијања пројекта желеле смо деци да стварамо доживљаје и аутентична искуства кроз посету радионици за поправку бицикла, дечјем парку, стадиону Земун. Уносили смо подстицајне материјале, рестлове од којих су деца могла да проширују своје истраживање, подржавали смо и проширивали игру деце нашим учешћем. Поред родитеља који су се укључили у пројекат доношењем материјала, давањем предлога и идеја велика подршка нам је била и техничка служба која нам је помогла у изради кружног инструмента и сталка за кругове. Истражујући изворе сазнања и ослањајући се на дечја искуства и ослушкујући дечју иницијативу и заинтересованост проналазиле смо идеје за развијање пројекта.

„Тобоган”

Дечји вртић „Земунски бисер” ПУ „Др Сима Милошевић” Земун
Васпитачи: Бојана Павловић, Јелена Момчиловић, Бојана Кузмановић
Васпитно-образовна група: средња, деца узраста 4,5 године

Током месеца септембра упознавали смо се са новопридошлом децом и бавили смо се уређењем простора у соби. Наша соба је претрпела бројне промене. Након кречења, пристизања новог намештаја и материјала соба је постала једно веома пријатно и инспиративно место за учење и боравак.

При уношењу различитог полуструктурираног и структурираног материјала, деци смо понудили за игру и једно старо црево од усисивача. Убацивали су кликере у њега, померили га, савијали, а дечак Гаврило изјављује: „Ово је наш тобоган за кликере!” Тако решавамо да се наш нови пројекат зове управо тако, „ТОБОГАН”.

Тате двојице дечака, Богдана и Вање, замолили смо да нам помогну при изради и бушењу сензорних зидова, на коме треба да се налази „Тобоган за кликере” и „Тобоган за лоптице”.

За натписе изнад „тобогана” смо отишли у групу предшколаца, они су наше прве „комшије”. Понели смо папир и испричали смо им да правимо тобогане за кликере и лоптице и да нам је потребно да нам напишу натписе за њих.

Материјал за сензорне зидове као и помоћ при њиховој обради смо потражили од мајстора „Телекома” који су тих дана радили по зградама око вртића. Били су вољни да нам помогну и прикупили смо различитих летвица, остатака каблова, проводних цеви.

Како смо и даље са родитељима радили на опремању простора у соби, ускоро нам је у собу стигао и пешчаник који нам је направио Павлов дека, столар. Нисмо моментално имали чиме да га напунимо, па смо убацили деци ролне, кликере, црева...

Софија је тада рекла: „Можемо и воду овде да сипамо!”.

Обратили смо се за помоћ Срећковим родитељима који поседују пекару и они нам врло радо поклањају вреће пуне паленте да напунимо наш пешчаник. Размишљамо какву бисмо то конструкцију у пешчанику могли да направимо, која ће да подсећа на тобоган и која омогућава деци истраживање, игру, пресипање, сипање и све оно што буди сензорни доживљај. Решења тражимо на интернету. Од материјала који смо имали правимо нашу конструкцију.

Никин тата нам на поклон доноси прави тобоган. Користимо га и у соби, и ходнику, атријуму а и често га позајмљујемо осталим групама. Учимо се стрпљењу. Чекамо ред и играмо се у соби.

Схватимо да не морају само деца да се спуштају низ тобоган. Могу и животиње, аутомобилчићи, разне коцке. Вукашин: „Види како се котрља диносаурус!“ Вук: „Ова коцка клизи!“. Стављамо у боје разне играчке и фигуре животиња, аутомобилчиће, лоптице, спуштамо их низ тобоган и посматрамо какве трагове остављају.

Пратимо и распознајемо боје различитих тобогана уз помоћ видео анимације и затим провлачимо и на дуги канап нижемо перле, макароне и симулирано њихово кретање као на тобогану.

Играмо се кликерима. Потапамо их у боју, котрљамо по белој подлози, гледамо какве трагове остављају... А наш шарени тобоган боја излажемо у соби и ходнику.

Ивана: „Бацили смо кликер и овако се он спуштао (показује горе-доле)”.

Гаврило: „Да видим како ће да се котрља кликер!”. У вртићу и у дворишту вртића тражимо шта би све могло да буде тобоган. Нашли смо га и у ходнику и у дворишту.

И од конструктора правимо различите врсте тобогана и покушавамо да спуштамо низ тобоган разне предмете.

Понудили смо деци разне боје и питали да ли дуга може постати тобоган. Играли смо се бојама на великом папиру. Открили смо да и дуга може бити тобоган. Симона: „Мени дуга личи на тобоган!” Старија деца из вртића којима се допала наша игра тобоганом долазили су у нашу собу и помагали нам и при изради великог тобогана од ролни различитих величина који смо намеравали да окачимо на зид. Бојило се, фарбало, сецкало, лепило, слагало...

Касја: „Лепимо шарене папериће што се видиш овако прислоне , да направимо тобоган.“
Припремили смо велике папире и много картонских ролни. Започели смо прављење великог заједничког тобогана.

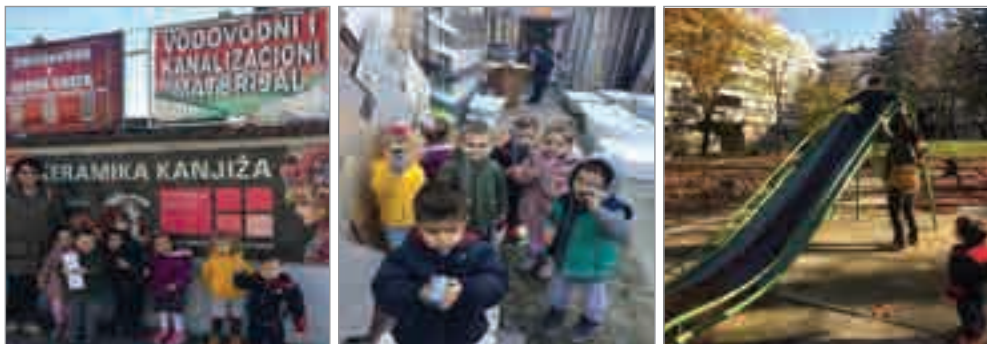
То је био вишедневни процес у коме су сви учествовали. Тобоган смо по завршетку поставили на зид и тако је постао део процесног паноя. Чак смо ставили да може и да светли.

Деца су коментарисала да наш „светлећи тобоган“ не можемо да померамо па смо одлучили да направимо „покретни тобоган“. Од прикупљених картонских кутија започели смо да постављамо подлогу и да ређамо картонске ролне. Све је најпре било испробавање, подешавање како поставити ролне да стоје као тобоган. Деца су имала различите предлоге колико је потребно да се нагни ролне да би се предмети котрљали низ тобоган.

Неколико дана играли смо се спуштања разних предмета и преношења тобогана из једног дела собе у други. Међутим, наша конструкција из пешчаника за коју смо хтели да буде тобоган за паленту, није се показала као најбоље решење, урушила се. Морали смо да смислимо како да направимо нову, чвршћу. Одлазимо у продавницу водоводног и канализационог материјала и обраћамо се њима за помоћ. Љубазни продавци нас саветују какве цеви, колена и наставке да купимо. Лепо време смо искористили и да на оближњим игралиштима потражимо неки прави тобоган.

Чак и они који су били веома уплашени и неповерљиви су се осмелили да се спусте низ велики тобоган. Наравно уз помоћ. То је био битан дан за њих. Соња: „Пре сам се плашила, сада се више не плашим!” Нестрпљиво смо чекали наше мајсторе из техничке службе да дођу и помогну нам при монтирању нове конструкције за пешчаник - тобоган за паленту. Међутим, материјал није био адекватан и нису могли ништа да учине, уз сав труд. Због тога смо се поново обратили деки који је столар и тражили помоћ да поставимо конструкцију.

Имали смо помоћ столара и деца су нестрпљиво чекала да поставимо тобоган за паленту. Сви су учествовали у предлагању колико треба поставити нагиб да би палента клизила низ тобоган.

Родитељи су се свакодневно укључивали, боравили у групи, сарађивали и били стално информисани путем процесних паноа, који су постали панел преко целог зида наше собе.

Увели смо и једну интерактивну свеску. Она „кружи“ међу родитељима и децом и у њу имају прилику да запишу, нацртају, залепе и сл. све што сматрају да би било занимљиво за неки њихов доживљај везан за тему којом се бавимо. Свеска и даље „кружи“, а деца је и даље са задовољством листају и гледају шта у њој има ново и занимљиво.

Наставили смо да се играмо нашим тобоганом за паленту и свим тобоганима које смо заједно направили. Деца из других група из вртића долазе у нашу собу и заједно се играмо, они сваки пут имају неку нову идеју којом допунимо нашу игру и испробавање кретања низ тобоган.

Запажање васпитача: Током пројекта „Тобоган“ истраживање и игру нам је омогућавало уношење мноштво сензо-моторних материјала, која су деци овог узраста била најинспиративнија и најпотребнија. Деца су истраживала целим телом, свим чулима и имали различите естетске доживљаје. Пројекат је „живео“ и у породици. Родитељи су свакодневно преносили утиске и коментаре деце. Потешкоћа је било око набавке материјала и немогућност мајстора да у одређеном тренутку ураде оно што су васпитачи замислили. Убудуће ћемо организовати више истраживања у локалном окружењу, јер смо увидели да децу подстиче на идеје и обогаћује доживљај, као и да смо свуда у окружењу радо виђени и прихваћени.

„Путовања и летњи покрет“

Дечји вртић „Земунски бисер“, ПУ „Др Сима Милошевић“ Земун

Васпитачи: Ана Вујатовић, Бојана Павловић, Лидија Латифић, Бојана Кузмановић, Снежана Луби-
нић, Биљана Кнежев, Јелена Момчиловић

Две групе деце мешовитог узраста од 3 до 6,5 година

Пројекат „Путовања и летњи покрет“ реализован је у периоду од 3.07. до 15.09. 2017.године. С обзи-
ром да смо ушли у летњи период, период годишњих одмора, групе више нису у уобичајеном саставу
и васпитачи се смењују. У истој групи су деца различитих узраста. Сви у вртићу и одрасли и деца знали
смо да у наше двориште улазе они који уништавају инсталације које поставимо и пишу графите по зи-
довима. При томе смо у летњем периоду доста времена проводили у дворишту у игри и деца су комен-
тарисала нове графите на зидовима нашег вртића. „Баш је ружно овако нашарано.“ „То су ови велики
што прескачу ограду. На наше питање шта можемо да променимо деца одговарају: „Да окречимо“, „Да
нешто нацртамо:“, „А што не би био мурал као у нашој соби“; предложио је Андреј. Група деце у години
предполазак у школу претходно је имала пројекат „Мурал“.

Почели смо да размишљамо са децом шта бисмо могли да урадимо. Прво смо пробали у дворишту са
различитим идејама. Пробали смо да правимо слике својим телима, прикупљали природне материја-
ле по дворишту и правили слике које би могли пренети на зидове.

Лешкарили смо на дворишу, посматрали зидове и замишљали слике.

Одлучиле смо да као провокације за истраживање унесемо фотографије и покажемо деци различите
мурале. Млађој деци је ово је био први сусрет са муралом као сликом на зиду. Старија деца која су раз-
вијала пројекат „Мурал“ су представили својим другарима из других група слике различитих мурала.
Наставили смо да истражујемо о муралима као сликама на зиду.

Родитеље смо обавестили да планирамо да заједно са децом правимо мурал и замолили их да нам се
прикључе у сакупљању фотографија различитих мурала. Андрејев тата нам је послао причу о пећини
Ласко а Андреј је испричао. Фотографију смо поставили на зиду соби. И наставили смо да претражује-
мо слике мурала користећи интренет.

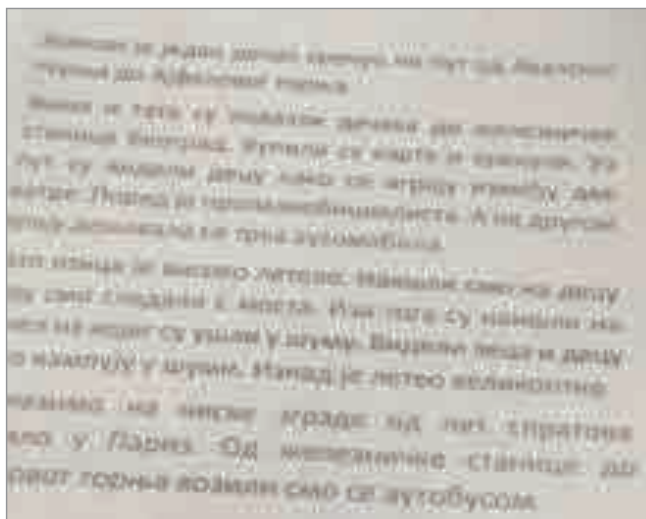

Деца су коментарисали и издвојили неке мурале као најзанимљивије. „Ово као да су неке приче“, „о неким сновима“, „Чудне су, шарене“.

Подстакнути муралима пробали смо да осмислимо слике за наше зидове. Направили смо појединачне нацрте, затим их разгледали, коментарисали, спајали.

Покушали смо да саставимо једну заједничку од наших нацрта и да је претворимо у мурал. Причу смо назвали „Путовање од Авалског до Ајфеловог торња“. Имали смо појединачне нацрте али смо и направили везу између њих. Деца су тог дана својим родитељима причали испред вртића шта ће бити на зидовима и како ће то бити слике о једном путовању од Авалског до Ајфеловог торња.

Покушавамо да одредимо које величине би нам био потребан папир за скице и како ћемо то знати да у тој величини пренесемо на зид. Одлучили смо да изађемо напоље и носимо папире да бисмо измерили колико велике скице да правимо. „Како ово сад да видим? А не може ни Маша да види кад сам ја овде!“, коментарише Никола. Тешко је то замислити. Шта можемо да урадимо?

Када смо измерили колики нам нацрти требају деца су размишљала како ће своје појединачне скице увећати толико да попуне ове папире а затим зидове. Да бисмо помогле у разумевању пропорција предложиле смо деци да њихове појединачне скице помоћу пројектора пројектујемо на зид да би биле увећане.

Сад је требало започети радове. „Не можемо сами, ја то никад нисам радила”, каже Кристина. Питамо се кога можемо позвати да помогне! Одлучили смо да у помоћ позовемо професорку Бојану Шкорц са Факултета ликовних уметности. Бојана је дошла у наш вртић и ми смо је упознали са нашом идејом, објаснили каква нам је помоћ потребна. Професорка Бојана је позивала своје студенте који желе да са децом раде на изради мурала. Они су се одазвали позиву и послали нам шта је потребно да припремимо од материјала за рад.

Најпре смо са уметницима премазали зид заштитном бојом, а затим су уметници слушали децу и гледали скице које су деца припремила за мурал. Први договори и, почело је мешање боја.

Деца и уметници су се повремено враћали на скице, премеравали и одређивали оријентационе размере делове мурала.

Деца су се повремено удаљавала да погледају оно што су насликали са уметницима. Коментарисали су детаље, неке су хтели да поправљају и додају шта су сетили у међувремену.

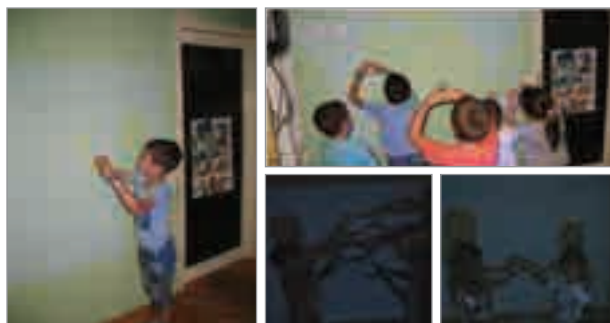

Савети уметника су били врло корисни и охрабрујући. Николина се уплашила: „Јој, прешла сам линију!” „Нема везе, овде нема грешке! Сад си створила нешто ново. Лепота је у сликању, у томе што можеш слику да мењаш, додајеш нове детаље“, храбрила је уметница Катарина. Дуња има проблем са сливањем боје. Добија савет од уметнице Наталије да користи гушћу боју са тацне. „Рупице” на зиду попуњавају се тањом четкицом” упућивала их је уметница Бојана.

Када су површине за сликање постале захтевније, односно више, морали смо да се сналазимо. Пазили смо једни на друге (придржавали мердевине, столице, помагали при облачењу „радне” одеће). Указивали на скице, недостајуће детаље.

Деца која су била на одмору са родитељима враћали су се у вртић. Били су изненађени муралима. Застајали су обилазили мурале и питали су децу и васпитаче како су то нацртали. Тада смо одлучили да поново укључимо пројектор и да деца испочетка испричају другарима како су испланирали сликање мурала. Деца су препознавала, коментарисала и објашњавала другој деци шта цртеж представља. На овај начин ми смо хтели да подстакнемо децу која су се вратила у вртић да доживе мурал као велику слику на зиду. Разговарали смо са децом да имамо још зидова које треба осликати и најавили да ћемо наставити са муралима али да морамо имати идеје. Када смо завршили пројектовање цртежа Андреј је пришао зиду на којем је светло пројектора и рекао „Погледај моја рука се види на зиду”. Стефан му је рекао: „То ти је сенка”. Оставили смо укључен пројектор и деца су учила и правила различите покрете на зиду .

То нам је дало идеју да истражимо како још можемо да сачувамо наше покрете. Испробавали смо да нацртамо на папиру, бетону, зиду. Цртали смо своје покрете на папиру а онда смо исецали папире тако смо добили контуре разних покрета. Наставили смо игру сенки и покрета на зиду у дворишту и угљеном смо исцртавали линије наших сенки.

Припремили смо контуре које смо назвали „Летњи покрет” јер је било лето и сви смо се одлазили и враћали се са одмора. Чекали смо уметнике да се врате у вртић а за то време ми смо прелиставали часописе и тражили упутства за мешање боја. Свако се одлучивао за боју контура свог покрета који ћемо пренети на зид.

Када су уметници дошли, прво смо показаали наше контуре, приремили смо зид за сликање и започели припремање боја.

Пре него што смо започели сликање и док смо сликали стално смо пазили да заштитимо своју одећу и обућу, као и друге. Деца су стално помагали једни другима.

Када смо завршили сликање разменили смо утиске са уметницима како нам је било док смо заједно учествовали у осликавању нашег мурала. Деца која су радила на пројекту, осмислили су поруке захвалности уметницима са којима су сарађивали.

На крају пројекта организовали смо слављеничку шетњу са децом вртића и јаслица, разгледање мурала, избор омиљеног детаља на муралу и понављање омиљеног покрета са мурала.

Запажања васпитача: Увидели смо да су деца поносна на то што су осликали зидове вртића, то су показивали другој деци, доводили су старију браћу и сестре да покажу део који су осликали. Кроз планирање мурала деца су стално била у ситуацији да се баве пропорцијама, да размишљају и планирају како ће ускладити димензије, учили су о бојама, муралу, удаљености Авалског и Ајфеловог торња, о покрету, изнад свега имали су прилику да раде заједно, да се договарају, да помажу једни другима. Мислимо да је важно да имају прилике да то живе а не да им ми причамо о сарадњи, помоћи и како је лепо поштовати и слушати другаре у вртићу. Уметници су допринели да се деца осећају уважено и прихваћено и да буду сигурни да увек могу поправити оно што насликају.

„Наша кућица“

Вртић: „Младост“, ПУ „Моје детињство“, Чачак

Васпитачи: Ана Теофиловић и Гордана Сјеничић

Група: деца групе „Пчелице“, 30-оро деце (група деце у години пред полазак у школу, 5,5 - 6 година)

Пројекат који смо развијали са децом трајао је од 1. 09. 2017. до 9. 10. 2017. године. У нашем дворишту расте дрво лешник, које свакодневно провоцира децу да га истражују. То је омиљено место за игру у нашем дворишту. Његове гране добро послуже за поверљиве разговоре, договарање, али и вежбе пењања, а у јесен за брање плодова.

Нека деца су на дрво доносила и играчке (лутке, сличице...), па су се сетили да би било много боље, када би имали кућицу на дрвету. Добра идеја, зар не? И тако је све почело. Било би добро када би тамо донели неке играчке из собе. (Лола) – Кад би овде била наша кућица, могли би да кувамо ручак. (Маша) – Како да направимо кућицу? Питаћу тату он можда зна. (Роби) – Питаћу и ја мог тату, рекла је Каћа.

Као провокације за истраживање припремиле смо фотографије разних кућица на дрвету, грађевинске дрвене блокове, прибор за мерење, картонске ролне и помагале смо деци да преко интернета претражујемо разне примере кућа на дрвету. Деца су дискутовала која кућа на дрвету им се свиђа и зашто. Провокацију за истраживање поставиле смо у биро за пројектовање као нову просторну целину.

Затим смо хтеле да се у разговору са децом упознамо са претходним искуством деце о њиховим сазнањима о кућама на дрвету, као и шта би желела да сазнају, и да се договоримо шта нам је све потребно и ко нам може помоћи у вези са прављењем кућице на дрвету.

Родитељима смо заједно са децом написали писмо и обавестили их о чему планирамо да истражујемо и позвали их да нам се придруже. Организовали смо и један састанак на коме смо разговарали о томе шта планирамо и замолили их да нам помогну.

Ми као васпитачи смо истраживале различите изворе сазнања да бисмо се упознале како се може правити кућица на дрвету, од којих материјала, шта је све потребно, како све може изгледати. Отворили смо и вибер групу са родитељима и замолили их да нам шаљу предлоге које они пронађу са децом. Отвориле смо нову просторну целину у соби - столарску радионицу и започеле смо да уносимо материјале које смо имале у вртићу и да уз помоћ родитеља и деце прикупљамо нове. Почели смо да мењамо простор наше собе, јер мајсторска радионица и градилиште постају њен саставни део. Доносили смо алат који се користи на „градилишту”: чекић, тестера, метар, ексери, шмиргла,...

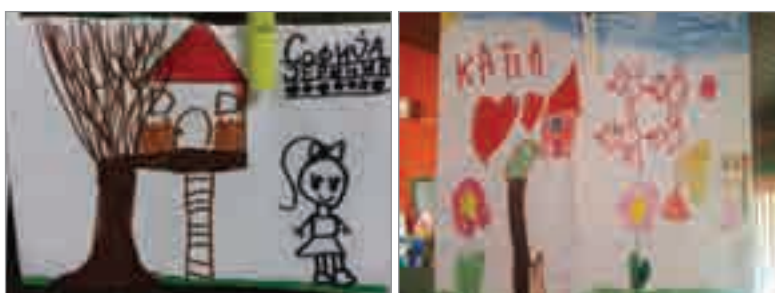

Кренули смо у потрагу за кућицом на дрвету, надајући се да на неком дечјем игралишту у нашој околини можемо да је нађемо. Међутим, кућице није било, али било је других занимљивих ствари на игралиштима, па смо заједно уживали у пењању на справе.

Да би добили одговор на наше питање, позвали смо у госте архитекту Бранкицу која ради на Техничком факултету. Питали смо је да ли може да нам помогне да пројектујемо нашу кућицу на дрвету? Бранкица нам је испричала да то архитекта може да уради, и о томе донела један анимиран филм, који смо заједно гледали. Затим је предложила да деца направе своје цртеже кућице на дрвету. Рекла је да је важна идеја, и да деца нацртају како замишљају кућицу.

Питали смо децу какву кућицу на дрвету желе да направимо?

-Желим кућицу са кровом, са играчкама, са јастуцима. (Софија) -Да унутра буду наше луткице, да буде офарбана. (Нађа) - Да има јастуке, да има простора да може много другара да стане. (Вуле) – Да има терасу, ограду, тобоган, мердевине да можемо да се пењемо. (Филип Ч.) - Да буде обојена, да буде од даске, да унутра има да се црта.(Филип К.) - Да има фотељу, прозоре, играли би се... да ја будем тата. (Марко)

На основу скица и цртежа правили смо и макете кућице.

Пошто смо имали цртеже, скице и макете требале су нам мере материјала који су нам потребни за кућицу на дрвету. Вулова мама Ана нас је довела у школу и упознала са наставником техничког М. Бојовићем,. Наставнику се допала наша идеја о кућици на дрвету, цртежи, макете, али да би могли да направимо довољно велику кућицу да у њу можемо да уђемо, потребно је да знамо колико да буде дугачка, широка,... да знамо мере/димензије. Шта су то мере?, питао се Мики а ми смо рекли наставнику да смо и због тога дошли да се упознамо са мерама и како да их користимо. Наставник нам је показао који прибор се користи за цртање, а нама је предложио да користимо зидарски метар. Наставник нам је показао како можемо да измеримо и израчунамо која дужина дасака нам је потребна за кућицу.

Кад смо се вратили у вртић, имали смо и мере да набавимо материјал. Најпре смо се упознали са мерама заштите на градилишту.

Позвали смо Каћиног тату /сталара/, да нам одговори на питање: како се прави кућица на дрвету? Сазнали шта је све потребно да би радови почели. Каћин тата Дуле је рекао да је потребно да се нацрта какву кућицу желимо, колико да буде велика, да се запишу димензије па онда он може да ради.

Мерили смо.... корацима, стопом, метром..... у вртићу, али и код куће са својим родитељима. Мерили смо и дужину наше собе, висину нашег лешника,....

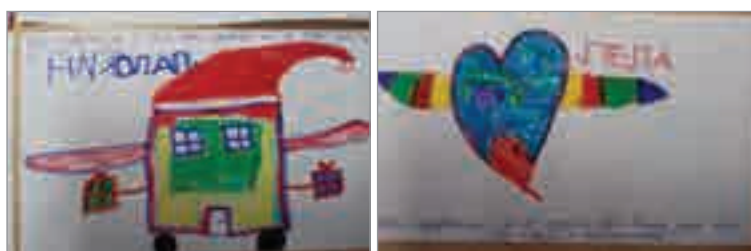

Разговарали смо о томе какве су некад биле куће, а какве су данас. Размишљали о томе шта је то што имају заједничко, цртали и правили табелу и бележили разлике које смо уочавали.

Записивали смо и разлике између дома и куће. „То је кад ту живиш и имаш ватру и имаш човека”. (Лела). „Кад имаш где да живиш са својом породицом или као у вртићу. Али немамо ватру да ложимо, али се грејемо на радијаторе и топло је. Кућа те штити.” (Филип К.) „Важно је да има ватре и да има човека. То је дом.” (Марко) „То је место где живи породица.” (Лола)

Затим смо истраживали какве би могле бити куће будућности и да ли би наша кућица могла бити таква.

Никола каже да кућа будућности треба да лети и да те вози на море и да дели поклоне. Лела мисли да кућа из будућности може да лети преко у Италију и да прави сладолед у корнету и чаши. Сложили смо се да наша кућа може бити покретна тек након што је спустимо са дрвета. Када се нешто гради, важно је да се сви упознају с тим шта се гради, да виде слику, затим да градилиште буде безбедно. На томе смо радили Сви у нашем вртићу су знали шта ми градим.

Сви смо поделили послове: неко је био шеф градилишта и имао своју екипу, неко шеф транспорта са својом екипом, за декорисање је договорено ко ће бити кад се заврши изградња. Ана и ја смо биле задужене за храну /слатку ујину/ за гладне мајсторске екипе.

Да бисмо изравнали даске од палета отишли смо по помоћ у мајсторску радионицу. Питања деце су била: Каква је ово машина?(Нађа) – Какве су ово слушалице? Да ли се слуша музика? Могу ли да пробам? (Андреј) – Како се укључује машина? (Симона)

Сазнали смо каква је то машина „кантерица“, како лепи и шта лепи. Ово су машине за дрво, рекао нам је Каћин тата. Некој деци, веома занимљив је био виљушкар и тражили су да га сликају.

Наша идеја је била да направимо кућицу на дрвету, али није се на томе завршило. Родитељи су почели да доносе палете, гуме, дрвене пањиће, облице и почело је сређивање целог дворишта. Сва деца из вртића су испробавала наше „справе“, па се тако пројекат ширио и на друге групе. Сви су помагали и још траје уређење нашег дворишта.

Док смо уживали у нашој кућици на дрвету причали смо о томе шта смо научили из градње наше кућице.

Како се сече дрво са машином и после се прави кућица. (Каћа) Кућице могу на много начина да се граде. (Роби). Има машина које могу да лепе дрво.(Роби Требају стубићи за кућу да је држе да не падне. (Нађа Ј.) Научила сам како се диже кућица на дрво (може са ужетом) и од чега све може да се направи кућица.

(Лола)Сад знам како се ради са чекићем. (Лела).Научио сам : како се мери са метром, како се куца са чекићем, како се шрафи. (Филип). Мораш прво да направиш кућицу, па да је правиш. (Вуле). Током истраживања правили смо мапу где смо све били у нашем граду да бисмо то сазнали.

Договарали смо се о томе како да прославимо завршетак израде кућице на дрвету. Деца су предла-гала: Да позовемо родитеље, да позовемо децу из других вртића, да донесемо колаче, да украсимо кућицу (балонима,). Позвали смо децу из вртића „Бисери“, да дођу код нас. Приказали смо им како смо правили кућицу на дрвету, а затим смо се заједно играли и прославили завршетак кућице и са родитељима.

Добили смо и лепе поклоне....

Сви су донели неки поклон/украс за кућицу, бирали место где ће да га ставе....кућица постала НАША КУЋИЦА НА ДРВЕТУ.

Запажања васпитача: Деци је веома значило што смо консултовали разне стручњаке, обилазили разна места да бисмо сазнали како да направимо кућицу. Деца су била поносна што смо направили кућицу у којој могу да се играју и друга деца у вртићу, говорили су, види шта смо направили! Из овог пројекта се проширила идеја на уређење читавог дворишта тако да су се укључили родитељи других група и васпитачи и деца.

Пројекат „Шта се деси у фотоапарату, па настане слика/фотографија?”

Дечји вртић: „Младост”, ПУ „Моје детињство”, Чачак

Васпитачи: Гордана Сјеничић и Ана Теофиловић

Група: деца групе „Пчелице”, 30-оро деце (група у години пред полазак у школу)

На сваком крају је нови почетак. То се десило и код нас. Када смо славили завршетак претходног пројекта „Како да направимо кућицу на дрвету”, деца су желела да се фотографишу у направљеној кућици. Тражила су да их фотографишемо, доводили су и своје чланове породица да се са њима фотографишу. Понудили смо деци да се сами фотографишу, што се њима јако допало. Маша нас је питала како ради фотоапарат „Шта се то деси у фотоапарату, па настане слика? И остала деца су имала питања . – Шта се то у њему дешава? (Лола) – Шта се то чује у њему? (Филип) - Шта има у фотоапарату? (Лука). Тражили су фотоапарат, да га погледају, „завире” у њега. И тако смо почели да то истражујемо.

За почетак смо поставиле две фотографије са прославе завршетка кућице и написале на првој: „Кад фотографише мама то изгледа овако”, а на другој, „Кад фотографише друг то изгледа овако”:

Онда смо почеле да подстичемо децу на истраживање , доношењем старих фотоапарата, фотографијама фотоапарата, додавањем фото-албума и разгледањем старих фотографија, разговорима, питањима.

Затим смо о разговарале са децом о њиховим искуствима, да ли су фотографисали фотоапаратом, показивали су нам како изгледа кад фотографишу телефоном. Намера нам је била да чујемо шта би деца хтела да сазнају и да се договоримо шта нам је све потребно и ко нам може помоћи у вези са фотоапаратом.

У намери да укључимо родитеље, написали смо им заједно са децом писмо и обавестили о чему планирамо да истражујемо и позвали их да нам се придруже. Осим писма обавестили смо их и на вибер групи, па смо информације о нашем пројекту најбрже слали на овакав начин.

Поштовани родитељи,
тема која нас занима и коју истражујемо је „Шта се деси у фото-апарату, па настане слика/фотографија?“. Желимо да сазнамо нешто о основама функционисања фото - апарата, како се фотографише, шта је то блиц, и да направимо „мрачну комору“.
Потребни су нам различити фото - апарати /стари/, фото албуми са вашим фотографијама /у боји, црно-бели/,
Помозите нам да сазнамо што више о томе како се прави/настаје/фотографија. Дођите да заједно истражујемо и правимо фотографије.
Дајте нам предлоге где можемо да истражујемо на ову тему, кога можемо да питамо да нам помогне?

Ваша деца и васпитачи

Како се бавити фотоапаратима, а немати свој фото-студио? Решили смо да један направимо у нашој соби. Изабрали смо место у соби, почели да га опремамо, да доносимо старе фотоапарате, делове фотоапарата, филмове који су се некада користили, али и исправне фотоапарате које смо користили за рад. Донели смо и фотоалбуме са сликама. Требало је још само да дамо име нашем фотостудију. И то смо урадили. На Вулов предлог назвали смо га STAR WARS фотостудио.

На почетку нашег истраживања о фотоапарату, размишљали смо ко нам све може помоћи. Андреј је рекао да његов брат Борис ради у продавници где има и фотоапарата. Можда Борис зна нешто да нам каже о њима. Спремили смо питања и кренули у продавницу „Успон“. Занимало нас је, где се праве фотоапарати, каквих све има, од чега се праве, како се укључује, да ли су скупи, може ли да се поквари и шта онда?

Направили смо план да један део групе иде у продавницу „Успон“, а други у продавницу „Гигатрон“. У вртићу ћемо извештавати једни друге шта смо сазнали. Да, разменићемо и фотографије. Сазнали смо да постоје фабрике за фотоапарате, да се праве углавном од пластике, има разних величина, боја. Имају објектив, меморијску картицу. Ако се покваре могу да се поправе, ако квар није велики.

Али продавац није мога више да каже о томе шта се дешава у фотоапарату па настане слика. Истраживање се мора наставити. По повратку из продавница, једни другима смо представљали шта смо видели, сазнали, гледали фотографије које смо направили. Нека деца су нацртала фотоапарате да би лакше објаснили другарима шта су све видели.

У госте смо позвали Гаговог ујка Драгана, који је фотограф /сниматељ да нам покаже на лицу места како фотоапарат ради. Он им је донео своју опрему и фотографисао их. Причао је о томе како могу да се фотографишу разне ствари: људи, природа, животиње. Фотограф бележи неке догађаје фотографијом и тако се увек тога сетимо, а можемо и да покажемо другима оно што смо ми видели. Тада си фоторепортер, причао је Драган.

Пошто се у нашем вртићу стално нешто дешава, дошли смо на идеју да то забележимо фотографијама. Деца постају фото-репортери, добијају фотоапарат, раде у екипама/тимовима и фотографишу. Улазе у сваки простор вртића, а настале фотографије смо (неке од њих) изложили на улазном панелу вртића, а неке приказујемо на телевизору у холу. Наши фото-репортери доносили су дневне извештаје шта се дешава у вртићу, у јасленим групама, у канцеларијама, у холу, на дворишту у вртићу.

Ево шта су наши фото-репортери забележили првог дана. Промене у холу вртића, састанак у канцеларији, мајстор Милана како помаже у реструктурирању простора, промене у простору собе најмлађе вртићке групе. Фото-репортери су наставили да праве фото-албум вртића.

Гагов ујко Драган нам је предложио да идемо у фотостудио, где можемо да видимо како настаје фотографија и шта је све за то потребно. Тако смо и урадили.

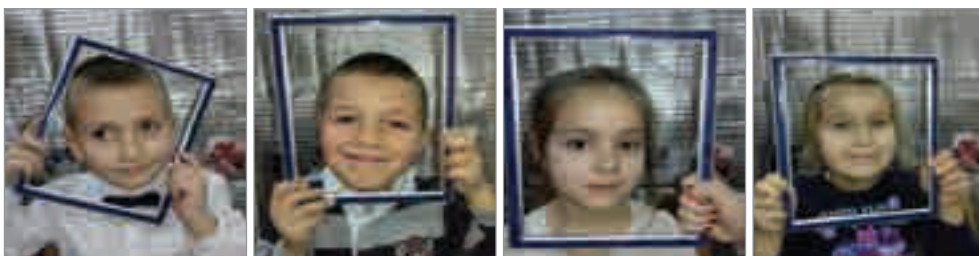
У фотостудију код Божо смо сазнали да кад изабереш шта желиш да сликаш, мораш да наместиш добро фотоапарат, важно је и светло, а ако га нема вољно онда укључиш блиц. Када притегнеш дугме на фотоапарату и сликаш онда то остаје у меморијској картици која је у фотоапарату. Затим, њу извадиш и ставиш у компјутер, па онда га повежеш са штампачем и штампаш фотографију. То нам је све испричао Божо и направио нам једну заједничку фотографију коју смо понели у вртић.

Заједно са нама код фотографа Божа је била и Иволина мама Снежа, па смо се сликали и са њом, а она нам је испричала о позирању, о томе како је њена старија ћерка била модел код фотографа. Кад смо се вратили у вртић играли смо се фотографа и модела. Било је ту појединачних и групних позирања као модели за фотографије. Ево неких:

Групно позирање, за „смешне“ фотографије (цела фигура).

Поједино позирање (портрет).

Поново смо се поделили у две групе, па је друга група била у фотостудију „Кум“. Пошто се тај студио налази мало даље од нашег вртића, то је била добра прилика да се возимо градским превозом (некој деци је то била прва возња).

Највећу пажњу (после фотоапарата), деци је привукла машина за штампање и праву зачудност изазвала појава наше фотографије из те машине.

Када смо се вратили у вртић, разменили смо наша сазнања, гледали фотографије и договарали се шта можемо у нашем студију да радимо. Видели смо доста породичних фотографија у фотостудију па смо желели да тако буде и код нас.

Да, право је време за породичне фотографије које ће нам родитељи послати. Ставићемо их у излог нашег фотостудија у соби. Ево шта су нам родитељи слали (вибер група, добро ради).

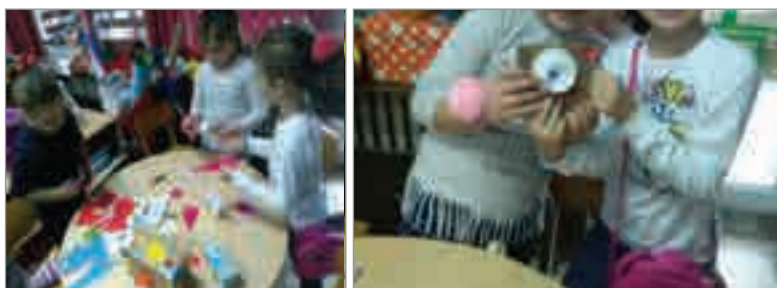

Пошто нисмо још добили потпуне одговоре на наша питања у вези фотоапарата, позвали смо наставника физике Момчила да дође код нас и помогне нам.

Занимало нас је како је настао први фотоапарат и прва фотографија. На децу је најачи утисак оставила прича о мрачној комори.

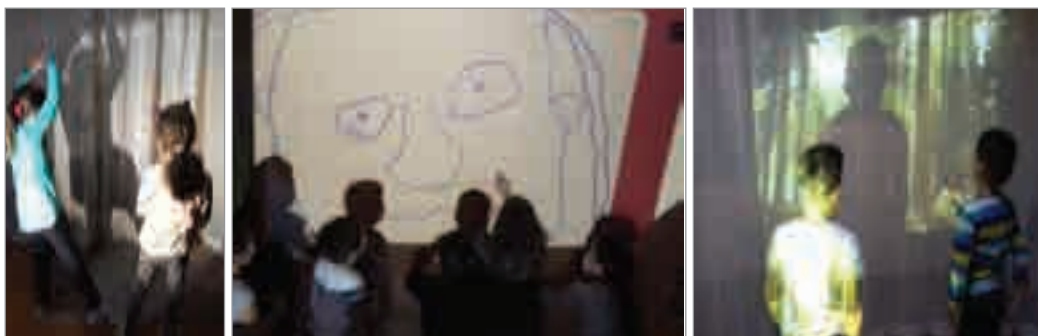
Од наставника Момчила сазнали смо и видели чему служи сочиво, како је светлост важна за фотографисање и како и шта она ради у фотоапарату. Наставнику Момчилу смо показали наше цртеже фотоапарата, а он нам је предложио да направимо макете од картона. То смо и урадили да би истражили и направили збирку различитих модела фотоапарата.

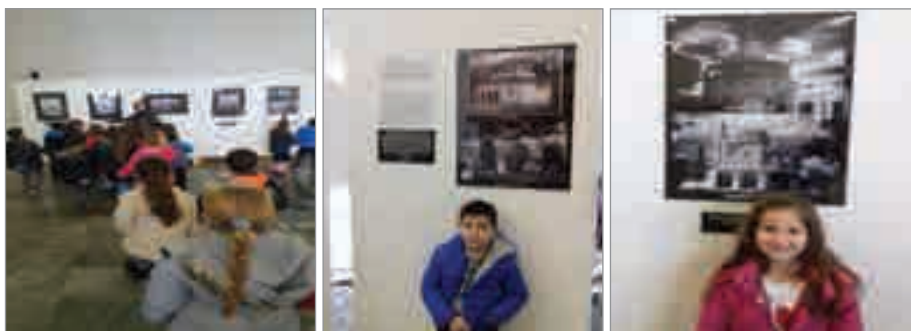
Пошто сада знамо више о томе шта се деси у фотоапарату па настане слика, решили смо да се сад препустимо фотографисању, да што више фотографија настане из нашег фотоапарата. Прича наставника о фотоапарату, светлости, провоцирала нас је, па смо се играли са светлошћу, поредили сенке када су веће или мање (од чега то зависи). Правили смо и позориште сенки и лепо се забавили. Ево неких фотографија које су настале док смо истраживали светлост, сенку, које је боје сенка.

Правили смо фотографије, занимало нас је како изгледа на фотографији кад смо ставили своје тело испред светла.

Ишли смо на изложбу фотографија у Дом културе. Била је изложба фотографија Чачак/Требиње о црквама и манастирима. Одлазак на изложбу искористили смо да се упознамо са начином посматрања приказаних фотографија. Запажали смо детаље/делове фотографија, затим гледали целину, поредили шта има на свим фотографијама. Играли се „пронађи на фотографији.....”

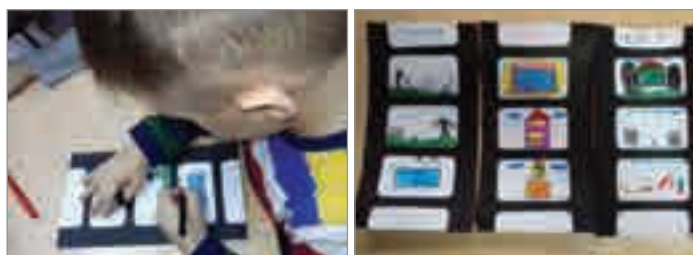
Затим смо експериментисали фотографијама тако да фотографишемо делове нашег тела и да препознајемо чији су.

Били смо на још једној изложби фотографија у Дому културе под називом „Чачанске рефлексije”. Показивали смо једни другима шта препознајемо на фотографијама, шта смо од фотографисаног видели у стварности, где смо били на тим местима.

На фотографијама су приказане улице, грађевине, људи нашег града. Понудили смо деци да нацртају своје омиљено место у нашем граду, па смо правили серију као фотографска трака за филм.

На крају смо се вратили нашој мапи на којој смо бележили где смо све били у нашем граду да бисмо сазнали што више о фотографији и фотоапарату.

Запажања васпитача: За децу је ово представљало праву авантуру сазнања о фотоапарату, као и о нашем граду. Током пројекта правили смо фотоалбум дешавања у вртићу у једном периоду. Сва места која смо обишли у граду и стручњаци са којима смо разговарали допринели су да се деца све више интересују за истраживање, да више питају и имају више идеја. Изложба на отвореном у вртићу са другим групама је добар начин да деца представе како су истраживали.

Literatura

- Carr, M., Lee, W. and Jones, C. (2007). *The Strands of Te Whariki: Exploration*. Wellington: Ministry of Education.
- Edwards, C., Gandini, L., & Forman, G. (Eds.) (2012). *The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Experience in Transformation*. Greenwich, CT: Ablex.
- Gandini, L. (2002). The story and foundations of the Reggio Emilia approach. In V. Fu, A. Stremmel, & L. Hill (Eds.), *Teaching and learning collaborative exploration of the Reggio Emilia approach* (pp. 13–21). Columbus, OH: Merrill/Prentice-Hall.
- Haughey, S. & Hill, N. (2017). *Provocations: A Start-Up Guide* Fairy Dust Teaching.
- Krnjaja, Ž. (2010). Igra, stvaralaštvo, otvoreni vaspitni sistem: šta ih povezuje. *Nastava i vaspitanje*, 13 (2):264-277.
- Krnjaja, Ž. (2012). Igra kao susret: koautorski prostor u zajedničkoj igri dece i odraslih. *Etnoantropološki problemi*, 7 (1):251-267.
- Krnjaja, Ž. (2012). Igra na ranim uzrastima u A. Baucal (ur.) Standardi za razvoj i učenje dece ranih uzrasta u Srbiji. Beograd: Institut za psihologiju/UNICEF, str. 110-132.
- Krnjaja, Ž. (2014). Disciplinarni ili integrisani kurikulum: tri razlike. *Nastava i vaspitanje*, 63 (2): 189-202.
- Krnjaja, Ž. i Pavlović Breneselović, D. (2011). Vaspitači kao istraživači sopstvene prakse, *Nastava i vaspitanje*, god. 60, br. 2, str. 296-310.
- Krnjaja, Ž. i Pavlović Breneselović, D. (2014). Smernice za izradu osnova programa predškolskog vaspitanja usmerenog na odnose. *Pedagogija*, 69(3): 351-360.
- Krnjaja, Ž. i Pavlović Breneselović, D. (2017). *Kaleidoskop - Projektni pristup učenju*. Beograd: IPA.
- Marbina, L., Church, A., Tayler, C. (2012). *Practice Principle 6: Integrated teaching and learning approaches*. Melbourne: The University of Melbourne Victoria.
- Marjanović, A. (1987). Dečja igra i stvaralaštvo. *Predškolsko dete*, 1-4, 85-101.
- McMonagle, A. (2012). *The Professional Pedagogy Project - Supporting Every Child's Right to Early Education*. National Early Years Association Initiative (NEYAI). Donegal County Childcare Committee Ltd (DCCC).
- Ontario Ministry of Education (2016). *The kindergarten program*. Toronto: Author.
- Ontario Institute for studies in Education (2011). *Natural Curiosity: Building Children's Understanding of the World through Environmental*. Toronto: University of Toronto
- Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja - Godine uzleta* (2018). Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 16/2018.
- Pavlović Breneselović, D. (2010). Dobrobit deteta u programu naspram programa za dobrobit, *Nastava i vaspitanje*, 59 (2): 251-264.
- Pavlović Breneselović, D. (2012). Odnosi na ranim uzrastima. U Baucal, A. (ur.) Standardi za razvoj i učenje dece ranih uzrasta u Srbiji, Beograd: Institut za psihologiju/UNICEF, str. 133-150.
- Pavlović Breneselović, D. (2012). *Od prirodnih neprijatelja do partnera – sistemski pristup odnosu porodice i javnog vaspitanja*, Beograd: Filozofski fakultet.
- Pavlović Breneselović, D. (2015). *Istraživanje sa decom prakse dečjeg vrtića. Gde stanuje kvalitet*. Knjiga 2. Beograd: IPA.
- Pavlović Breneselović, D., Pavlovski, T. (2000). *Partnerski odnos u vaspitanju*, Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju/Centar za interaktivnu pedagogiju
- Pavlović Breneselović, D. i Krnjaja, Ž. (2014). Osnove programa kao dimenzija kvaliteta predškolskog vaspitanja i obrazovanja. *Pedagogija*, 69 (2): 212-225.
- Rinaldi, C. (2006). *In dialogue with Reggio Emilia: Listening, researching and learning*. New York: Routledge.
- Rogoff, B. Goodman T.C., Bartlett, L. (2002). *Learning together. Children and Adults in a School Community*. New York: Oxford University Press.
- Slunjski, E. (2013). *Kako djetetu pomoći da... (p)ostane kreativno i da se izražava jezikom umjetnosti*. Zagreb: Element.
- Slunjski, E. (2016). *Izvan okvira 2 - Promjena, od kompetentnog pojedinca i ustanove do kompetentne zajednice učenja*. Zagreb: Element.
- Taguchi, H. L. (2010). *Going Beyond the Theory and Practice Divide in Early Childhood Education - Introduction an intra-active pedagogy*. London and New York: Routledge.
- Vecchi, V. (2010). *Art and Creativity in Reggio Emilia: Exploring the Role and Potential of Ateliers in Early Childhood Education*. London and New York: Routledge.
- Vujičić, L., Petrić, V. (2021). *Integrirano učenje kroz pokret u ustanovama ranog odgoja*. Rijeka: Učiteljski fakultet u Rijeci

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

373.2.025(035)
37.015.3:159.953.5-053.4(035)
37.091.31(035)

КРЊАЈА, Живка, 1963-

Водич за развијање теме/пројекта са децом : интегрисани приступ учењу кроз теме/
пројекте у складу са Основама програма ПВО „Године узлета” / Живка Крњаја, Драгана
Павловић Бренеселовић. - Београд : Министарство просвете, науке и технолошког развоја
Републике Србије, 2022 (Земун : Пекограф). - 101 стр. : илустр. ; 30 см. - (Серијал Линије
лета)

Тираж 10.600. - Стр. 3: Предговор / Бранко Ружић. - Библиографија: стр. 101.

ISBN 978-86-7452-082-6

1. Павловић-Бренеселовић, Драгана, 1955- [аутор]

а) Учење -- Предшколска деца -- Приручници б) Предшколско образовање в) Пројектна
настава

COBISS.SR-ID 66356489